

ΕΙΚΟΣΤΟΣ
ΑΙΩΝΑΣ

Ο ευτυχισμένος θάνατος

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ
ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

*

στη σειρά
ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

Ο ξένος (μυθιστόρημα), 1998

Η πανούκλα (μυθιστόρημα), 2001

Η πώση (αφήγημα), 2004

Η εξορία και το βασίλειο (διηγήματα), 2005

Ο μύθος του Σισύφου. Δοκίμιο για το παράλογο, 2007

Οι γάμοι (αφηγήματα), 2008

Ο εντυχημένος θάνατος (μυθιστόρημα), 2010

στη σειρά
ΔΙΑΓΩΝΙΩΣ

Η καλή και η ανάποδη (δοκίμιο), 2000

Σκέψεις για την τρομοκρατία (δοκίμιο), 2003

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Ο ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ

Μυθιστόρημα

—•••••—

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΖΑΝ ΣΑΡΟΚΙ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ
ΝΙΚΗ ΚΑΡΑΚΙΤΣΟΥ-ΝΤΟΥΖΕ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΣΑΜΠΑΛΟΓΛΟΥ-ΡΟΜΠΛΕΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Albert Camus, *La mort heureuse*

© Copyright Editions Gallimard, 1971

© Copyright για την ελληνική γλώσσα Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2007

Έτος 1ης έκδοσης: 2010

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κωρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX : 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-5046-3

ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΥΠΟΘΗΚΕ
ΣΕ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ
ΧΑΡΤΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γένεση του «Ευτυχισμένου θανάτου»

[9]

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Φυσικός θάνατος

[23]

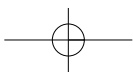
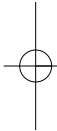
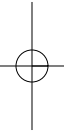
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Ο συνειδητός θάνατος

[71]

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

[157]

ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ «ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ»

Στην εισαγωγή μας, δεν θα επεκταθούμε στα βιογραφικά δεδομένα. Τα πιο ουσιαστικά απ' αυτά που θα πρέπει να ξέρουμε αναφέρθηκαν ήδη από τον Ροζέ Κιγίό στους δυο τόμους της Πλέιαδε. *Ο ευτυχιμένος θάνατος* εξιστορεί τις αναμνήσεις της Μπελκούρ, της φτωχής συνοικίας όπου ο Καμύ πέρασε τα παιδικά του χρόνια, της δουλειάς του σε ναυλομεσιτικό γραφείο, του ταξιδιού του στην κεντρική Ευρώπη, το καλοκαίρι του 1936, των επισκέψεών του στην Ιταλία το 1936 και το 1937, της κατ' επανάληψη διαμονής του στο σανατόριο, της ζωής του στο σπίτι Φισύ ή «Σπίτι μπροστά στον Κόσμο», στα υψώματα του Αλγερίου, όπου εγκαταστάθηκε τον Νοέμβριο του 1936. Διαβάζουμε επίσης εδώ μερικά επεισόδια της ερωτικής του ζωής: τα δυο χρόνια γάμου του και το χωρισμό του με την Σιμόν Ιέ που ολοκληρώθηκε στο Σάλτσμπουργκ – ύστερα από μια θυελλώδη εξήγηση– μυθιστορηματικά εξιστορημένα. Ένα άλλο γυναικείο πρόσωπο, η ταυτότητα του οποίου είναι δύσκολο να εξακριβωθεί, παίζει σπουδαίο ρόλο σε τούτη την ιστορία. Απομένουν ερωτηματικά που ίσως, κάποια μέρα, η έρευνα να εξαλείψει: ποια ήταν η Λυσιέν; ο Ρολάν Ζαγραίος; ο γιατρός Μπερνάρ; κλπ. Θεωρήσαμε εδώ πως ήταν προτιμότερο να σκιαγραφήσουμε τη λογοτεχνική γένεση του έργου παρά να αποκαταστήσουμε τη λεπτομερή αντιστοιχία ανάμεσα σ' ένα μυθιστόρημα και μια ζωή.

Η πρώτη ακριβής μνεία, στα *Σημειωματάρια*, του κειμένου που θα καταλήξει στον *Ευτυχιμένο θάνατο* είναι ένα πλάνο για το «2ο μέρος» που είναι αναγκαστικά μεταγενέστερο του ταξιδιού του στην κεντρική

Ευρώπη. Τα τελευταία προσχέδια για τον *Ευτυχιμένο θάνατο* χρονολογούνται από το 1938. Βρίσκουμε ακόμα το όνομα του Μερσώ τον Ιανουάριο του 1939, αλλά, από δω και στο εξής, μόνον *Ο ξένος* ενδιαφέρει τον Καμύ. Έτσι, η έμπνευση και η γραφή του *Ευτυχιμένου θανάτου* πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 1936 και του 1938, συγχρόνως με τα δοκίμια *Η καλή και η ανάποδη*, στην πρώτη του μορφή, και οι *Γάμοι*, στις τελευταίες του τροποποιήσεις. Ακολουθεί κατόπιν η πρώτη σύνταξη του *Καλιγούλα*.

Για να σχηματίσουμε την καλύτερη πιθανή ιδέα του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκε αυτό το μυθιστόρημα, μπορούμε να παρατηρήσουμε αρχικά την τελική μορφή του. *Ο ευτυχιμένος θάνατος* χωρίζεται σε δύο μέρη και κάθε μέρος σε πέντε κεφάλαια: «Φυσικός θάνατος», και ύστερα «Ο συνειδητός θάνατος». Αλλά, σ' ένα σύνολο 140 δακτυλογραφημένων σελίδων, το πρώτο μέρος περιλαμβάνει μόνο 49, λίγο παραπάνω από το ένα τρίτο.

Το επίκεντρο στον «Φυσικό θάνατο» είναι ο φόνος του Ρολάν Ζαγραιίου. Ο ήρωας, ο Μερσώ, τον σκοτώνει στο πρώτο κεφάλαιο, κλέβει τα χρήματά του και αρπάζει κρυολόγημα επιστρέφοντας σπίτι του. Τα επόμενα κεφάλαια είναι μια επάνοδος στο παρελθόν: στην καθημερινή ζωή του Μερσώ (κεφ. 2), στις σχέσεις του με τη Μάρθα και τη σεξουαλική ζήλια του (κεφ. 3), στη μακροσκελή συζήτησή του με τον Ζαγραιίο (κεφ. 4), και τέλος σε μια συνομιλία που είχε με τον Καρντόνα, τον βαρελά, την άθλια ιστορία του οποίου διηγείται (κεφ. 5). Συνοψίζουμε, δίνοντας το νήμα της ιστορίας: ένας μικροϋπάλληλος με ασήμαντη ζωή, ο Πατρίς Μερσώ, γείτονας ενός βαρελά με μια ακόμα πιο ασήμαντη ζωή, εραστής μιας κοπέλας που ο πρώτος αγαπητικός της ήταν ο ανάπηρος Ρολάν Ζαγραιός, σχετίζεται, χάρη σ' εκείνη, μ' αυτόν, μαθαίνει, συζητώντας μαζί του, πώς έκανε περιουσία και, επωφελούμενος από τούτη την εκμυστήρευση, τον δολοφονεί. Φεύγει τότε ταξίδι με κλονισμένη υγεία αλλά γεμάτο πορτοφόλι.

Τα πέντε κεφάλαια του δεύτερου μέρους, «Ο συνειδητός θάνατος», περιγράφουν τη διαμονή του Μερσώ στην Πράγα (κεφ. 1), τη συνέχεια του ταξιδιού του και την επιστροφή του, μέσω Γένοβας, στο Αλγέρι (κεφ. 2), τη ζωή του στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο (κεφ. 3), την αναχώρησή του για το Σενουά όπου εγκαθίσταται σ' ένα σπίτι απέναντι στη

θάλασσα (κεφ. 4), τέλος την πλευρίτιδα και το θάνατό του (κεφ. 5). Δίνουμε το νήμα της ιστορίας: ο Μερσώ στην Πράγα νιώθει την ευτυχία να του ξεφεύγει. Ξαναβρίσκει τη γεύση της επιστροφόντας στον ήλιο. Στο Αλγέρι, επιχειρεί δυο διαδοχικά πειράματα ευτυχισμένης ζωής: αρχικά σε κοινόβιο με τρεις φίλες, στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο, και κατόπιν διάγοντας μιαν ασκητική ζωή, που τη μοναξιά της διακόπτουν οι επισκέψεις της γυναίκας του, Λυσιέν, ή των τριών φιλενάδων του, στο Σενουά. Κατακτά την ευτυχία και τη διαφυλάττει, ακόμα και μέχρι το θάνατό του, αναπολώντας τον Ζαγκαίο.

Τούτη η σύντομη επισκόπηση του μυθιστορήματος προβάλλει ολοφάνερα το κεντρικό θέμα: πώς να πεθάνει κανείς ευτυχισμένος; Δηλαδή πώς να ζήσει ευτυχισμένος έτσι ώστε ακόμα κι ο θάνατός του να είναι ευτυχισμένος; Αυτή η καλή ζωή και ο καλός θάνατος είναι η ανάποδη πλευρά του πρώτου μέρους, όπου λείπουν τα χρήματα, ο χρόνος και ο συναισθηματικός έλεγχος. Το δεύτερο μέρος αποτελεί την καλή πλευρά χάρη στην οικονομική ανεξαρτησία, την οργάνωση του χρόνου και τη γαλήνη της καρδιάς. Αυτά είναι, συνοπτικά, το περιεχόμενο και το νόημα του *Ευτυχισμένου θανάτου* στην τελική μορφή του.

Η κατανομή σε δύο μέρη είναι πολύ όψιμη. Όλα ανεξαιρέτως τα προσχέδια του πλάνου, μέχρι το 1938, έχουν τρία μέρη και υπάρχουν διασταμοί μόνο ως προς την κατανομή των κεφαλαίων. Επομένως, δεν μας εκπλήσσει η ασυμμετρία (49 σελίδες έναντι 91) που εμφανίζεται στο τελικό πλάνο. Η τριμερής κατανομή, όπως το μαρτυρεί ένα σχέδιο με τίτλο «ανακατανομή», ήταν πιο ισορροπημένη: κάθε μέρος θα περιείχε τον ίδιο περίπου αριθμό σελίδων.

Το τελικό πλάνο εμφανίζει μια ισχυρή αντίθεση: δεν συμβαίνει το ίδιο στα πρώτα προσχέδια. Πάντως η αντίθεση, η εναλλαγή, δείχνουν αμέσως ν' αποτελούν το αισθητικό ελατήριο του έργου, καθώς και το ελατήριο της φιλοσοφίας του Καμύ. Σε μια σημείωση, όπου ο συγγραφέας σκοπεύει να διηγηθεί «έξι ιστορίες:

Ιστορία του λαμπερού παιχνιδιού. Πολυτέλεια.

Ιστορία της φτωχής συνοικίας. Θάνατος της μητέρας.

Ιστορία του Σπιτιού μπροστά στον Κόσμο.
Ιστορία της σεξουαλικής ζήλιας.
Ιστορία του καταδικασμένου σε θάνατο.
Ιστορία της καθόδου προς τον ήλιο»,

αποκαλύπτει, μέσα από την ίδια τη σειρά της απαρίθμησης, τούτη την έγνοια του για εναλλαγή. Οι έξι ιστορίες μπορούν να ταιριάξουν ανά δύο. Μέχρι όμως τον Αύγουστο του 1939, επιχειρεί να προσθέσει μια αντίθεση του χρόνου στην αντίθεση της πόλωσης: μερικά κεφάλαια θα γραφτούν στο παρόν, άλλα στο παρελθόν. Προσπαθεί μάλιστα, σ' ένα λεπτομερές πλάνο του «δεύτερου μέρους», να κάνει τους χρόνους να διαδέχονται ο ένας τον άλλον, ακολουθώντας ένα αυστηρά λεπτομερειακό και ακριβές σχέδιο. Θα παραιτηθεί από τούτο τον φορμαλισμό ο οποίος δεν στηρίζεται σε μια εσωτερική αναγκαιότητα. Υπάρχει, ωστόσο, ένα κατάλοιπο στο τελικό κείμενο: το κεφάλαιο που αφιερώνεται στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο, ανάμνηση μιας άδολης και συνεχούς ευτυχίας, μένει γραμμένο στον ενεστώτα όπως και στο αρχικό σχέδιο.

Οι έξι ιστορίες που αναφέρονται παραπάνω αποτελούν το πρωταρχικό υλικό που σιγά σιγά συγκροτείται σε μυθιστόρημα. Μπορούμε να εξιστορήσουμε τη γένεση του μυθιστορήματος με αφετηρία αυτές τις ιστορίες, τη μεταμόρφωση και την κατανομή τους.

Τα πρώτα πλάνα επιμένουν στην ιστορία του Σπιτιού μπροστά στον Κόσμο, που καταλαμβάνει, μαζί μ' εκείνη της σεξουαλικής ζήλιας, το «δεύτερο μέρος». Ιδού το πρώτο πλάνο που διαβάζουμε στα *Σημειωματάκια*:

«2ο μέρος:

A. στο παρόν

B. στο παρελθόν

Κεφ. A1. Το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο. Περιγραφή.

Κεφ. B1. Θυμόταν. Σχέση με τη Λυσιέν.

Κεφ. A2. Σπίτι μπροστά στον Κόσμο. Τα χρόνια της νιότης του.

Κεφ. B2. Η Λυσιέν διηγείται τις απιστίες του.

Κεφ. A3. Σπίτι μπροστά στον Κόσμο. Πρόσκληση.

Κεφ. Β4. Σεξουαλική ζήλια. Σάλτομπουργκ. Πράγα.
 Κεφ. Α4. Σπίτι μπροστά στον Κόσμο. Ο ήλιος.
 Κεφ. Β5. Η φυγή (γράμμα). Αλγέρι. Κρουολογεί, αρρωσταίνει.
 Κεφ. Α5. Νύχτα κάτω από τ' άστρα. Κατρίν».

Το πρώτο μέρος, λοιπόν, όπως το βλέπουμε σ' ένα πλάνο μετά τον Αύγουστο του 1937, είναι αφιερωμένο στη δυάδα λαμπερό παιχνίδι-φτωχή συνοικία: σε τι ακριβώς συνίσταται το λαμπερό παιχνίδι, *Ο μύθος του Σισύφου* θα το φανερώσει αργότερα στη θεματική τριάδα του, δονζουανισμός, θέατρο, κατάκτηση. Αυτό το παιχνίδι αντιτίθεται στις μεταπτώσεις της ζωής της «φτωχής συνοικίας». Έτσι διαγράφεται ένας διπλός ανταγωνισμός που τον υπογραμμίζει ένα σχέδιο τον Αύγουστο του 1937:

«1ο μέρος. Η ζωή του έως τότε.
 2ο μέρος. Το παιχνίδι.
 3ο μέρος. Η εγκατάλειψη των συμβιβασμών και η αλήθεια στη φύση».

Η «ζωή έως τότε» υπονοεί τη φτώχεια, την οκτάωρη καθημερινή εργασία, την πεζότητα των κοινωνικών σχέσεων, θα λέγαμε δηλαδή έναν τρόπο για να μην είναι κανείς αυθεντικός. Το «παιχνίδι», περί του οποίου τα *Σημειωματάρια* είναι πολύ λακωνικά, θα 'πρεπε να ορίζει ένα είδος δανδιαμού, πρόοδο στη φτωχική ζωή, μπρίο στην απόλαυση αλλά και πάλι έλλειψη αυθεντικότητας. Τούτος ο ανταγωνισμός, στην τελική εκδοχή του *Ευτυχισμένου θανάτου*, χάνει από τη σημασία του, διαλυμένος σε συζητήσεις και συνοψισμένος στην προαγωγή του Μερσώ. Αντίθετα, η κατάκτηση της αυθεντικότητας, με μια κίνηση φυγής στη μοναξιά και τη φύση, αναφέρεται από τα πρώτα προσχέδια και παραμένει μέχρι την τελευταία στιγμή της διαμόρφωσης η κατάληξη και ο σκοπός του μυθιστορήματος.

Όμως ο *Ευτυχισμένος θάνατος* δεν μοιάζει να τελειώνει, στα πρώτα προσχέδια, με το θάνατο του ήρωα: «γεύση του θανάτου και του ήλιου», διαβάζουμε σ' ένα σχέδιο. Δεν είναι παρά μια γεύση. Σ' ένα άλλο σχέδιο, ο θάνατος αντιμετωπίζεται (;) αλλά τοποθετείται στο τέλος

του πρώτου μέρους: «Τελευταίο κεφάλαιο: κάθοδος προς τον ήλιο και το θάνατο (αυτοκτονία-φυσικός θάνατος). Κάτι το αξιοσημείωτο: θάνατος και ήλιος είναι συνδεδεμένα. Όταν τον ήλιο, εικόνα αισθητή, αντικαταστήσει η ευτυχία, μύθος ηθικός, τότε θα πραγματοποιηθεί ένα μεγάλο βήμα προς την τελική σύλληψη. Μπορούμε να χρονολογήσουμε αυτό το βήμα από τον Αύγουστο του 1937 και από τη σημείωση: «Μυθιστόρημα: ο άνθρωπος που κατάλαβε πως, για να ζήσει, θα έπρεπε να είναι πλούσιος, που δίνεται ολοκληρωτικά στην κατάκτηση του χρήματος, κερδίζει, ζει και πεθαίνει ευτυχισμένος». Για πρώτη φορά, στα *Σημειωματάρια*, συναντάμε μια πραγματική σύνοψη του *Ευτυχισμένου θανάτου* και, για πρώτη φορά τότε, συναντάμε εκεί τη λέξη «μυθιστόρημα».

Το κατευθυντήριο νήμα αυτού του μυθιστορήματος είναι από δω και πέρα σαφές: πρόκειται για την αντεστραμμένη εικόνα της παροιμίας: το χρήμα δεν φέρνει την ευτυχία. Η ευτυχία, χάρη στο χρήμα, γίνεται το κυρίως θέμα, όπως φαίνεται καθαρά στην αρχή της σημείωσης της 17ης Νοεμβρίου 1937:

«17 Νοεμβρίου.

Θέληση για ευτυχία.

3ο μέρος. Πραγματοποίηση της ευτυχίας.»

Μα εκείνη τη στιγμή εμφανίζεται αίφνης στην ιστορία ο Ζαγαρίος, που είναι ακόμα μόνο «ο ανάπηρος», για να δια φωτίσει τον Μερσώ πάνω στο πρόβλημα της σχέσης του χρήματος και του χρόνου και να του αποκαλύψει την αλήθεια μιας άλλης παροιμιώδους έκφρασης: ο χρόνος είναι χρήμα, πάλι αληθινή υπό την αντίστροφη μορφή της: το χρήμα είναι χρόνος, που θ' αποτελέσει το θεμελιώδες σημείο της τέχνης του ζην του. Αυτό επιβεβαιώνει η τελευταία παράγραφος της σημείωσης της 17ης Νοεμβρίου:

«Για κάποιον “καλογεννημένο”, να είσαι ευτυχισμένος σημαίνει να επανακάτς το πεπρωμένο όλων, όχι με τη θέληση της παραίτησης αλλά με τη θέληση της ευτυχίας. Χρειάζεται χρόνος για να είσαι ευτυχισμένος, πολύς χρόνος. Ακόμα και η ευτυχία είναι μια μακρόχρονη υπομονή. Και το χρόνο, η ανάγκη του χρήματος μας τον κλέβει. Ο χρόνος α-

γοράζεται. Όλα αγοράζονται. Να είσαι πλούσιος σημαίνει να έχεις χρόνο για να είσαι ευτυχισμένος, όταν το αξίζεις».

Έτσι, τα διάφορα υλικά του μυθιστορήματος συγκεντρώνονται ανάλογα με τη δυάδα του χαμένου και του κερδισμένου χρόνου. Ο χαμένος χρόνος θα είναι εκείνος της φτώχειας, της δουλειάς, της πεζής ζωής: το κεφάλαιο που αφιερώνεται στη ζωή του Μερσώ θα έχει τον τίτλο «Σκοτώνω το χρόνο», τίτλος που θα ταίριαζε επίσης στη σχέση του με τη Μάρθα και στο ταξίδι του στην κεντρική Ευρώπη. Ο φόνος του Ζαγραίου θα δώσει τέλος σε τούτη την άθλια οδύσεια του χαμένου χρόνου. Ο κερδισμένος χρόνος θα είναι εκείνος του Σπιτιού μπροστά στον Κόσμο και της φυγής στη φύση. Από αυτό το σημείο, σε μια χειρόγραφη σελίδα, ένα προσχέδιο πλάνου σε τρία μέρη του οποίου το πρώτο κεφάλαιο αφιερώνεται, κάθε φορά, στο χρόνο. Το πρώτο μέρος αποτελείται από επτά κεφάλαια, ξεκινώντας από το «Σκοτώνω το χρόνο», που καλύπτουν τη ζωή του Μερσώ με τις περιπέτειές του στο Αλγέρι μέχρι την επιστροφή του από την Πράγα (δηλαδή από την 1η μέχρι την 75η σελίδα της τελικής εκδοχής): «από το “σκοτώνω το χρόνο”, γράφει ο Καμύ, μέχρι “κι ένιωθε ότι ήταν φτιαγμένος για την ευτυχία”». Μπορούμε να πούμε ότι επαναλαμβάνει σχεδόν ετούτη την τελευταία φράση στη σελίδα 75 της τελικής εκδοχής: «... κατάλαβε τελικά ότι ήταν φτιαγμένος για την ευτυχία».

Το πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους έχει τίτλο «Κερδίζω χρόνο» –πρόκειται για το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο– και το πρώτο κεφάλαιο του τρίτου μέρους, «Ο χρόνος». Αν σκεφτούμε τον Προυστ, βλέπουμε το μυθιστόρημα να οδεύει από τον χαμένο χρόνο, το χρόνο της δουλειάς, στον κερδισμένο χρόνο, το χρόνο της απραξίας ανάμεσα στ’ ανθισμένα κορίτσια του Σπιτιού μπροστά στον Κόσμο, στον ξανακερδισμένο χρόνο που είναι ο χρόνος της συμφωνίας με τη φύση μέσα στη μοναξιά και το θάνατο, κι αυτό συνοψίζεται σε μια σύντομη σημείωση στο χειρόγραφο της τελευταίας σελίδας: «Χρόνος». «Κάνει αρχικά πολλά πράγματα και στη συνέχεια εγκαταλείπει τα πάντα. Δεν κάνει απολύτως τίποτα. Ακολουθεί το χρόνο και κυρίως τις εποχές (ημερολόγιο!).» Ο χρόνος γίνεται, με σήμα την ευτυχία, το κυρίως θέμα, δίνει στο μυθιστόρημα τη δομή και το ρυθμό του. Η εναλλαγή παρόν-παρελθόν στα πρώτα προσχέδια δεν ήταν επαγωγική. Τώρα, από τον κονιορτο-

ποιημένο χρόνο του πρώτου μέρους στο αχρονικό γίνεσθαι του τρίτου μέρους, το ρεύμα θα ἔπρεπε να περάσει και να φτάσει ως τις άτονες περιγραφές με τους λυρικούς τόνους.

Φτάνουμε έτσι στην τελευταία τροποποίηση του μυθιστορήματος, τη σύμπτυξή του σε δύο μέρη. Δύο λόγοι την εξηγούν: αρχικά η αμηχανία του Καμύ στο θέμα των ερωτικών ή συναισθηματικών επεισοδίων. Υποχρεώθηκε να τα συντομεύσει. Στο προαναφερθέν σχέδιο, το δεύτερο μέρος, μετά το «Κερδίζω χρόνο», ανήγγελλε τη «Συνάντηση με τη Λυσιέν», ύστερα την «Αναχώρηση της Κατρίν». Δεν μπόρεσε ή δεν θέλησε, μέσα σ' αυτά τα κεφάλαια, να συγκεντρώσει αρκετό υλικό. Στη συνέχεια, το επεισόδιο με τον Ζαγραιό απέκτησε αρκετή σημασία ώστε ν' αποτελέσει τον πυρήνα ενός συστήματος. Του προσάρτησε τη φυγή στην κεντρική Ευρώπη που ήταν αρχικά συνδεδεμένη με την σεξουαλική ζήλια.

Ο Καμύ όμως επιμένει έντονα στα τρία αυτά μέρη. Έτσι, ακόμα ένα πλάνο, το τελευταίο πριν την τελική σύμπτυξη:

- «1ο μέρος. 1ο: η φτωχή συνοικία, 2ο: Πατρίς Μερσώ, 3ο: ο Πατρίς και η Μάρθα, 4ο (σβησμένο, μόλις και διαβάζεται): ο Π. και οι φίλοι του (;), 5ο: ο Πατρίς και ο Ζαγραιός.
- »2ο μέρος. 1ο: φόνος του Ζαγραιού, 2ο: φυγή στην αγωνία, 3ο: επιστροφή στην ευτυχία.
- »3ο μέρος. 1ο: οι γυναίκες και ο ήλιος, 2ο: η μυστική και φλογερή ευτυχία στην Τιπαζά, 3ο: ο ευτυχισμένος θάνατος.»

Ο οριστικός τίτλος βρέθηκε, αλλά δίνεται στο τελευταίο κεφάλαιο. Το επεισόδιο με τον Ζαγραιό δεν έχει βρει ακόμα οριστικά τη θέση του. Απομένει να μετακινηθεί ο φόνος, αρχικά στο τέλος, κατόπιν στην αρχή του πρώτου μέρους. Έτσι όμως, το δεύτερο μέρος, περιορισμένο στο ταξίδι και στην επιστροφή, είναι πολύ ασήμαντο. Συγχωνεύεται με το τελευταίο, κι ένας κοινός τίτλος «Ο συνειδητός θάνατος», καθιερώνει τη συγχώνευση, με τη βοήθεια ενός παράλληλου τίτλου: «Φυσικός θάνατος». Αντίθετα, τα κεφάλαια που είχαν τίτλο τον χάνουν: εκείνο που λεγόταν «Το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο», ύστερα «Οι γυναίκες και ο ήλιος», ύστερα «Οι γυναίκες και ο κόσμος», διαδέχεται στο εξής, απότο-

μα, με την ασυνήθιστη χρήση του ενεστώτα της οριστικής, την αφήγηση της επιστροφής από την Πράγα. Να λοιπόν ξαναγραμμένος –«να ξαναγράψω το Μυθιστόρημα», επιβάλλει ο Καμύ στον εαυτό του τον Ιούνιο του 1938–, τελειωμένος ή τουλάχιστον τροποποιημένος, *Ο ευτυχισμένος θάνατος*.

Γιατί δεν δημοσιεύτηκε; Θ' αναφερθούμε εδώ μόνο σε καθαρά λογοτεχνικούς λόγους. Ο Μ. Καστέξ, στη μελέτη του για τον Ξένο, υποθέτει ότι, στο φανταστικό σχέδιο του Καμύ, αυτό το μυθιστόρημα υποσκέλισε τον *Ευτυχισμένο θάνατο*, και βλέπει τον Αύγουστο του 1937 ως την κατάλληλη στιγμή όπου, κατά την κυοφορία του, γλιστρά λαθραία το θέμα του Ξένου. Αναφέρει τούτο το κείμενο:

«Ένας άντρας που αναζήτησε τη ζωή εκεί όπου την τοποθετούμε συνήθως (γάμος, αποκατάσταση, κλπ.) και που διαπιστώνει αίφνης, διαβάζοντας έναν κατάλογο μόδας, πόσο ξένος υπήρξε στη ζωή του (τη ζωή έτσι όπως παρουσιάζεται στους καταλόγους μόδας),*

που δίνει την πρώτη διατύπωση του θέματος, αν και αναφέρεται στον *Ευτυχισμένο θάνατο*.

Τούτη η υπόθεση είναι σωστή. Μπορούμε να την ενισχύσουμε με μια παρατήρηση πάνω στη μυθιστορηματική αξία του *Ευτυχισμένου θανάτου*. Φαίνεται πως ο Καμύ διαισθάνθηκε, καθώς διαμόρφωνε τη δουλειά του, το ελάττωμα του πρώτου μυθιστορηματός του και μιαν άλλη μυθιστορηματική δυνατότητα.

Έργο «συνάμα κακοφτιαγμένο και έξοχα γραμμένο», σημειώνει ο Ροζέ Κιγιά. Θα λέγαμε ακριβώς το ίδιο. Το ταλέντο του στυλίστα είναι φανερό, όχι όμως και του μυθιστοριογράφου. Ο Καμύ ψάχνει μάταια να διευθετήσει και να ενοποιήσει ανομοιογενή υλικά: ποια η σχέση ανάμεσα στον φανταστικό φόνο του Ζαγραίου και στο χρονικό του πραγματικού ταξιδιού στην Πράγα; Ανάμεσα στην περιγραφή του ασήμαντου Καρντόνα και στη θύμηση του Σπιτιού μπροστά στον Κόσμο; Η α-

* Βλ. Ρ. Κιγιά, *Η θάλασσα και οι φυλακές*, σ. 87.

νομοιογένεια των τόνων επιβαρύνει εκείνη των επεισοδίων, χωρίς να μπορούμε να τη δικαιολογήσουμε με το πρόσχημα της προτίμησης για την αντίθεση: το σπαραχτικό, η φαιδρότητα, η χυδαιότητα, η περιγραφική στεγνότητα, η αισθησιακή φλόγα, ο ηλιακός λυρισμός εναλλάσσονται δίχως να συνδέονται. Τα επεισόδια είναι πολυάριθμα και μερικές φορές πλεονάζουν ή επαναλαμβάνονται: έτσι, μετά το θάνατο της μητέρας του Μερσώ, μας επιβάλλεται και ο θάνατος της μητέρας του Καρντόνα. Οι γυναικείοι ρόλοι, κυρίως, διανέμονται άσχημα: στο τρίο «τα χαζοπούλια» ξεχωρίζει η Κατρίν, που αρχικά –όπως το δείχνουν τα πρώτα σχέδια– είχε μια σχέση με τον Μερσώ. Όμως η Λυσιέν θα μπορούσε να επικαλεστεί το ίδιο αβαντάζ. Τα πλάνα προβλέπουν τη σχέση τότε με τη μια, τότε με την άλλη. Διαβάζουμε επίσης σ' αυτά το όνομα μιας κάποιας Λουσίλ. Η Μάρθα, όπως το βλέπουμε ύστερα από μια διόρθωση, θα την αντικαταστήσει και θ' αναλάβει ένα μέρος των ρόλων της Λυσιέν και της Κατρίν. Θα είναι η σχέση του χαμένου χρόνου, ενώ η Κατρίν εκείνη του κερδισμένου χρόνου. Βέβαια, ο Καμύ δεν είναι άνετος με τις γυναίκες του! Οι ηρωίδες καθυστερούν την εξέλιξη του μυθιστορήματος. Παρέχουν μια λογοτεχνική απεικόνιση της παροικίας: όποιος κυνηγά πολλούς λαγούς δεν πιάνει κανένα. Καταλαβαίνουμε, στην τελική εκδοχή, την προσπάθεια του συγγραφέα για να οργανώσει αρμονικά τους ρόλους τους, να φυλάξει τα ίχνη τους ή να ρυθμίσει την είσοδό τους στη σκηνή. Το αποτέλεσμα είναι μέτριο.

Θα μπορούσε να είναι καλύτερο με περισσότερη δουλειά; Ο ευτυχισμένος θάνατος, ως μυθιστόρημα, είναι καταδικασμένος από την αρχή που διέπει το μυθιστόρημα. «Η ποιότητα του μυθιστορήματος», διαβάζουμε σ' ένα πρόσφατο έργο για το μυθιστορηματικό είδος* «εξαργτάται από την ένταση με την οποία ενώνονται η ακριβής παρατήρηση και η διείσδυση του φανταστικού στο πραγματικό». Κανένα μυθιστόρημα δεν μπορεί να ξεφύγει από τούτο τον κανόνα. Αλλά, στον *Ευτυχισμένο θάνατο*, τα στοιχεία της παρατήρησης, δηλαδή τα αυτοβιογραφικά κομμάτια, είναι εξαρθρωμένα: οι αναμνήσεις της φτωχής συνοικίας, του σανατορίου, του Σπιτιού μπροστά στον Κόσμο, του ταξιδιού στην κεντρική Ευρώπη, των γυναικείων μορφών, δεν υφίστανται, με τη χιμική

* *Το Μυθιστόρημα μέχρι την Επανάσταση* του Α. Κουλέ (Εκδ. Α. Colin).

έννοια, την ανάλογη επεξεργασία έτσι ώστε να ενσωματωθούν για ν' αποτελέσουν «ένα σύνολο, έναν κόσμο κλειστό κι ενοποιημένο» σαν εκείνον του Προυστ, κόσμο που *Ο επαναστατημένος άνθρωπος* θα δώσει σαν πρότυπο. Θα μπορούσαν να φτιάξουν ένα σύνολο μόνο αν τα αναλάμβανε η δημιουργική φαντασία. Τούτη όμως, στον *Ευτυχισμένο θάνατο*, δρα μόνο στο επίπεδο του ύφους. Η επινόηση των επεισοδίων ή των προσώπων είναι πολύ πενιχρή: ούτε ο φόνος του Ζαργαίου, εμπνευσμένος από την *Ανθρώπινη μοίρα* ή από το *Έγκλημα και τιμωρία*, μα ούτε κι ο ίδιος ο ήρωας αγγίζουν τη μυθιστορηματική αλήθεια. Σε τούτο το αδύναμο μυθιστόρημα, αξίζουν μόνο οι ζωντανές σκηνές που είναι σχετικές με την έμπνευση των διηγημάτων της *Καλής και της ανάποδης* και δεν ξεχωρίζουν, ως προς τη μορφή, από την *Ειρωνεία* ή τον *Θάνατο στην ψυχή* ή ακόμα τις λυρικές αναπολήσεις που θυμίζουν εκείνες των *Γάμων*. Η καλύτερη πλευρά του μυθιστορήματος δεν είναι η μυθιστορηματική.

Άραγε ο Καμύ το κατάλαβε τόσο ξεκάθαρα; Δεν το ομολογεί πουθενά. Αλλά είναι περισσότερο από πιθανό πως το καλλιτεχνικό του υποσυνείδητο τον προειδοποιούσε τουλάχιστον για το λάθος του και, εν αγνοία του, τον κατεύθυne σωστά. Δανειζόμαστε από τον Ζιντ μια υποβλητική σύγκριση φυσιοδίφη και λέμε ότι, από τη χρυσαλλίδα του *Ευτυχισμένου θανάτου* θα γεννιόταν η νύμφη του *Ξένου*. *Ο ευτυχισμένος θάνατος* ακολουθούσε την απαιτητή μεταμόρφωσή του, ο συγγραφέας του έκανε το παν για να τον ξαναγράψει και να συνεφέρει όλα τα κεφάλαιά του, αλλά ο *Ξένος*, σαν εμπνευσμένο παράσιτο, απομυζούσε όλα τα οφέλη τούτης της δουλειάς που, τελικά, αντί για ένα τεχνητό μυθιστόρημα θα έδινε μια πραγματική διήγηση.

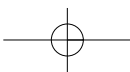
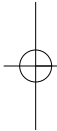
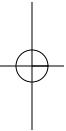
Θα κλείσουμε λοιπόν τούτη τη μελέτη μ' έναν σύντομο παραλληλισμό μεταξύ του *Ευτυχισμένου θανάτου* και του *Ξένου*.* Ο Ροζέ Κιγιό έδειξε πως «ο Μερσώ είναι... ο μικρός αδελφός του Μερσώ». Υπογράμμισε πως μερικά επεισόδια καθώς και δευτερεύοντα πρόσωπα είναι κοινά

* Σε μια ολοκληρωμένη μελέτη, θα επιβαλλόταν και ο παραλληλισμός με τον *Καλιγούλα*.

στα δύο κείμενα. Είναι ωστόσο ευαίσθητος, κυρίως στις διαφορές, και γράφει: «Οι δυο πλοκές δεν έχουν καμιά απολύτως σχέση...», ή «*Ο ευτυχημένος θάνατος* δεν είναι επ' ουδενί λόγω η μήτρα του *Ξένου*: πρόκειται για ένα εντελώς διαφορετικό βιβλίο...»

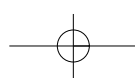
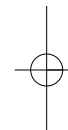
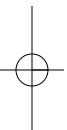
Εντούτοις, παρά τις εμφανείς διαφορές της πλοκής, της τεχνικής και της πρόθεσης, μπορούμε να δούμε στον *Ευτυχημένο θάνατο* ένα προμήνυμα του *Ξένου*, και μάλιστα, αν αφαιρέσουμε τελικά το βιολογικό νόημά του, τη μήτρα του. Αρκεί, για να πειστούμε, να συγκρίνουμε τη δομή των δυο έργων: *Ο ευτυχημένος θάνατος*, στην τελική τροποποίησή του, περιορίζεται σε δύο μέρη. Το πέραςμα από τα τρία μέρη στα δύο σημαίνει ότι ο Καμύ παραιτείται από ένα κλασικό ντεκουπάζ, όπου η σύνθεση των αντιθέσεων θα μετριαζόταν, προς όφελος μιας πιο προσωπικής διαλεκτικής, όπου οι αντιθέσεις θα παρακάμπτονταν. Από τούτη την άποψη, *Ο ξένος* δεν είναι παρά μια πατιτούρα του *Ευτυχημένου θανάτου*: κι εδώ επίσης δύο μέρη και σχεδόν ο ίδιος αριθμός κεφαλαίων (6 και 5 αντί για 5 και 5). Το σχέδιο του πρώτου μέρους είναι αισθητά το ίδιο και στα δυο βιβλία: σκηνές της καθημερινότητας, ύστερα κουβέντα με τον άντρα με το σκυλί (Σαλαμάνο ή Καρντόνα), ύστερα ο φόνος, του Ζαγραίου (τοποθετημένος στην αρχή, με τέχνασμα, *την τελευταία στιγμή*) ή του Άραβα. Τούτος ο φόνος ρίχνει τον ήρωα από την προσποίηση στην αλήθεια. Φαινομενικά, τα δεύτερα μέρη, αντιστοίχως, δεν έχουν πια τίποτα το κοινό. Βέβαια, το ταξίδι στην Παράγα ή το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο, στοιχεία αναφομοιώτα σε μια συμβολική διήγηση, εξαφανίζονται στον *Ξένο*. Αλλά, αν πάρουμε τον Μερσώ στην απομόνωσή του στο Σενουά και τον Μερσώ στην αλγερινή φυλακή του, θα διαπιστώσουμε πως, στο ρυθμό των επισκέψεων που αποσπούν για λίγο την προσοχή τους, στις εποχές που τους συγκινούν, στον αστάθμητο χρόνο που τους οδηγεί στην τελευταία τους ώρα, υπάρχει μια συμμετρία. Και αν η μοίρα τους δείχνει εντελώς ανόμοια γιατί ο ένας έκανε έναν τέλειο φόνο από τον οποίο επωφελείται, ενώ ο άλλος, φονιάς δίχως ταλέντο, καταλήγει λεία των δικαστών, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το πρόβλημα αμφοτέρων είναι αυτό του ευτυχημένου θανάτου — «Ο Ξένος ή Ένας ευτυχημένος άνθρωπος», έχει ως υπότιτλο ένα χειρόγραφο—, πρόβλημα που λύνουν αμφοτέροι θριαμβευτικά, σε αρμονία με τον κόσμο και λυτρωμένοι από τους ανθρώπους.

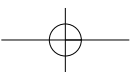
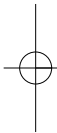
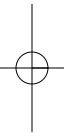
Σκιαγραφούμε εδώ απλά μια σύγκριση που μόνο μια προσεκτική μελέτη, η οποία θα επέμενε όχι τόσο στο υλικό όσο στο πνεύμα των δυο αυτών έργων, θα μπορούσε να θεμελιώσει πραγματικά. Θα ήταν ο καλύτερος τρόπος για να φανερωθεί η ανωτερότητα του *Ξένου*. Μα είναι άραγε ανάγκη να πούμε, τελικά, πως *Ο ευτυχισμένος θάνατος*, που δεν δημοσιεύτηκε από τον Καμύ, είναι μάλλον ένα ντοκουμέντο παρά ένα έργο, και πως αρκεί για τη φήμη του το ότι σ' αυτό το ντοκουμέντο υπάρχουν, και μπορούν να προστεθούν στο φάκελο της ιδιοφυΐας του, θετικά κομμάτια; Αφήνουμε στον αναγνώστη την ευχαρίστηση να τα ανακαλύψει.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
Φυσικός θάνατος

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΤΑΝ Η ΩΡΑ δέκα το πρωί και ο Πατρίς Μερσώ περπατούσε με κανονικό βήμα προς τη βίλα του Ζαργαίου. * Αυτή την ώρα, η γυναίκα που τον φρόντιζε είχε βγει για ψώνια και η βίλα φαινόταν έρημη. Απρίλης μήνας, ένα όμορφο, κρύο και αστραφτερό ανοιξιότιπο πρωινό, μ' ένα λαγαρό γαλάζιο και παγωμένο χρώμα κι έναν μεγάλο, εκθαμβωτικό μα δίχως ζεστασιά ήλιο. Κοντά στη βίλα, ανάμεσα στα πεύκα που φύτευαν στις πλαγιές των λόφων, ένα καθαίο φως κυλούσε κατά μήκος των κορμών των δέντρων. Ο δρόμος ήταν έρημος. Ανηφόριζε λίγο. Ο Μερσώ κρατούσε μια βαλίτσα και, μέσα στο μεγαλείο αυτού του πρωινού του κόσμου, προχωρούσε με τον ξερό κρότο των βημάτων του πάνω στον παγωμένο δρόμο και το ρυθμικό τρίξιμο από το χειρόυλι της βαλίτσας του.

Λίγο πριν από τη βίλα, ο δρόμος έβγαζε σε μια μικρή πλατεία με παγκάκια και κήπους. Πρώμα κόκκινα γεράνια ανάμεσα στις γκριζες αλόες, το γαλάζιο του ουρανού και οι άσπροι ασβεστω-

* Μυθολογία: Η Περσεφόνη απέκτησε από τον Δία ένα γιο, τον Ζαργαίο. Οι Τιτάνες, θέλοντας να εκδικηθούν τον Δία, παρέσυραν, σκότωσαν και καταβρόχθισαν το παιδί, εκτός από την καρδιά του που η Αθηνά πρόλαβε να διασώσει και να παραδώσει στον πατέρα του. Από αυτή την καρδιά, ο Δίας επανέφερε το γιο του στη ζωή, μέσα στο σώμα της Σεμέλης. Όταν γεννήθηκε το παιδί της, από την καρδιά του Ζαργαίου, ο Δίας το ονόμασε Διόνυσο. Η ορφική μυθολογία παρέλαβε το μύθο του Ζαργαίου ο οποίος, από τον 3ο π.Χ. αιώνα περίπου, ταυτίζεται απόλυτα με το θεό Διόνυσο. (Σ.τ.Μ.)

μένοι μαντρότοιχοι, όλ' αυτά φάνταζαν τόσο δροσερά και τόσο παιδιάστικα που ο Μερσώ σταμάτησε για μια στιγμή πριν ξαναπάρει το δρόμο που από την πλατεία κατηφόριζε προς τη βίλα του Ζαγκραίου. Στάθηκε μπροστά στο κατώφλι και φόρεσε τα γάντια του. Έσπρωξε την πόρτα που ο ανάπηρος ζητούσε ν' αφήνουν ξεκλειδωτή και την ξανάκλεισε με φυσικότητα. Προχώρησε στο διάδρομο και, φτάνοντας στην τρίτη πόρτα στ' αριστερά, χτύπησε και μπήκε. Ο Ζαγκραίος ήταν εκεί, καθισμένος σε μια πολυθρόνα, μια καρό μάλλινη κουβέρτα πάνω στα ακρωτηριασμένα πόδια του, κοντά στο τζάκι, ακριβώς στην ίδια θέση που καθόταν ο Μερσώ δυο μέρες πριν. Διάβαζε, και το βιβλίο ακουμπούσε στην κουβέρτα του, ενώ είχε καρφώσει τα στρογγυλά μάτια του που δεν εξέφραζαν καμιά έκπληξη πάνω στον Μερσώ που στεκόταν τώρα πλάι στην κλειστή πόρτα. Οι κουρτίνες ήταν τραβηγμένες στην άκρη, και στο πάτωμα, πάνω στα έπιπλα, στις άκρες των αντικειμένων, λιμνούλες ήλιου. Πίσω από τα τζάμια, το πρωινό χαμογελούσε στη χρυσαφένια και κρύα γη. Μια μεγάλη παγωμένη χαρά, οξυήχα κρωξιμάτα πουλιών, διστακτικά, ένα ξεχείλισμα από ανελέητο φως, έδιναν στο πρωινό μια όψη αθωότητας και αλήθειας. Ο Μερσώ σταμάτησε καθώς η αποπνικτική ζέστη του δωματίου τον άρπαξε από το λαϊμό και τ' αφτιά. Παρά την αλλαγή του καιρού, ο Ζαγκραίος είχε ανάψει μια μεγάλη φωτιά. Και ο Μερσώ ένωθε το αίμα ν' ανεβαίνει στα μηνίγγια του και να χτυπά στις άκρες των αφτιών του. Ο άλλος, αμίλητος πάντα, τον ακολουθούσε με το βλέμμα. Ο Πατρίς κατευθύνθηκε προς το χαμηλό μπαούλο από την άλλη πλευρά του τζακιού και, δίχως να κοιτάξει τον ανάπηρο, ακούμπησε τη βαλίτσα του πάνω στο τραπέζι. Φτάνοντας εκεί, ένωσε ένα ανεπαίσθητο τρεμουλιασμα στα πόδια. Σταμάτησε κι έβαλε στο στόμα ένα τσιγάρο που το άναψε αδέξια εξαιτίας των γαντοφορεμένων χεριών του. Ένας μικρός θόρυβος πίσω του. Με το τσιγάρο στο στόμα, στράφηκε. Ο Ζαγκραίος συνέχιζε να τον κοιτάζει, είχε όμως μόλις κλείσει το βιβλίο του. Ο Μερσώ, ενώ αισθανόταν τη φωτιά να

του ζεσταίνει τα γόνατα σε σημείο που να πονάνε, διάβασε τον τίτλο ανάποδα: *Μαντικό εγχειρίδιο*,* του Μπαλτάσαρ Γκραθιάν. Έσκυψε χωρίς δισταγμό προς το μπαούλο και το άνοιξε. Μαύρο πάνω στο άσπρο, το περιστροφικό γυάλιζε με όλες τις καμπύλες του, σαν χαϊδεμένη γάτα, και συγκρατούσε το γράμμα του Ζαγροαίου. Ο Μερσώ πήρε το γράμμα με το αριστερό και το περιστροφικό με το δεξί του χέρι. Μετά από κάποιο δισταγμό, πέρασε το όπλο κάτω από την αριστερή του μασχάλη και άνοιξε το φάκελο. Περιείχε ένα μόνο φύλλο χαρτί, μεγάλου σχήματος, με λίγες σειρές, γραμμένες με τα μεγάλα καιγωνιώδη γράμματα του Ζαγροαίου:

«Μόνο μισό άνθρωπο σκοτώνω. Παρακαλώ να μη μου κρατήσετε κακία, και βρείτε στο μικρό μου σεντούκι πολύ περισσότερα απ' όσα χρειάζονται για ν' αποζημιωθούν όσοι μ' εξυπηρέτησαν ως τώρα. Ό,τι περισσέψει, θα επιθυμούσα να χρησιμοποιηθεί για τη βελτίωση της διαβίωσης των καταδικασμένων σε θάνατο. Έχω συναίσθηση ωστόσο ότι ζητάω πολλά».

Με ανέκφραστο πρόσωπο, ο Μερσώ δίπλωσε το γράμμα κι εκκίνη τη στιγμή ο καπνός από το τσιγάρο τού έτσουξε τα μάτια, ενώ λίγη στάχτη έπεσε πάνω στο φάκελο. Τίναξε το χαρτί, το έβαλε σε περίοπτη θέση πάνω στο τραπέζι και στράφηκε προς τον Ζαγροαίο. Εκείνος κοίταζε τώρα το φάκελο, και τα χέρια του, κοντά και μυώδη, είχαν παραμείνει ακίνητα γύρω από το βιβλίο. Ο Μερσώ έσκυψε, γύρισε το κλειδί του μπαούλου, πήρε τα μάτσα με τα χαρτονομίσματα των οποίων διακρινόταν μόνο η ράχη μέσα από την εφημερίδα όπου ήταν τυλιγμένα. Με το όπλο πάντα στη μασχάλη, γέμισε με τάξη τη βαλίτσα του με το ένα χέρι. Ήταν κάτι λιγότερο από καμιά εικοσαριά δεσμίδες των εκατό φράγκων και ο Μερσώ κατάλαβε πως είχε πάρει πολύ μεγάλη βαλίτσα. Άφησε στο μπαούλο μια δεσμίδα από εκατό χαρτονομίσματα. Όταν έκλεισε τη βαλίτσα, πέταξε το μισοκαπνισμένο τσιγάρο

* Ο τίτλος του πρωτοτύπου είναι: *Oráculo manual y arte de prudencia*. (Σ.τ.Μ.)

του στη φωτιά και, με το περιστροφικό στο δεξί χέρι, πλησίασε τον ανάπηρο.

Τώρα ο Ζαγκραίος κοίταζε το παράθυρο. Ακούστηκε ένα αυτοκίνητο που περνούσε αργά μπροστά από την πόρτα, μ' έναν ελαφρό θόρυβο σαν να μασούσε. Ο Ζαγκραίος, ασάλευτος, έμοιαζε ν' απολαμβάνει όλη την απάνθρωπη ομορφιά αυτού του απριλιάτικου πρωινού. Όταν ένωσε την κίνηση του περιστροφικού πάνω στον δεξί του κροτάφο, δεν απέστρεψε το βλέμμα του. Όμως ο Πατρίς που τον κοίταζε είδε τα μάτια του να βουρκώνουν. Αυτός τότε έκλεισε τα δικά του. Έκανε ένα βήμα προς τα πίσω και τράβηξε. Για μια στιγμή, ακουμπισμένος στον τοίχο, με τα μάτια πάντα κλειστά, ένωσε το αίμα του να χτυπάει πάλι στ' αφτιά του. Κοίταξε. Το κεφάλι είχε πέσει πάνω στον αριστερό ώμο, το σώμα του είχε μόλις μετακινηθεί. Έτσι που δεν έβλεπες πια τον Ζαγκραίο, αλλά μόνο μια τεράστια πληγή ανάγλυφη, από μυαλά, κόκαλα και αίμα. Ο Μερσώ άρχισε να τρέμει. Πήγε από την άλλη πλευρά της πολυθρόνας, βρήκε ψαχουλευτά το δεξί χέρι, το έβαλε να πιάσει το περιστροφικό, το σήκωσε στο ύψος του κροτάφου και το άφησε να ξαναπέσει. Το περιστροφικό κατρακύλησε στο μπράτσο της πολυθρόνας κι από κει στα γόνατα του Ζαγκραίου. Με τούτη την κίνηση, ο Μερσώ διέκρινε το στόμα και το πιγούνι του ανάπηρου. Είχε την ίδια σοβαρή και λυπημένη έκφραση όπως όταν κοίταζε το παράθυρο. Τη στιγμή εκείνη, μια διαπεραστική κόρνα αντήχησε μπροστά στην πόρτα. Γι' άλλη μια φορά ακούστηκε το απόκοσμο κάλεσμά της. Ο Μερσώ, σκυμμένος πάντα πάνω στην πολυθρόνα, δεν κουνήθηκε. Το ξεκίνημα ενός αυτοκινήτου ανάγγειλε την αναχώρηση του χασάπη. Ο Μερσώ πήρε τη βαλίτσα του, άνοιξε την πόρτα που το μάνταλό της γυάλιζε κάτω από μια αχτίνα ήλιου και βγήκε έξω με το κεφάλι να βουίζει και τη γλώσσα στεγνή. Πέρασε την εξώπορτα κι έφυγε με μεγάλα βήματα. Δεν υπήρχε ψυχή, εκτός από μια παρέα παιδιών σε μια άκρη της μικρής πλατείας. Απομακρύνθηκε. Φτάνοντας στην πλατεία, αντιλήφθηκε αίφνης πως έκανε κρύο και α-

νατρίχιασε κάτω από το ελαφρύ του σακάκι. Φτερονίστηκε δυο φορές και η μικρή κοιλάδα γέμισε με την καθαρία και χλευαστική ηχώ που το κρύσταλλο του ουρανού ανέβαζε όλο και πιο ψηλά. Παραπατώντας ελαφρά, στάθηκε ωστόσο και ανέπνευσε βαθιά. Από τον γαλάζιο ουρανό κατέβαιναν εκατομμύρια μικρά λευκά χαμόγελα. Έπαιζαν πάνω στα φύλλα, γεμάτα ακόμα βροχή, πάνω στο υγρό πουρί που κάλυπτε τις αλέες, πετούσαν προς τα σπίτια με τα κατακόκκινα σαν φρέσκο αίμα κεραμίδια και ανυψώνονταν γοργά προς τις λίμνες από αέρα και ήλιο απ' όπου είχαν ξεκινήσει πριν από λίγο. Ένα απαλό γουργούρισμα κατέβαινε από ένα μικροσκοπικό αεροπλάνο που πετούσε εκεί πάνω. Σε τούτη την άνθηση του αέρα και την ευφορία του ουρανού, θα 'λεγε κανείς πως το μόνο έργο των ανθρώπων θα ήταν να ζουν και να είναι ευτυχημένοι. Όλα σώπαιναν μέσα στον Μερσώ. Ένα τρίτο φτέρνισμα τον τράνταξε κι ένωσε κάτι σαν ρίγος πυρετού. Τότε το 'βαλε στα πόδια, χωρίς να κοιτάξει γύρω του, ανάμεσα στα τριξίματα της βαλίτσας και το θόρυβο των βημάτων του. Φτάνοντας στο σπίτι του, απόθεσε τη βαλίτσα σε μια γωνιά, ξάπλωσε και κοιμήθηκε ως τα μισά του απογεύματος.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ γέμιζε το λιμάνι με φωνές και ήλιο. Ήταν έντεκα και μισή. Η μέρα άνοιγε στα δυο, το καταμεσήμερο, για να συντρίψει τις αποβάθρες κάτω από το βάρος της κάψας της. Μπροστά στις αποθήκες του Εμπορικού Επιμελητηρίου στο Αλγέρι, φόρτωναν σακιά με στάρι σε μερικά «Σκιαφίνο» με μαύρη καρίνα και κόκκινη καμινάδα. Το άρωμα της λεπτής σκόνης τους ανακατευόταν με τη δυνατή μυρωδιά της πίσσας που αναδινόταν κάτω από τον καυτό ήλιο. Μπροστά σε μια μικρή παράγκα που μύριζε βερνίκι και γλυκάνισο, κάμποσοι άντρες έπιναν, ενώ Άραβες ακροβάτες, με κόκκινο φανελάκι, γύριζαν και στριφογύριζαν τα κορμιά τους πάνω στις πυρωμένες πλάκες, μπροστά στη θάλασσα όπου χοροπηδούσε το φως. Δίχως να τους δίνουν σημασία, οι χαμάληδες με τα σακιά βάδιζαν πάνω σε δυο ελαστικές σανίδες που οδηγούσαν από την αποβάθρα στη γέφυρα των φορτηγών πλοίων. Φτάνοντας επάνω, και καθώς οι σιλουέτες τους διαγράφονταν έξαφνα με φόντο τον ουρανό και τον όρμο, ανάμεσα στα βαρούλκα και τα κατάρτια, στέκονταν για λίγο θαμπωμένοι κόντρα στον ουρανό, με μάτια που γυάλιζαν σε πρόσωπα σκεπασμένα μ' έναν ασπριδερό πολτό από ιδρώτα και σκόνη, πριν βουτήξουν στα τυφλά προς τ' αμπάρια που μύριζαν ζεστό αίμα. Μέσα στην καυτή ατμόσφαιρα, μια σειρήνα άρχισε να ουρλιάζει ασταμάτητα.

Ξάφνου οι άντρες σταμάτησαν όπως όπως πάνω στη σανίδα. Ένας δικός τους είχε πέσει ανάμεσα στα μαδέρια, τοποθετημένα αρκετά κοντά το ένα με το άλλο για να τον συγκρατήσουν. Το χέ-

ρι του, όμως, που είχε πιαστεί πίσω του και το συνέθλιβε το τεράστιο βάρος του σακίου, τον έκανε να βγάζει κραυγές πόνου. Εκείνη τη στιγμή, ο Πατρίς Μερσώ βγήκε από το γραφείο του. Στο κατώφλι της πόρτας, το καλοκαίρι τού έκοψε την ανάσα. Ρούφηξε με ορθάνοιχτο στόμα τις αναθυμιάσεις από την πίσσα που του έγδερναν το λαϊμό και στάθηκε μπροστά στους χαμάληδες. Αυτοί είχαν ελευθερώσει τον τραυματία που, ξαπλωμένος πάνω στις σανίδες και μέσα στη σκόνη, με χείλη άσπρα από τον πόνο, άφηνε να κρέμεται το σπασμένο πάνω από τον αγκώνα χέρι του. Μια παρασχίδα είχε διαπεράσει τις σάρκες προκαλώντας μια απαίσια πληγή που αιμορραγούσε. Κυλώντας κατά μήκος του μπράτσου, οι σταγόνες αίματος έπεφταν μία μία, μ' ένα ελαφρό τοισίρισμα, πάνω στις πυρωμένες πέτρες απ' όπου έβγαινε αχνός. Ασάλευτος, ο Μερσώ κοίταζε τούτο το αίμα, όταν κάποιος τον έπιασε από το μπράτσο. Ήταν ο Εμμανουέλ, ο «μικρός για όλες τις δουλειές». Του έδειχνε ένα φορητό που ερχόταν προς το μέρος τους, μέσα σ' ένα σαματά από αλυσίδες κι εξατμίσεις. «Πάμε;» Ο Πατρίς έτρεξε. Το φορητό τούς προσπέρασε. Κι εκείνοι όρμησαν αμέσως ξοπίσω του, πνιγμένοι στο θόρυβο και τη σκόνη, λαχανιασμένοι και τυφλωμένοι, με ίσα ίσα αορκετή διαύγεια για να νιώσουν μαγεμένοι από την ξέφρενη φόρα της τρεχάλας, σ' έναν έξαλλο ρυθμό από βαρούλκα και μηχανές, καθώς τους σιγοντάριζε ο χορός των καταρτιών στον ορίζοντα και το μπότζι των ψωριασμένων σκαριών που προσπερνούσαν. Ο Μερσώ πιάστηκε πρώτος από το φορητό και, σίγουρος για τη δύναμη και την ευλυγισία του, πήδηξε και σκαρφάλωσε. Βοήθησε τον Εμμανουέλ να καθίσει με τα πόδια να κρέμονται και, μέσα στην άσπρη σαν κιμωλία σκόνη, στη φωτεινή κουφόβραση που κατέβαινε από τον ουρανό, στον ήλιο, στο απέραντο και φανταστικό σκηνικό του λιμανιού γεμάτου κατάρτια και μαύρους γερανούς, το φορητό απομακρύνθηκε ολοταχώς, κάνοντας τον Εμμανουέλ και τον Μερσώ να τραντάζονται εξαιτίας του ανώμαλου λιθόστρωτου της αποβάθρας και να λιγώνονται στα γέλια μέσα σ' έναν ήλιγο που τους ανέβαζε το αίμα στο κεφάλι.

Όταν έφτασαν στην Μπελκούρ, ο Μερσώ κατέβηκε με τον Εμμανουέλ που τραγουδούσε. Τραγουδούσε δυνατά και φάλτσα. «Καταλαβαίνεις», έλεγε στον Μερσώ, «είναι κάτι που ανεβαίνει στο στήθος μου. Όταν είμαι χαρούμενος. Όταν κάνω μπάνιο». Και ήταν αλήθεια. Ο Εμμανουέλ τραγουδούσε κολυμπώντας, και η φωνή του, που γινόταν βραχνή από τη δύσπνοια, ανεπαίσθητη στη θάλασσα, έδινε το ρυθμό στα κοντά και ρωμαλέα μπράτσα του. Πήραν την οδό ντε Λυών. Ο Μερσώ περπατούσε με μεγάλα βήματα, ήταν πολύ ψηλός και παλαντζάριζε τους φαρδείς και μυώδεις ώμους του. Με τον τρόπο που έβαζε το πόδι του για ν' ανέβει στο πεζοδρόμιο και απέφευγε μ' έναν αιλουροειδή ελιγμό το πλήθος που τον περικύκλωνε ορισμένες στιγμές, μάντευες ένα κορμί καταπληκτικά νέο και δυνατό, ικανό να παρασύρει τον κάτοχό του στα ύψη της φυσικής απόλαυσης. Όταν στεκόταν, στήριζε το σώμα του στον ένα γοφό με μια ελάχιστη επιτηδευμένη ευλυγισία, σαν κάποιος που είχε διαπλάσει το κορμί του με την άθληση. Τα μάτια του έλαμπαν κάτω από τα κάπως πυκνά τόξα των φρυδιών του και, καθώς μιλούσε με τον Εμμανουέλ, μηχανικά, με μια σύσπαση των καμπυλωτών και αεικίνητων χειλιών του, τραβούσε το κολάρο του για να ελευθερώσει το λαιμό του. Μπήκαν στην ταβέρνα τους. Κάθισαν κι έφαγαν σιωπηλοί. Στα σκιερά έκανε δροσιά. Μύγες, θόρυβος από πιάτα, κουβεντολογία. Ο Σελέστ, το αφεντικό, πήγε κοντά τους. Ψηλός και μουστακαλής, έξιχνε την κοιλιά του πάνω από την ποδιά. «Είσαι καλά;» ρώτησε ο Εμμανουέλ. «Όπως οι γέροι». Πιάσαν κουβέντα. Ο Σελέστ και ο Εμμανουέλ αντάλλαζαν κάμποσα «Ω! συνάδελφε» και χτυπήματα στον ώμο. «Οι γέροι, βλέπεις», είπε ο Σελέστ, «είναι λίγο μάπες. Λένε πως ο αληθινός άντρας είναι ο πενηντάρης. Μα το λένε γιατί οι ίδιοι είναι πενηντάρηδες. Εγώ είχα ένα φίλο που μόνο με το γιο του ήταν ευτυχισμένος. Έβγαιναν μαζί. Γλεντούσαν. Πήγαιναν στο καζίνο και ο φίλος μου έλεγε: “Γιατί θέλετε να βγαίνω με όλους αυτούς τους γέρους; Κάθε μέρα μου λένε ότι πήραν καθάρισιο, ότι πονάει το συκώτι τους. Καλύτερα να είμαι με το γιο

μου. Αν τύχει και τα φτιάξει με καμιά γκομενίτσα, κάνω πως δεν βλέπω τίποτα, ανεβαίνω σ' ένα τραμ. Χαίρετε κι ευχαριστώ. Είμαι πολύ ευχαριστημένος"». Ο Εμμανουέλ γελούσε. «Βέβαια», είπε ο Σελέστ, «δεν ήταν αυθεντία, αλλά εγώ τον συμπαθούσα». Και απευθυνόμενος στον Μερσώ: «Κι έπειτα, προτιμώ αυτόν από κάποιον άλλο φίλο που είχα. Μόλις έπιασε την καλή, μου μιλούσε υπεροπτικά και με μικρά γνεψίματα. Τώρα κοιρορεύεται λιγότερο, τα έχασε όλα».

«Καλά να πάθει», είπε ο Μερσώ.

«Ω, δεν πρέπει να είσαι σκληρός στη ζωή. Γλέντησε και καλά έκανε. Εννιακόσιες χιλιάδες φράγκα είχε... Αχ! Και να τα είχα εγώ!»

«Τι θα έκανες;» ρώτησε ο Εμμανουέλ.

«Θ' αγόραζα ένα καλυβάκι, θα έβαζα λίγη κόλλα στον αφαλό μου και μια σημαία. Έτσι θα περμένα να δω κατά πού φυσάει ο άνεμος».

Ο Μερσώ έτρωγε ήσυχα και καλά. Ός τη στιγμή που ο Εμμανουέλ άρχισε να διηγείται στο αφεντικό την περίφημη μάχη του στον Μάρνη.

«Εμάς, τους ζουάβους,* μας είχαν βάλει στους πυροβολιστές...»

«Μας τη σπας», είπε ήρεμα ο Μερσώ.

«Ο ταγματάρχης λέει: Έφοδος! Και κατόπιν κατεβαίναμε κάτι σαν φαράγγι με δέντρα. Μας είπε να κάνουμε έφοδο, μα δεν υπήρχε κανείς μπροστά μας. Τότε περπατάμε, προχωράμε, έτσι. Κι ύστερα, ξαφνικά, τα μυδραλιοβόλα αρχίζουν να μας βαράνε στο ψαχνό. Πέφτουμε, όλοι, ο ένας πάνω στον άλλον. Υπήρχαν τόσο τραυματίες και νεκροί, είχε τόσο αίμα στο βάθος της χαράδρας, που θα μπορούσαμε να τη διασχίσουμε με βάρκα. Μερικοί φώναζαν: Μάνα μου! Μανούλα μου! Τι φοβερό που ήταν».

Ο Μερσώ σηκώθηκε κι έδωσε κόμπο την πετσέτα του. Το αφεντικό πήγε να σημειώσει με κμωλία το γεύμα του πίσω από την πόρτα της κουζίνας. Εκεί ήταν το λογιστικό του βιβλίο. Αν κά-

* Ζουάβους: στρατιώτης του γαλλικού πεζικού στην Αφρική. (Σ.τ.Μ.)

ποιος διαμαρτυρόταν, έβγαζε την πόρτα από τους μεντεσέδες της και κουβαλούσε στην πλάτη του τους λογαριασμούς. Σε μια γωνιά, ο Ρενέ, ο γιος του αφεντικού, έτρωγε ένα αυγό μελάτο: «Ο καημένος», είπε ο Εμμανουέλ, «θα πάει από τα πνευμόνια του». Αλήθεια έλεγε. Ο Ρενέ ήταν συνήθως σιωπηλός και σοβαρός. Όχι πολύ αδύνατος, τα μάτια του όμως γυάλιζαν. Εκείνη τη στιγμή, κάποιος πελάτης τού εξηγούσε πως η φυματίωση «με τον καιρό και με προφυλάξεις» θεραπεύεται. Συγκατένευε και απαντούσε με σοβαρότητα ανάμεσα σε δυο μπουκιές. Ο Μερσώ ήρθε κοντά του και ακούμπησε στον πάγκο για να πει έναν καφέ. Ο άλλος συνέχισε: «Ήξερες τον Ζαν Περέζ; Εκείνον της Εταιρείας Φωταερίου. Πέθανε. Μόνο το ένα του πνευμόνι είχε προσβληθεί. Αλλά θέλησε να φύγει από το νοσοκομείο για να γυρίσει στο σπίτι του. Κι εκεί, είχε τη γυναίκα του. Και η γυναίκα του ήταν αλόγα. Εκείνον, η αρρώστια του τον είχε κάνει έτσι. Καταλαβαίνεις, ήταν πάνω πάνω στη γυναίκα του. Εκείνη δεν ήθελε. Μα αυτός ήταν φοβερός. Τότε λοιπόν, δυο και τρεις φορές τη μέρα, κάτι τέτοιο σκοτώνει τελικά έναν άρρωστο άνθρωπο». Ο Ρενέ, μ' ένα κομμάτι ψωμί στο στόμα, είχε σταματήσει να τρώει και κάρφωνε τα μάτια του πάνω στον άντρα. «Ναι», είπε στο τέλος, «το κακό έρχεται γρήγορα, αλλά για να φύγει χρειάζεται χρόνος». Ο Μερσώ έγγραψε το όνομά του με το δάχτυλο πάνω στο βραστήρα του καφέ που τον κάλυπτε ο ατμός. Ανοιγόκλεισε τα μάτια του. Η ζωή του τάλαντευόταν καθημερινά ανάμεσα σ' αυτόν τον γαλήνιο φυματικό και τον πλημμυρισμένο από τραγούδια Εμμανουέλ, μέσα στις μυρωδιές του καφέ και της πίσσας, μακριά από τον εαυτό του και τα ενδιαφέροντά του, ξένη στην καρδιά και την αλήθεια του. Τα ίδια πράγματα που σε διαφορετικές περιστάσεις θα τον είχαν παθιάσει, τ' αποσιωπούσε μια και τα ζούσε, ως τη στιγμή που βρισκόταν στην κάμαρά του και έβαζε όλη τη δύναμη και την προσοχή του για να σβήσει τη φλόγα της ζωής που έκαιγε μέσα του.

«Για πες μου, Μερσώ, εσύ που είσαι μορφωμένος», έλεγε το αφεντικό.

«Ναι, καλά», είπε ο Πατρίς, «αλλού αυτά».

«Ωχ, μάλλον έφαγες σίδερο σήμερα».

Ο Μερσώ χαμογέλασε και, βγαίνοντας από την ταβέρνα, διέσχισε το δρόμο και ανέβηκε στο δωμάτιό του. Βρισκόταν πάνω από ένα χασάπικο αλογίσσιου κρέατος. Όταν έσκυβε από το μπαλκόνι του, τον έπνιγε η μυρωδιά του αίματος και μπορούσε να διαβάσει την ταμπέλα: «Στην ευγενέστερη κατάκτηση του ανθρώπου». Ξάπλωσε στο κρεβάτι του, κάπνισε ένα τσιγάρο και τον πήρε ο ύπνος.

Έμενε στο δωμάτιο που είχε η μητέρα του. Είχαν ζήσει για πολύ καιρό σε τούτο το μικρό τριάρι. Όταν ο Μερσώ έμεινε μόνος του, νοίκιασε δυο δωμάτια σ' ένα φίλο του βαρελά που ζούσε με την αδελφή του και κράτησε για τον εαυτό του το καλύτερο. Η μητέρα του πέθανε πενήντα έξι χρονών. Όμορφη γυναίκα, πίστευε πως θα μπορούσε να είναι κοκέτα, να ζει καλά και να διαπρέπει. Γύρω στα σαράντα, τη βρήκε μια τρομερή αρρώστια. Παράτησε τα φορέματα και τα φτιασίδια της, περιορίστηκε να φορά νυχτικιές αρρώστων, φρικτά οιδήματα παραμόρφωσαν το πρόσωπό της, τα πρησμένα και χωρίς δυνάμεις πόδια της σχεδόν την ακινητοποίησαν και, μισότυφλη τελικά, ζούσε ψηλαφώντας απεγνωσμένα, μέσα σ' ένα άχαρο διαμέρισμα που το είχε αφήσει να ρημάξει. Το κακό ήρθε απότομα και σύντομα. Είχε διαβήτη που τον παραμέλησε και τον άφησε μάλιστα να χειροτερέψει με την ανέμελη ζωή της. Ο Μερσώ αναγκάστηκε να διακόψει τις σπουδές του και να εργαστεί. Ός το θάνατο της μητέρας του, συνέχισε να διαβάζει και να σκέφτεται. Η άρρωστη υπέμεινε για δέκα χρόνια τούτη τη ζωή. Το μαρτύριό της είχε διαρκέσει τόσο πολύ που όσοι ζούσαν γύρω της συνήθισαν την αρρώστια της και ξέχασαν πως, έτσι βαριά που είχε προσβληθεί, θα μπορούσε να υποκύψει στο μοιραίο. Και κάποια μέρα πέθανε. Στη γειτονιά, λυπήθηκαν για τον Μερσώ. Περίμεναν να δουν πολλά στην κηδεία. Μιλούσαν για τη μεγάλη αγάπη του γιου για τη μητέρα. Παρακαλούσαν τους μακρινούς συγγενείς να μην κλαίνε για να

μη μεγαλώνει περισσότερο ο πόνος του Πατρίς. Τους ικέτευαν να τον προστατεύσουν και ν' αφοσιωθούν σ' αυτόν. Εκείνος όμως ντύθηκε όσο καλύτερα μπορούσε και, με το καπέλο στο χέρι, παρακολουθούσε τις προετοιμασίες. Ακολούθησε τη νεκρική πομπή, παραβρέθηκε στη θρησκευτική τελετή, πέταξε μια χούφτα χώμα πάνω στο φέρετρο κι έσφιξε χέρια. Μόνο μια φορά έδειξε έκπληξη και εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του, γιατί είχε τόσο λίγα αυτοκίνητα για τους καλεσμένους. Αυτό ήταν όλο. Την επαύριο, είδαν σ' ένα από τα παράθυρα του διαμερίσματος μια πινακίδα: «Ενοικιάζεται». Τώρα έμενε στο δωμάτιο της μητέρας του. Προηγουμένως, η φτώχεια πλάι στη μητέρα του είχε κάποια γλυκύτητα. Όταν έσμιγαν το βράδυ κι έτρωγαν αμίλητοι γύρω από τη λάμπα πετρελαίου, υπήρχε μια κρυφή ευτυχία σε τούτη την απλότητα και την απομόνωση. Η γειτονιά ολόγυρά τους ήταν σιωπηλή. Ο Μερσώ κοίταζε το κουρασμένο στόμα της μητέρας του και χαμογελούσε. Χαμογελούσε κι εκείνη. Τότε, ξανάρχιζε να τρώει. Η λάμπα κάπνιζε λίγο. Η μητέρα του τη ρύθμιζε με την ίδια κουρασμένη κίνηση, με τεντωμένο μόνο το δεξί χέρι και το κορμί γεμμένο προς τα πίσω. «Δεν πεινάς άλλο;» του έλεγε λίγο αργότερα. «Όχι». Ο Μερσώ κάπνιζε ή διάβαζε. Στην πρώτη περίπτωση, η μητέρα του έλεγε: «Πάλι!» Στη δεύτερη: «Πλησίασε στη λάμπα, θα χαλάσεις τα μάτια σου». Τώρα, αντίθετα, η φτώχεια μέσα στη μοναξιά ήταν φρικτή μιζέρια. Και όταν ο Μερσώ σκεφτόταν με θλίψη τη χαμένη μάνα του, ένιωθε πραγματικά οίκτο, αλλά για τον εαυτό του. Θα μπορούσε να εγκατασταθεί κάπου πιο άνετα, μα ήταν δεμένος με τούτο το διαμέρισμα και τη μυρωδιά της φτώχειας που ανάδινε. Εκεί, τουλάχιστον, ξανάβρισκε τον εαυτό του όπως ήταν σε μια ζωή από την οποία, θεληματικά, πάσχιζε να εξαφανιστεί. Αυτή η άθλια και καρτερική αντιπαράθεση του επέτρεπε να ξαναγυρίζει στον εαυτό του, τις ώρες της λύπης και της νοσταλγίας. Είχε κρατήσει πάνω στην πόρτα το κομμάτι από γκριζό χαρτόνι, φθαρμένο στις άκρες, όπου η μητέρα του είχε γράψει το όνομά της με μπλε μολύβι. Κράτησε επίσης το παλιό μπρού-

ντζινο κρεβάτι, με κάλυμμα από βαμβακερό σατινέ ύφασμα, το πορτρέτο του παππού του με το μικρό γέني και τ' ανοιχτόχρωμα ακίνητα μάτια του. Πάνω στο τζάκι, βοσκοί και βοσκοπούλες γύρω από ένα παλιό σταματημένο ρολόι και μια λάμπα πετρελαίου που δεν την άναβε σχεδόν ποτέ. Το κακόγουστο σκηνικό, με τις ψάθινες και λίγο βαθουλωμένες καρέκλες, την ντουλάπα με τον κιτρινωμένο καθρέφτη και την τουαλέτα που μια γωνιά της έλειπε, ήταν σαν να μην υπήρχε γι' αυτόν επειδή η συνήθεια είχε λειάνει τα πάντα. Πηγαινοερχόταν σ' ένα διαμέρισμα-φάντασμα που δεν απαιτούσε απ' αυτόν καμιά προσπάθεια. Σ' ένα άλλο δωμάτιο, θα έπρεπε να συνηθίσει στα καινούργια πράγματα, άρα θα έπρεπε να αγωνιστεί. Ήθελε να εκθέσει όσο το δυνατόν λιγότερο τον εαυτό του στον κόσμο και να κοιμηθεί μέχρι να τελειώσουν όλα. Τούτο το δωμάτιο εξυπηρετούσε το σχέδιό του. Από το ένα μέρος έβλεπε στο δρόμο και από το άλλο σε μια ταράτσα, πάντα γεμάτη απλωμένα ρούχα και, πέρα απ' αυτή την ταράτσα, σε μικρούς κήπους με πορτοκαλιές, στριμωγμένους ανάμεσα σε ψηλούς τοίχους. Καμιά φορά, τις καλοκαιριάτικες νύχτες, άφηνε το δωμάτιο στο σκοτάδι και άνοιγε το παράθυρο που έβλεπε στην ταράτσα και τους σκοτεινούς κήπους. Από τη νύχτα προς το σκοτάδι, το πολύ έντονο άρωμα από τις πορτοκαλιές ανέβαινε και τον τύλιγε με τα ελαφριά πέπλα του. Ολόκληρη η καλοκαιριάτικη νυχτιά, το δωμάτιο κι αυτός ο ίδιος βουτούσαν μέσα σ' εκείνο το πηχτό και συνάμα λεπτό άρωμα και ήταν σαν να είχε πεθάνει πριν πολλές μέρες και ν' άνοιγε για πρώτη φορά το παράθυρό του στη ζωή.

Ξύπνησε με το στόμα γεμάτο ύπνο και μούσκεμα στον ιδρώτα. Ήταν πολύ αργά. Χτενίστηκε, κατέβηκε τρεχάλα και πήδηξε σ' ένα τραμ. Στις δύο και πέντε ήταν στο γραφείο του. Εργαζόταν σ' έναν μεγάλο χώρο, τέσσερις τοίχοι γεμάτοι με 414 ερμάρια όπου στοιβάζονταν φάκελοι. Η αίθουσα δεν ήταν βρόμικη ούτε αποκρουστική, αλλά θύμιζε, ανά πάσα στιγμή της ημέρας, ένα οστεοφυλάκιο όπου θα είχαν σαπίσει οι νεκρές ώρες. Ο Μερσώ περ-

νούσε από έλεγχο φορτωτικές, μετέφραζε τους καταλόγους προμηθειών των αγγλικών καραβιών, και από τις τρεις ώς τις τέσσερις δεχόταν τους πελάτες που ήθελαν να στείλουν δέματα. Είχε ζητήσει μόνος του τούτη τη δουλειά, που στην πραγματικότητα δεν προοριζόταν γι' αυτόν. Μα στην αρχή είχε βρει εκεί μια διέξοδο στη ζωή. Υπήρχαν ζωντανά πρόσωπα, τακτικοί πελάτες, ένα πηγαϊνάκι και μια πνοή όπου ένιωθε επιτέλους την καρδιά του να χτυπά. Ξέφευγε έτσι από τα πρόσωπα των τριών δακτυλογράφων και από τον προϊστάμενό του, τον κύριο Λανγκλουά. Η μια δακτυλογράφος ήταν ομορφούλα και νιόπαντρη. Η άλλη ζούσε με τη μητέρα της και η τρίτη ήταν μια ηλικιωμένη κυρία, δραστήρια και άξια, της οποίας ο Μερσώ εκτιμούσε τη γλαφυρή γλώσσα καθώς και τη διακριτικότητα σχετικά με «τις συμφορές της», σύμφωνα με την έκφραση του Λανγκλουά, ο οποίος είχε μαζί της έντονους διαξιφισμούς όπου η ηλικιωμένη κυρία Ερμπιγιόν είχε πάντα την τελευταία λέξη. Αντιπαθούσε τον Λανγκλουά για τον ιδρώτα που κολλούσε το παντελόνι στα οπίσθιά του και για τον πανικό που τον έπιανε μπροστά στο διευθυντή και μερικές φορές στο τηλέφωνο όταν άκουγε το όνομα κάποιου δικηγόρου ή κάποιου περίεργου τύπου με πρόθεμα ευγενείας στο όνομά του. Άδικα προσπαθούσε ο ταλαίπωρος να καλοπιάσει την ηλικιωμένη κυρία ή να κερδίσει την εύνοιά της. Εκείνο το απόγευμα σειόταν και λυγιόταν αδέξια στη μέση του γραφείου. «Κυρία Ερμπιγιόν, με βρίσκετε συμπαθητικό, έτσι δεν είναι;» Ο Μερσώ μετέφραζε τη λέξη *vegetables* και κοίταζε πάνω από το κεφάλι του το γλόμπο και το αμπαζούρ του από πράσινο πλισέ χαρτόνι. Απέναντί του, ένα ημερολόγιο με ζωηρά χρώματα που απεικόνιζε τη θρησκευτική γιορτή της Νέας Γης. Δακτυλοβρεχτήρας, στυλό-χαρτο, μελανοδοχείο και χάρακας ήταν τακτοποιημένα πάνω στο γραφείο του. Τα παράθυρά του έβλεπαν σε τεράστιες στοίβες ξύλων που είχαν φέρει από τη Νορβηγία ασπροκίτρινα φορτηγά πλοία. Ο Μερσώ έστηνε αφτί. Από την άλλη πλευρά του τοίχου, η ζωή ανάσαινε με μεγάλες υπόκωφες και βαθιές ανάσες πάνω

στη θάλασσα και στο λιμάνι. Τόσο μακριά και συνάμα τόσο κοντά του... Το κουδούνισμα των ἔξι τον απελευθέρωσε. Ήταν Σάββατο.

Επιστρέφοντας στο σπίτι του πλάγιασε και κοιμήθηκε μέχρι την ώρα του δείπνου. Τηγάνισε αβγά και τα έφαγε μέσα από το τηγάνι (χωρίς ψωμί γιατί είχε ξεχάσει ν' αγοράσει), ύστερα ξάπλωσε και κοιμήθηκε αμέσως ως το πρωί. Ξύπνησε λίγο πριν το μεσημέρι, πλύθηκε και κατέβηκε να φάει. Όταν ξαναέβηκε, έλυσε δυο σταυρόλεξα, έκοψε προσεκτικά μια ρεκλάμα για τα άλατα Κρούσεν που την κόλλησε σ' ένα τετράδιο ήδη γεμάτο από πλακατζήδες παππούδες που κατέβαιναν τη σκάλα γλιστρώντας πάνω στην κουπαστή. Όταν τελείωσε, έπλυνε τα χέρια του και κάθισε στο μπαλκόνι. Το απόγευμα ήταν χάριμα. Το πλακόστρωτο όμως ήταν γλίσπερό, οι περαστικοί λιγοστοί και βιαστικοί ως συνήθως. Εκείνος ακολουθούσε προσεκτικά με το βλέμμα όποιον περνούσε και τον άφηνε μόλις χανόταν απ' τα μάτια του, για ν' ασχοληθεί με κάποιον καινούργιο διαβάτη. Πέρασαν πρώτα οι οικογένειες που πήγαιναν περίπατο, δυο αγοράκια με ναυτικά κουστούμια, το παντελονάκι κάτω από το γόνατο, που ένιωθαν άβολα με τα κολλαρισμένα ρούχα τους, κι ένα κοριτσάκι με μεγάλο ροζ φιόγκο και μαύρα λουστρίνια. Πίσω τους η μητέρα με καφέ μεταξωτό φόρεμα, τερατόμορφο ζώο τυλιγμένο σ' ένα γούνινο περιλαίμιο, ο δε πατέρας, πιο κοιψός, με μπαστούνι στο χέρι. Λίγο αργότερα πέρασαν οι νεαροί της γειτονιάς, με μπριγιαντίνη στα μαλλιά, κόκκινη γραβάτα, σακάκι πολύ μεσάτο, με κεντημένο μαντίλι στο τσεπάκι και παπούτσια με τετράγωνες μύτες. Πήγαιναν στα κεντρικά σινεμά και βιάζονταν να προλάβουν το τραμ γελώντας δυνατά. Μετά από αυτούς ο δρόμος ερήμωσε σιγά σιγά. Παντού τα θεάματα είχαν αρχίσει. Τώρα η γειτονιά είχε παραδοθεί στους μαγαζάτορες και στις γάτες. Ο ουρανός, αν και καθαρός, ήταν κάπως θαμπός πάνω από τις αγριοσυνιές που πλαισιώναν το δρόμο. Στο απέναντι πεζοδρόμιο, ο καπνοπώλης έβγαλε μια καρέκλα μπροστά στην πόρτα του και κάθισε ανάποδα, ακουμπώντας τα χέρια του στην πλάτη της. Τα τραμ, φίσκα πριν α-

πό λίγο, ήταν τώρα σχεδόν άδεια. Στο καφεενεδάκι, «Στου Πιερό», το γκαρσόνι σκούπιζε το προιονίδι στην έρημη σάλα. Ο Μερσώ γύρισε την καρτέλα του ανάποδα όπως ο καπνοπώλης και κάπνισε απανωτά δυο τσιγάρα. Πήγε στο δωμάτιό του, έκοψε ένα κομμάτι σοκολάτα κι επέστρεψε να τη φάει στο παράθυρο. Λίγο αργότερα ο ουρανός κατσούφιασε κι έπειτα πάλι άνοιξε. Τα σύννεφα ωστόσο που πέρασαν άφησαν στο δρόμο κάτι σαν υπόσχεση βροχής που τον σκοτεινίασε. Στις πέντε, τα τραμ επέστρεψαν όλο φασαρία, κουβαλώντας από τα γήπεδα των προαστίων ένα τσούρμο από φιλάθλους κρεμασμένους σαν τσαμπιά στα σκαλοπάτια και στα κάγκελα. Τα επόμενα τραμ έφεραν τους ποδοσφαιριστές με τους χαρακτηριστικούς μικρούς σάκους τους. Ούρλιαζαν και ξελαρυγγίζονταν τραγουδώντας πως η ομάδα τους θα παρέμενε αχτύπητη. Πολλοί έκαναν νοήματα στον Μερσώ. Κάποιοι φώναξε: «Τους σκίσαμε!», ο Μερσώ έγνεψε «ναι», κουνώντας το κεφάλι. Από κείνη τη στιγμή και μετά, τ' αυτοκίνητα πλημμύρισαν το δρόμο. Μερικά είχαν λουλούδια στα φτερά και στους προφυλακτήρες τους. Στη συνέχεια, η μέρα έγειρε λίγο ακόμα. Πάνω από τις στέγες, ο ουρανός άρχισε να γίνεται κοκκινωπός. Με το σούρουπο, οι δρόμοι ξαναζωντάνεψαν. Ο κόσμος που είχε πάει περίπατο επέστρεφε. Τα παιδιά, κουρασμένα, κλαψουρίζαν ή σέρνονταν. Σχεδόν ταυτόχρονα, από τα σινεμά της γειτονιάς ξεχύθηκε στο δρόμο ένα κύμα θεατών. Ο Μερσώ καταλάβαινε από τις ζωηρές και παραστατικές χειρονομίες των νεαρών που έβγαιναν από εκεί πως σχολίαζαν συνεπαρμένοι την περιπετειώδη ταινία που είχαν δει. Οι άλλοι που επέστρεφαν από τους κινηματογράφους του κέντρου έφτασαν λίγο αργότερα. Έδειχναν σοβαροί. Ανάμεσα στα γέλια και τα χοντροκομμένα αστεία, έβλεπες στα μάτια και στη στάση τους κάτι σαν νοσταλγία γι' αυτές τις απαστράπτουσες ζωές που τους είχε φανερώσει ο κινηματογράφος. Παρέμειναν στο δρόμο και πηγαινοέρχονταν. Και πάνω στο πεζοδρόμιο, απέναντι στον Μερσώ, σχηματίστηκαν τελικά δυο ρεύματα. Οι κοπέλες της γειτονιάς, χωρίς καπέλο, περπατούσαν α-

γκαζέ και αποτελούσαν το ένα ρεύμα. Στο άλλο, οι νεαροί τις πείραζαν με χωρατά, κι εκείνες γελούσαν στρέφοντας αλλού το κεφάλι. Οι πιο σοβαροί πήγαιναν στα καφενεία ή σχημάτιζαν πηγαδάκια στο πεζοδρόμιο, όπου το ανθρώπινο νερό που κυκλοφορούσε τα περιστοίχιζε σαν να ήταν νησάκια. Ο δρόμος τώρα ήταν φωτισμένος και οι ηλεκτρικοί γλόμποι έκαναν τα πρώτα αστέρια που ανέτελλαν να χλομαιάζουν. Κάτω από τον Μερσώ απλώνονταν τα πεζοδρόμια, φορτωμένα κόσμο και φώτα. Το γλιτσερό πλακόστρωτο γυάλιζε κάτω από τα φανάρια, και τα τραμ, σε κανονικά διαστήματα, έριχναν τις ανταύγειές τους πάνω σε λαμπερά μαλλιά, σε υγρά χείλη, ένα χαμόγελο ή ένα ασημένιο βραχιόλι. Λίγο αργότερα, όταν τα τραμ αραιώσαν και η κατασκότεινη νύχτα απλώθηκε πάνω από τα δέντρα και τα φώτα, η γειτονιά άδειασε ανεπαίσθητα και η πρώτη γάτα διέσχισε αργά τον έρημο πάλι δρόμο. Ο Μερσώ σκέφτηκε ότι έπρεπε να φάει. Είχε πιαστεί κάπως ο λαμός του έτσι που καθόταν τόση ώρα, ακουμπισμένος στην πλάτη της καρέκλας του. Κατέβηκε ν' αγοράσει ψωμί και μακαρόνια, μαγείρευε κι έφαγε. Ξαναγύρισε στο παράθυρο. Μερικοί έβγαιναν, ο καιρός είχε δροσίσει. Αναρρίγησε, έκλεισε το παράθυρο και πήγε προς τον καθρέφτη πάνω απ' το τζάκι. Εκτός από μερικά βράδια που ερχόταν η Μάρθα ή που έβγαιναν μαζί, και την αλληλογραφία με τις φίλες του από την Τύνιδα, ολόκληρη η ζωή του περιοριζόταν στην κτρινισμένη προοπτική ενός δωματίου που του πρόσφερε ο καθρέφτης, όπου η λιγδιασμένη λάμπα οιοπνεύματος γειτόνευε με μερικά ξεροκόμματα.

«Πάει κι αυτή η Κυριακή», είπε ο Μερσώ.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΤΑΝ Ο ΜΕΡΣΩ, το βράδυ, έκανε βόλτες στο δρόμο και καμάρωνε βλέποντας τα φώτα και τις σκιές που έλαμπαν στο πρόσωπο της Μάρθας, όλα τού φαινόταν εξαιρετικά εύκολα, ακόμα και η δύναμη και το κουράγιο του. Την ευγνωμονούσε για τούτη την ομορφιά που του πρόσφερε καθημερινά σαν το πιο φίνο μεθύσι, και που επιδείκνυε δημοσίως στο πλευρό του. Αν η Μάρθα ήταν συνηθισμένη κοπέλα, θα υπέφερε το ίδιο απ' αυτό, όπως και αν την έβλεπε ευτυχισμένη από τους αντρικούς πόθους. Ήταν ευχαριστημένος που έμπαινε απόψε μαζί της στο σινεμά, λίγο πριν την αρχή της παράστασης, ενώ η αίθουσα ήταν σχεδόν γεμάτη. Προχωρούσε μπροστά του, κάτω από τα βλέμματα θαυμασμού, με το πρόσωπο όλο λουλούδια και χαμόγελα και την εντυπωσιακή ομορφιά της. Εκείνος, με τη ρεπούμπλικα στο χέρι, ένιωθε υπερφυσική άνεση, σαν μια ενδόμυχη συναίσθηση της δικής του κομψότητας. Πήρε ύφος απόμακρο και σοβαρό. Έδειξε υπερβολική ευγένεια, παραμέρισε για ν' αφήσει την ταξιθέτρια να περάσει, κατέβασε το κάθισμα για να καθίσει η Μάρθα. Κι όλα αυτά τα έκανε όχι τόσο από επίδειξη όσο λόγω αυτής της ευγνωμοσύνης που πλημμύριζε την καρδιά του και τον γέμιζε με αγάπη για όλο τον κόσμο. Αν πάλι το φιλοδώρημα στην ταξιθέτρια έμοιαζε υπερβολικό, ήταν γιατί δεν ήξερε πώς να ξεπληρώσει τη χαρά του και γιατί, με τούτη την καθημερινή χειρονομία, λάτρευε μια θεότητα που το αστραφτερό χαμόγελό της γυάλιζε σαν λάδι στο βλέμμα της. Στο διάλειμμα, καθώς περιφέρονταν στο καλυμμένο

με καθρέφτες φουαγιέ, οι τοίχοι αντικατόπτριζαν το πρόσωπο της ευτυχίας του, κατακλύζοντας την αίθουσα με κομψές και παλλόμενες εικόνες, με την ψηλή και σκούρα σιλουέτα του και το χαμόγελο της Μάρθας, ντυμένης με φωτεινά χρώματα. Βέβαια, του άρεσε το πρόσωπό του έτσι που το έβλεπε, το στόμα του που τρεμούλιαζε γύρω από το τσιγάρο και ο αισθαντικός πυρετός των κάπως βαθουλωμένων ματιών του. Έτσι είναι όμως, η ομορφιά του άντρα απεικονίζει εσωτερικές και πρακτικές αλήθειες. Διαβάξεις στο πρόσωπό του τι είναι ικανός να κάνει. Αλλά και τι είναι αυτό μπροστά στην εξαισία ματαιότητα ενός γυναικείου προσώπου. Ο Μερσώ ικανοποιούσε τη ματαιοδοξία του και χαμογελούσε στους κρυφούς του δαίμονες γιατί το ήξερε καλά.

Επιστρέφοντας στην αίθουσα προβολής, σκέφτηκε πως δεν θα έβγαινε ποτέ στο διάλειμμα αν ήταν μόνος και πως προτιμούσε να καπνίζει και ν' ακούει δίσκους ελαφράς μουσικής που έπαιζαν σ' αυτό το διάστημα. Απόψε όμως το παιχνίδι συνεχιζόταν. Όλες οι ευκαιρίες που θα το εμπλούτιζαν και θα το ανανέωναν ήταν καλές. Τη στιγμή, ωστόσο, που ετοιμαζόνταν να καθίσουν, η Μάρθα ανταπέδωσε το χαιρετισμό ενός άντρα που καθόταν μερικές σειρές πίσω τους. Κι ενώ ο Μερσώ τον χαιρετούσε με τη σειρά του, νόμισε πως είδε ένα μειδίαμα στις άκρες των χειλιών του. Κάθισε χωρίς να προσέξει το χέρι που η Μάρθα ακούμπησε στον ώμο του για να του μιλήσει και που ένα λεπτό νωρίτερα θα το δεχόταν όλο χαρά σαν μια καινούργια ένδειξη της εξουσίας του που εκείνη παραδεχόταν.

«Ποιος είναι;» ρώτησε, περιμένοντας ν' ακούσει ένα απόλυτα φυσικό «ποιος;», όπως και έγινε.

«Ξέρεις πολύ καλά. Αυτός ο άντρας...»

«Α», είπε η Μάρθα και σώπασε.

«Ε, λοιπόν;»

«Θέλεις να μάθεις σώνει και καλά;»

«Όχι», είπε ο Μερσώ.

Έστρεψε λίγο το κεφάλι του. Ο άντρας κοίταζε τον αυχένα της

Μάρθας με πρόσωπο ατάραχο. Ήταν μάλλον ωραίος, με όμορφα κατακόκκινα χείλη, αλλά με μάτια ανέκφραστα, κάπως γουρλωτά. Ο Μερσώ ένιωσε να του ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι. Μπροστά στο βλέμμα του που είχε σκοτεινιάσει, τα λαμπερά χρώματα του ι-δανικού σκηνηικού όπου ζούσε εδώ και μερικές ώρες μουτζουρώ-θηκαν έξαφνα με καπνιά. Δεν χρειαζόταν να του το πει. Ήταν σί-γουρος, ο άντρας είχε κάνει έρωτα με τη Μάρθα. Κι αυτό που δυ-νάμωνε μέσα του σαν πανικός ήταν η ιδέα για το τι θα μπορούσε να σκεφτεί ετούτος ο άντρας. Το ήξερε καλά, μα κι αυτός είχε σκε-φτεί το ίδιο: «Μπορείς να κάνεις ακόμα τον καμπόσο...» Στη σκέ-ψη ότι αυτός ο άντρας, εκείνη ακριβώς τη στιγμή, ξανάβλεπε με-ρικές συγκεκριμένες κινήσεις της Μάρθας καθώς και τον τρόπο της να σκεπάζει τα μάτια με το μπράτσο της τη στιγμή της ηδονής, με τη σκέψη πως κι αυτός ο άντρας είχε επίσης προσπαθήσει να της τραβήξει το χέρι για να διαβάσει στα μάτια της τον ταραχώδη ξεσηκωμό των σκοτεινών θεών, ο Μερσώ ένιωθε να γκρεμίζονται τα πάντα μέσα του και, κάτω από τα κλειστά ματόφυλλά του, κα-θώς το κουδούνισμα ανήγγελλε ότι η παράσταση ξανάρχιζε, να τον πλημμυρίζουν δάκρυα οργής. Ξεχνούσε τη Μάρθα που υπήρ-ξε το πρόσχημα μόνο της χαράς του και γινόταν τώρα η οργή του με σάρκα και οστά. Για πολλή ώρα, ο Μερσώ κράτησε τα μάτια του κλειστά, μέχρι που τα ξανάνοιξε για να δει την οθόνη. Ένα αυ-τοκίνητο είχε ανατραπεί και, μέσα στην απέραντη σιωπή όλης της πλατείας του σινεμά, μια μόνο ρόδα εξακολουθούσε να γυρίζει αργά, παρασέροντας στην πεισματάρικη περιστροφή της όλη την ντροπή και την ταπείνωση που είχαν γεννηθεί από τη βαριά καρ-διά του Μερσώ. Μέσα του όμως, μια ανάγκη να σιγουρευτεί τον έ-κανε ν' αφήσει κατά μέρος την αξιοπρέπειά του:

«Μάρθα, ήταν εραστής σου;»

«Ναι», του είπε. «Μα το έργο μ' ενδιαφέρει».

Από κείνη την ημέρα ο Μερσώ άρχισε ν' αφοσιώνεται στη Μάρθα. Την είχε γνωρίσει πριν μερικούς μήνες. Τον είχε εντυπω-σιάσει η ομορφιά και η κομψότητά της. Με κάπως πλατύ αλλά

κανονικό πρόσωπο, είχε χρυσαφιά μάτια και χείλη τόσο τέλεια βαμμένα που θαρρείς και ήταν κάποια θεά με ζωγραφισμένο πρόσωπο. Μια έμφυτη ανοησία που γυάλιζε στα μάτια της τόνιζε ακόμα περισσότερο το απόμακρο και απαθές ύφος της. Μέχρι τότε, κάθε φορά που ο Μερσώ άρχιζε με μια γυναίκα τους πρώτους ελιγμούς μιας σχέσης, έχοντας συναίσθηση –δυστυχώς– ότι η αγάπη και ο πόθος εκφράζονται με τον ίδιο τρόπο, σκεφτόταν το χωρισμό πριν ακόμα σφίξει στην αγκαλιά του το αντικείμενο του ενδιαφέροντός του. Μα η Μάρθα ήρθε σε μια στιγμή που ο Μερσώ λυτρωνόταν απ’ όλα και από τον εαυτό του ακόμη. Την έγνοια της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας τη βρίσκεις μόνο σε κάποιον που ζει ακόμα με την ελπίδα. Για τον Μερσώ, τίποτα δεν είχε σημασία εκείνο τον καιρό. Και την πρώτη φορά που η Μάρθα έλιωσε στην αγκαλιά του κι εκείνος ξεχώρισε, στα χαρακτηριστικά του προσώπου της, κάπως φλου από τόσο κοντά, τα χείλη της, που ως εκείνη τη στιγμή έμεναν ασάλευτα σαν ζωγραφιστά λουλούδια, να ζωντανεύουν και να του προσφέρονται, δεν ατένισε το μέλλον μέσα απ’ αυτή τη γυναίκα, αλλά όλη η ένταση του πόθου του συγκεντρώθηκε σ’ αυτήν και γέμισε από τη μορφή της. Τα χείλη που του πρόσφερε του φαίνονταν σαν το μήνυμα ενός κόσμου χωρίς πάθος αλλά γεμάτου πόθο, όπου η ψυχή του θ’ αναγάλλιαζε. Το ένωσε αυτό σαν θαύμα. Η καρδιά του χτυπούσε από συγκίνηση, παρά λίγο να νομίσει πως ήταν αγάπη. Κι όταν ένωσε κάτω από τα δόντια του τη γεμάτη κι ελαστική σάρκα, ήταν σαν να δάγκωνε παράφορα κάποια άγρια ελευθερία, αφού πρώτα τη χάιδεψε για πολλή ώρα με τα χείλη του. Έγινε ερωμένη του την ίδια κιόλας μέρα. Ύστερα από λίγο καιρό, η ερωτική αρμονία τους ήταν τέλεια. Γνωρίζοντάς την όμως καλύτερα, έχασε σιγά σιγά την διαίσθηση του αλλόκοτου που τον είχε κάνει να νιώσει και που, σκυμμένος πάνω από το στόμα της, πάσχιζε ακόμα να ξαναζωντανέψει μερικές φορές. Γι’ αυτό και η Μάρθα, που είχε συνηθίσει την επιφυλακτικότητα και την ψυχρότητα του Μερσώ, δεν κατάλαβε ποτέ γιατί, σ’ ένα τραμ, φίσκα από κόσμο, τής ζήτησε

μια μέρα τα χείλη της. Σαστισμένη, του τα πρόσφερε. Και τη φίλησε έτσι όπως του άρεσε να το κάνει, χαϊδεύοντάς τα πρώτα με τα χείλη του και δαγκώνοντάς τα αργά αργά. «Τι σ' έπιασε;» τον ρώτησε αργότερα. Την κοίταξε με το χαμόγελο που της άρεσε, το κοφτό χαμόγελο που δίνει απάντηση, και είπε: «Θέλω να συμπεριφέρομαι άσχημα», και βυθίστηκε κατόπιν στη σιωπή του. Δεν καταλάβαινε ούτε και το λεξιλόγιο του Πατρίς. Μετά από τον έρωτα, τη στιγμή που στο απελευθερωμένο και χαλαρωμένο σώμα η καρδιά λαγοκοιμάται, γεμάτη μόνο από την τρυφερή στοργή που αισθανόμαστε για ένα χαριτωμένο σκυλάκι, ο Μερσώ τής έλεγε χαμογελώντας: «Καλημέρα, οπτασία».

Η Μάρθα ήταν δακτυλογράφος. Δεν αγαπούσε τον Μερσώ, του ήταν όμως αφοσιωμένη μια και της κινούσε την περιέργεια και την κολάκευε. Από την ημέρα που ο Μερσώ τής σύστησε τον Εμμανουέλ κι εκείνος της είπε: «Ξέρετε, ο Μερσώ είναι καλός άνθρωπος. Έχει κότσια. Μα δεν μιλά. Έτσι ξεγελέσαι για πάρτη του», τον κοίταζε με περιέργεια. Και καθώς την έκανε ευτυχισμένη στον έρωτα, δεν ζητούσε περισσότερα, κοιτάζοντας να προσαρμοστεί όσο γινόταν καλύτερα σ' αυτόν τον λιγόλογο και σχεδόν αθόρυβο εραστή που δεν απαιτούσε ποτέ τίποτα και της έκανε έρωτα όποτε εκείνη το επιθυμούσε. Μόνο που ένιωθε κάπως αμήχανη μπροστά σ' αυτόν τον άντρα του οποίου δεν κατάφερε να μαντέψει το αδύνατο σημείο.

Εντούτοις, εκείνο το βράδυ, βγαίνοντας από το σινεμά, κατάλαβε πως κάτι μπορούσε να πληγώσει τον Μερσώ. Πέρασε τη βραδιά αμίλητη και κοιμήθηκε σπίτι του. Δεν την άγγιξε όλη τη νύχτα. Όμως, από εκείνη τη στιγμή, η Μάρθα εκμεταλλεύτηκε την υπεροχή της. Του είχε πει ήδη πως είχε κι άλλους εραστές. Κατάφερε να βρει τις απαραίτητες αποδείξεις.

Την επομένη, φεύγοντας από τη δουλειά της, πήγε στο σπίτι του, αντίθετα απ' ό,τι συνήθιζε. Τον βρήκε να κοιμάται και κάθισε στα πόδια του μπρούντζινου κρεβατιού χωρίς να τον ξυπνήσει. Ήταν με το πουνκάμισο και τα γυρισμένα μανίκια άφηναν να φαί-

νεται το λευκό κάτω μέρος του γεροδεμένου και μελαψού μπράτσου του. Ανάσαινε κανονικά, με το στέρνο και την κοιλιά ταυτόχρονα. Δυο ρυτίδες ανάμεσα στα φρύδια τού έδιναν την έκφραση δύναμης και πείσματος που τόσο καλά ήξερε. Τα σγουρά μαλλιά του έπεφταν πάνω στο εξαιρετικά ηλιοκαμένο μέτωπό του που μια τονισμένη φλέβα διέσχιζε από πέρα ως πέρα. Κι έτσι εγκαταλειμμένος πάνω στις φαρδιές πλάτες του, τα χέρια κατά μήκος του κορμιού του και το ένα πόδι μισοδιπλωμένο, έμοιαζε μ' έναν μοναχικό και πεισματάρη θεό που τον είχαν ρίξει, ενώ κοιμόταν, σ' έναν ξένο κόσμο. Μπροστά στα σαρκώδη και προσημένα από τον ύπνο χείλη του, ένιωσε να τον ποθεί. Εκείνος τότε μισάνοιξε τα μάτια και, ξανακλείνοντάς τα, είπε χωρίς θυμό:

«Δεν μ' αρέσει να με βλέπουν όταν κοιμάμαι».

Έπεσε στην αγκαλιά του και τον φίλησε. Παρέμεινε ακίνητος.

«Ω, αγάπη μου, κι άλλη μια παραξενιά σου».

«Μη μ' αποκαλείς αγάπη μου, εντάξει; Σου το έχω ξαναπεί».

Ξάπλωσε πλάι του και τον κοίταξε πλαγίως.

«Αναρωτιέμαι με ποιον μοιάζεις έτσι».

Ανέβασε το παντελόνι του και της γύρισε την πλάτη.

Συχνά η Μάρθα, στον κινηματογράφο, σε ξένα σπίτια, στο θέατρο, αναγνώριζε τις χειρονομίες ή τα τικ του Μερσώ. Σ' αυτό, εξάλλου, ο Μερσώ ξανάβρισκε την επιρροή που ασκούσε πάνω της, μα τούτη η συνήθεια που συχνά τον κολάκευε σήμερα τον εκνεύριζε. Κόλλησε στην πλάτη του κι ένιωσε στην κοιλιά και στα στήθη της όλη τη ζεστασιά του ύπνου του. Σουρούπωνε πολύ γρήγορα και το δωμάτιο πνίγηκε στο σκοτάδι. Από το εσωτερικό του σπιτιού ακούγονταν κλάματα παιδιών που τα έδεχναν, ένα νιαούρισμα, το χτύπημα μιας πόρτας που έκλεινε. Τα φώτα του δρόμου φάτιζαν το μπαλκόνι. Αραϊά και πού περνούσαν τραμ. Και μετά απ' αυτά, η βαριά μυρωδιά της γειτονιάς από γλυκάνισο και κρέας ψημένο στη σχάρα ανέβαινε στο δωμάτιο κατά κύματα.

Η Μάρθα ένιωσε τη νύστα να την κυριεύει.

«Φαίνεσαι θυμωμένος», είπε. «Ήδη από χθες... γι' αυτό ήρθα».

Δεν λες τίποτα;» Τον σκούνησε. Ο Μερσώ παρέμεινε ακίνητος, πάσχιζε να διακρίνει στο πηχτό κιόλας σκοτάδι τη γυαλιστερή καμπύλη ενός παπουτσιού κάτω από το τραπέζι της τουαλέτας.

«Ξέρεις», είπε η Μάρθα, «ο χθεσινός άντρας, ε λοιπόν, το παρόρανα. Δεν ήταν εραστής μου».

«Δεν ήταν;» έκανε ο Μερσώ.

«Τέλος πάντων, όχι ακριβώς».

Ο Μερσώ δεν έλεγε τίποτα. Έβλεπε στην εντέλεια τις χειρονομίες, τα χαμόγελα. Έσφιξε τα δόντια. Ύστερα σηκώθηκε, άνοιξε το παράθυρο και γύρισε να καθίσει στο κρεβάτι. Η Μάρθα κουλουριάστηκε δίπλα του, πέρασε το χέρι της ανάμεσα σε δυο κουμπιά του πουκαμίσου του και του χάιδεψε το στήθος.

«Πόσους εραστές είχες;» τη ρώτησε στο τέλος.

«Μ' εκνευρίζεις».

Ο Μερσώ σώπασε.

«Καμιά δεκαριά», αποκρίθηκε.

Μετά τον ύπνο, η διάθεση του Μερσώ τραβούσε τσιγάρο.

«Τους ξέρω;» ρώτησε βγάζοντας το πακέτο του.

Έβλεπε μόνο μια ασπράδα εκεί που ήταν το πρόσωπο της Μάρθας. «Όπως στον έρωτα», σκέφτηκε.

«Μερικούς ναι. Άντρες της γειτονιάς».

Έτριβε το κεφάλι της στον ώμο του κι έπαιρνε τη φωνή κοπελίτσας που μαλάκωνε πάντα τον Μερσώ.

«Άκου, μικρή μου», είπε... (Άναψε το τσιγάρο του.) «Κατάλαβέ με. Θα μου υποσχεθείς ότι θα μου πεις τα ονόματά τους. Και για τους άλλους, όσους δεν γνωρίζω, θα μου υποσχεθείς επιπλέον ότι θα μου τους δείξεις, αν τύχει να τους συναντήσουμε».

Η Μάρθα έπεσε ανάσκελα: «Α, όχι!»

Ένα αυτοκίνητο κόρναρε δυνατά κάτω από τα παράθυρα του δωματίου, μια φορά ακόμα κι έπειτα δυο φορές παρατεταμένα. Το καμπανάκι του τραμ ακούστηκε μέσα στα βάθη της νύχτας. Πάνω στο μάγμαρο της τουαλέτας, το ξυπνητήρι έκανε ένα ψυχρό τικ τακ. Ο Μερσώ είπε, καταβάλλοντας προσπάθεια:

«Σ' το ζητώ αυτό επειδή ξέρω πώς είμαι. Αν δεν μου πεις, θα σκέφτομαι το ίδιο πράγμα για κάθε άντρα που θα συναντώ. Θ' αναρωτιέμαι, θα φαντάζομαι. Ακριβώς. Θα φαντάζομαι πολλά. Δεν ξέρω αν καταλαβαίνεις».

Καταλάβαινε μια χαρά. Αράδιασε τα ονόματα. Ένα μόνο ήταν άγνωστο στον Μερσώ. Ο τελευταίος ήταν ένας νεαρός που γνώριζε. Αυτόν σκεφτόταν γιατί ήξερε πως ήταν ωραίος και πως τον κυνηγούσαν οι γυναίκες. Εκείνο που τον εντυπωσίαζε στον έρωτα ήταν, για την πρώτη φορά τουλάχιστον, η φοβερή οικειότητα που η γυναίκα επέτρεπε καθώς και το γεγονός ότι δεχόταν στην κοιλιά της την κοιλιά ενός αγνώστου. Σ' αυτό το είδος της ανεμελιάς, της εγκατάλειψης και του ιλίγγου, αναγνώριζε τη συναρπαστική και συνάμα απεχθή ισχύ του έρωτα. Κι αυτή την οικειότητα φανταζόταν, πρώτα πρώτα, ανάμεσα στη Μάρθα και τον εραστή της. Εκείνη τη στιγμή, η γυναίκα κάθισε στην άκρη του κρεβατιού και, βάζοντας το αριστερό πόδι της πάνω στο δεξί μηρό, έβγαλε τη μια γόβα και κατόπιν την άλλη και τις άφησε να πέσουν, η μια πλαγιαστά και η άλλη όρθια πάνω στο ψηλό τακούνι της.. Ο Μερσώ ένιωσε ένα σφίξιμο στο λαιμό. Κάτι του ροκάνιζε το στομάχι.

«Έτσι έκανες και με τον Ρενέ;» είπε χαμογελώντας.

Η Μάρθα σήκωσε τα μάτια.

«Τι είναι αυτά που βάζεις στο μυαλό σου. Μια φορά όλο κι όλο κάναμε έρωτα».

«Α!» έκανε ο Μερσώ.

«Κι εξάλλου, ούτε καν έβγαλα τα παπούτσια μου».

Ο Μερσώ σηκώθηκε. Την έβλεπε ανάσκελα, ντυμένη, πάνω σ' ένα κρεβάτι σαν το δικό του, να δίνεται ολόκληρη χωρίς συστολή. Φώναξε: «Βούλωσ' το» και πήγε προς το παράθυρο.

«Ω, χρυσό μου!» είπε η Μάρθα, καθιστή στο ντιβάνι, με τα πόδια στο πάτωμα και μόνο με τις κάλτσες της.

Ο Μερσώ άρχισε να ηρεμεί καθώς κοίταζε το παιχνίδισμα που έκαναν τα φώτα πάνω στις γραμμές του τραμ. Ποτέ του δεν είχε νιώσει τόσο κοντά στη Μάρθα. Και καταλαβαίνοντας ότι

συγχρόνως ανοιγόταν κάπως περισσότερο σ' αυτήν, η περηφάνια τού έκαψε τα μάτια. Επέστρεψε πλάι της και, με λυγισμένο το δείκτη και τον αντίχειρα, έπιασε το ζεστό δέρμα του λαϊμού της κάτω από το αφτί. Χαμογέλασε.

«Και ποιος είναι αυτός ο Ζαγραίος; Είναι ο μόνος που δεν γνωρίζω».

«Αυτόν, τον βλέπω ακόμα», είπε η Μάρθα γελώντας.

Ο Μερσώ έσφιξε τα δάχτυλά του πάνω στο δέρμα της.

«Είναι ο πρώτος μου, καταλαβαίνεις. Ήμουν πολύ νέα. Ήταν λίγο μεγαλύτερός μου. Τώρα τα δυο του πόδια είναι κομμένα. Ζει ολομόναχος. Έτσι, πηγαίνω πού και πού και τον βλέπω. Είναι άνθρωπος καλός και μορφωμένος. Όλο διαβάζει. Όταν γνωριστήκαμε ήταν φοιτητής. Είναι πολύ εύθυμος. Τύπος, με άλλα λόγια. Εξάλλου μιλά κι εκείνος όπως κι εσύ. Μου λέει: “Έλα εδώ, σπτασία”».

Ο Μερσώ βάλθηκε να συλλογίζεται. Παράτησε τη Μάρθα που ξάπλωσε ανάσκελα στο κρεβάτι κλείνοντας τα μάτια. Μετά από λίγο κάθισε πλάι της και, σκύβοντας στα μισάνοιχτα χείλη της, αναζήτησε τα σημάδια της ζωόδου θεότητάς της και τη λησμονιά ενός πόνου που τον έκρινε ανάξιο. Μα άφησε το στόμα της δίχως να προχωρήσει περισσότερο.

Καθώς τη συνόδευε, η Μάρθα τού μίλησε για τον Ζαγραίο: «Του είπα για σένα. Του είπα ότι ο αγαπημένος μου είναι πολύ όμορφος και πολύ δυνατός. Και τότε μου είπε πως θα ήθελε να σε γνωρίσει. Γιατί, όπως λέει: “Με βοηθάει ν' ανασαίνω καλά όταν βλέπω ένα ωραίο κορμί”».

«Άλλος περίπλοκος κι αυτός», είπε ο Μερσώ.

Η Μάρθα ήθελε να τον ευχαριστήσει και θεώρησε πως ήταν η κατάλληλη στιγμή για να κάνει τη μικρή σκηνή ζήλιας που είχε προμελετήσει και που πίστευε πως, κατά κάποιο τρόπο, του τη χρωστούσε.

«Ω, όχι τόσο όσο οι φιλενάδες σου»

«Ποιες φιλενάδες;» είπε ο Μερσώ, ειλικρινά έκπληκτος.

«Οι μικρές, τα χαζοπούλια, ξέρεις εσύ».

Οι μικρές, τα χαζοπούλια, ήταν η Ροζ και η Κλαιρ, φοιτήτριες από την Τύνιδα, που είχε γνωρίσει ο Μερσώ και με τις οποίες διατηρούσε τη μοναδική αλληλογραφία της ζωής του. Χαμογέλασε κι έπιασε τη Μάρθα από τον αυχένα. Περπάτησαν πολλή ώρα. Η Μάρθα έμενε κοντά στο πεδίο ασκήσεων. Ο δρόμος ήταν μακρύς και έλαμπε με όλα του τα παράθυρα στο ψηλότερο τμήμα του, ενώ στο κάτω μέρος, με όλα τα μαγαζιά κλειστά, ήταν σκοτεινός και θλιβερός.

«Πες μου, αγάπη μου, δεν τ' αγαπάς εκείνα τα μικρά χαζοπούλια, ε;»

«Α, όχι», είπε ο Μερσώ.

Περπατούσαν με το χέρι του Μερσώ πάνω στον αυχένα της Μάρθας, μέσα στη ζεστασιά των μαλλιών της.

«Μ' αγαπάς;» ρώτησε η Μάρθα απότομα.

Ο Μερσώ αίφνης ζωντάνεψε και γέλασε πολύ δυνατά.

«Να μια πολύ σοβαρή ερώτηση».

«Απάντησε».

«Μα στην ηλικία μας δεν αγαπάμε, τι λες τώρα. Αρέσουμε ο ένας στον άλλον και τέρμα. Πολύ αργότερα, όταν θα είμαστε γέροι και ανίκανοι, θα μπορούμε ν' αγαπήσουμε. Στην ηλικία μας, νομίζουμε πως αγαπάμε. Αυτό είναι όλο».

Έδειξε λυπημένη, εκείνος όμως τη φίλησε: «Γεια σου, αγάπη μου», του είπε. Ο Μερσώ επέστρεψε μέσα από τους σκοτεινούς δρόμους. Βάδιζε γρήγορα, νιώθοντας το παιχνίδισμα των μυών στο μηρό του, κάτω από το λείο ύφασμα του παντελονιού, σκέφτηκε τον Ζαγραίο και τα κομμένα πόδια του. Ένωσε την επιθυμία να τον γνωρίσει κι αποφάσισε να ζητήσει από τη Μάρθα να του τον συστήσει.

Την πρώτη φορά που ο Μερσώ είδε τον Ζαγραίο, εξοργίστηκε. Ο Ζαγραίος, ωστόσο, είχε προσπαθήσει να μετριάσει οτιδήποτε ενοχλητικό για τη φαντασία μπορεί να δημιουργήσει η συνάντηση δυο εραστών της ίδιας γυναίκας, παρουσία της. Μ' αυ-

τόν το σκοπό, πάσχισε να κάνει τον Μερσώ συνένοχό του, αποκαλώντας τη Μάρθα «καλή κοπέλα» και γελώντας τρανταχτά. Ο Μερσώ είχε πειστώσει. Το είπε απότομα στη Μάρθα μόλις βρέθηκαν μόνοι.

«Δεν μ' αρέσουν οι μισές μερίδες. Μου τη σπάνε. Μ' εμποδίζουν να σκέφτομαι. Κι ακόμα λιγότερο οι μισές μερίδες που κομπάζουν».

«Ωχ κι εσύ», είπε η Μάρθα που δεν είχε καταλάβει, «αν σ' άκουγε κανείς...»

Στη συνέχεια όμως, εκείνο το νεανικό γέλιο που τον είχε εξοργίσει αρχικά στον Ζαγραιό τράβηξε την προσοχή και το ενδιαφέρον του. Έτσι χάθηκε και η καμουφλαρισμένη ζήλια που κατεύθυνε την κρίση του Μερσώ μόλις αντίκρισε τον ανάπηρο. Στη Μάρθα, που αναπολούσε με όλη της την αφέλεια την εποχή της γνωριμίας της με τον Ζαγραιό, έδωσε μια συμβουλή:

«Μη χάνεις τον καιρό σου. Δεν μπορώ να ζηλέψω κάποιον που δεν έχει πόδια. Μόλις σκεφτώ εσάς τους δυο, τον βλέπω σαν ένα χοντρό σκουλήκι πάνω σου. Καταλαβαίνεις λοιπόν πως αυτό με κάνει να βάζω τα γέλια. Μην κουράζεσαι, άγγελέ μου».

Κι έπειτα πήγε μόνος του στο σπίτι του Ζαγραιού. Εκείνος μιλούσε γρήγορα και πολύ, γελούσε, ύστερα σώπαινε. Ο Μερσώ αισθανόταν άνετα στο μεγάλο δωμάτιο όπου καθόταν ο Ζαγραιός, ανάμεσα στα βιβλία του και τα μαροκινά μπακιρία του, τη φωτιά και τις ανταύγειές της στο διακριτικό πρόσωπο του Βούδα των Χμερ πάνω στο τραπέζι όπου δούλευε. Άκουγε τον Ζαγραιό. Εκείνο που τον εντυπωσίαζε σ' αυτόν ήταν ότι σκεφτόταν πριν μιλήσει. Όσο για τα άλλα, το συγκρατημένο πάθος, τη φλογερή ζωή που ζωντάνευαν αυτόν τον γελοίο κορμό, αρκούσαν για να κρατήσουν τον Μερσώ και για να του προκαλέσουν κάτι που, αν αφηνόταν κάπως περισσότερο, θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν φιλία.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΚΕΙΝΟ ΤΟ κυριακάτικο απόγευμα, ο Ρολάν Ζαγραίος, αφού μίλησε πολύ και αστειεύτηκε, καθόταν σιωπηλός δίπλα στη φωτιά, στο αναπηρικό καροτσάκι του, κάτω από τ' άσπρα σκεπάσματά του. Ακουμπώντας στη βιβλιοθήκη, ο Μερσώ κοίταζε τον ουρανό και την εξοχή, ανάμεσα από τις άσπρες μεταξωτές κουρτίνες. Είχε έρθει μ' ένα ψιλοβρόχι, κι επειδή φοβόταν μήπως φτάσει πολύ νωρίς, έκανε βόλτες στην εξοχή για μια ώρα. Ο καιρός ήταν συννεφιασμένος και, χωρίς ν' ακούει τον άνεμο, έβλεπε τα δέντρα και τα φυλλώματα να διπλώνονται σιωπηλά στη μικρή κοιλάδα. Από την πλευρά του δρόμου πέρασε το αμάξι του γαλατά μέσα σ' ένα σαματά από σιδηρικά και ξύλα. Σχεδόν αμέσως άρχισε να βρέχει δυνατά και τα παράθυρα πνίγηκαν μες στο νερό, πηχτό σαν λάδι πάνω στα τζάμια, που μαζί με τον υπόκωφο κι απόμακρο θόρυβο από τα πέταλα του αλόγου, πιο αισθητό τώρα από τον πάταγο του αμαξιού, με την πνιχτή κι επίμονη νεροποντή, με τον άντρα-ανδρείελο δίπλα στη φωτιά και τη σιωπή του δωματίου, όλα αυτά έπαιρναν μια όψη αλλοτινής εποχής που η βουβή μελαγχολία της διαπερνούσε την καρδιά του Μερσώ, όπως πριν από λίγο το νερό διαπερνούσε τα παπούτσια του και το κρύο τα γόνατά του που δεν προστατεύονταν αρκετά από το λεπτό ύφασμα. Προηγουμένως, το νερό που έπεφτε σαν ψεκασμένο, κάτι μεταξύ πάχνης και βροχής, είχε ξεπλύνει το πρόσωπό του, θαρρείς κι ένα απαλό χέρι πέρασε πάνω του και αποκάλυψε τα μάτια του με τους μεγάλους μαύρους κύκλους. Τώρα κοίταζε

τον ουρανό. Από το βάθος του κατέφθαναν ασταμάτητα μαύρα σύννεφα που συνεχώς χάνονταν για ν' αφήσουν αμέσως τη θέση τους σε άλλα. Η τσάκιση του παντελονιού του είχε εξαφανιστεί και συγχρόνως η ζεστασιά και η εμπιστοσύνη που ένας φυσιολογικός άνθρωπος κουβαλάει μαζί του σ' έναν κόσμο που είναι φτιαγμένος γι' αυτόν. Γι' αυτόν το λόγο πλησίασε στη φωτιά και στον Ζαγραιό, κάθισε απέναντί του, σκιασμένος κάπως από το ψηλό τζάκι, και πάντα φάτσα στον ουρανό. Ο Ζαγραιός τον κοίταξε, έστρεψε αλλού τα μάτια κι έριξε στη φωτιά μια μπαλίτσα από χαρτί που κρατούσε στο αριστερό του χέρι. Μ' αυτή την κίνηση, όπως πάντα ασήμαντη, ο Μερσώ ένωσε τη δυσφορία που του προκαλούσε η θέα αυτού του μισοζώντανου κορμιού. Ο Ζαγραιός χαμογέλασε μα δεν είπε τίποτα. Κι αίφνης έσκυψε το πρόσωπό του προς αυτόν. Οι φλόγες λαμπύριζαν μόνο πάνω στο αριστερό του μάγουλο, κάτι όμως στη φωνή και στο βλέμμα του γέμιζε με ζεστασιά.

«Φαίνεστε κουρασμένος», είπε.

Από λεπτότητα, ο Μερσώ απάντησε μόνο:

«Ναι, πλήττω», και μετά από λίγο σηκώθηκε, προχώρησε προς το παράθυρο και πρόσθεσε κοιτάζοντας έξω:

«Έχω όρεξη να παντρευτώ, ν' αυτοκτονήσω ή να γραφτώ συνδρομητής στο *Illustration*. Με άλλα λόγια, να κάνω μια απεγνωσμένη κίνηση».

Ο Ζαγραιός χαμογέλασε.

«Είστε φτωχός, Μερσώ. Αυτό εξηγεί το μισό από την αηδία σας. Και το άλλο μισό το οφείλετε στην παράλογη ανοχή σας στη φτώχεια».

Ο Μερσώ τού γύριζε πάντα την πλάτη και κοίταζε τα δέντρα μέσα στον άνεμο. Ο Ζαγραιός ίσιωσε με το χέρι την κουβέρτα που κάλυπτε τα πόδια του.

«Καταλαβαίνετε. Ένας άντρας κρίνεται πάντα από την ισορροπία που επιτυγχάνει ανάμεσα στις σωματικές του ανάγκες και στις πνευματικές απαιτήσεις του. Εσείς, τώρα, κρίνετε τον εαυτό

σας, Μερσώ, και μάλιστα άσχημα. Δεν ζείτε καλά. Ζείτε σαν βάρβαρος».

Έστρεψε το κεφάλι του προς τον Πατρίς: «Σας αρέσει να οδηγείτε αυτοκίνητο, έτσι δεν είναι;»

«Ναι».

«Σας αρέσουν οι γυναίκες;»

«Όταν είναι όμορφες».

«Αυτό εννοούσα». Ο Ζαγραιός στράφηκε προς τη φωτιά.

Ύστερα από λίγο, άρχισε: «Όλ' αυτά...» Ο Μερσώ γύρισε και, ακουμπισμένος πάνω στα τζάμια που θαρρείς και λύγιζαν ελαφρά πίσω του, περιέμενε το τέλος της φράσης. Ο Ζαγραιός παρέμεινε σιωπηλός. Μια πρόωση για την εποχή μύγα φτερούγισε πάνω στο τζάμι. Ο Μερσώ στράφηκε, την τσάκωσε στη φούχτα του και μετά την ελευθέρωσε. Ο Ζαγραιός, που τον κοίταζε, του είπε κάπως διστακτικά:

«Δεν μ' αρέσει να μιλώ σοβαρά. Γιατί τότε, για ένα μόνο πράγμα θα ήμασταν ικανοί να μιλάμε: τη δικαίωση που δίνουμε στη ζωή μας. Εγώ δεν βλέπω με τι τρόπο θα μπορούσα να δικαιολογήσω στα μάτια μου τ' ακρωτηριασμένα πόδια μου».

«Ούτε κι εγώ», είπε ο Μερσώ χωρίς να γυρίσει.

Το δροσερό γέλιο του Ζαγραιού ξέσπασε ξαφνικά. «Ευχαριστώ. Δεν μου αφήνετε καμιά αυταπάτη». Άλλαξε τόνο: «Μα έχετε δίκιο να είστε σκληρός. Υπάρχει ωστόσο κάτι που θα ήθελα να σας πω». Και παίρνοντας σοβαρό ύφος, σώπασε. Ο Μερσώ ήρθε και κάθισε απέναντί του.

«Ακούστε», είπε πάλι ο Ζαγραιός, «και κοιτάξτε με. Με βοηθούν όταν πρέπει να πάω στην τουαλέτα. Και κατόπιν με πλένουν και με σκουπίζουν. Το χειρότερο είναι ότι πληρώνω κάποιον για να τα κάνει αυτά. Ε, λοιπόν, δεν θα κάνω ποτέ μια κίνηση για να συντομέψω μια ζωή στην οποία πιστεύω πολύ. Θα δεχόμουν ακόμα και το χειρότερο, τυφλός, μουγκός, ό,τι θέλετε, αρκεί μόνο να νιώθω στα σωθικά μου αυτή τη σκοτεινή και παθιασμένη φλόγα που είναι ο εαυτός μου και μάλιστα ο εαυτός μου ζωντανός. Η

μόνη μου σκέψη θα είναι να ευχαριστήσω τη ζωή που μου επέτρεψε να φλέγομαι ακόμα». Ο Ζαγραιός έγερσε προς τα πίσω, κάπως λαχανιασμένος. Φαινόταν τώρα λιγότερο, μόνο μια ωχρή ανταύγεια από τις κουβέρτες πάνω στο πιγούνι του. Είπε τότε:

«Κι εσείς, Μερσώ, με τέτοιο κορμί, το μόνο που οφείλετε είναι να ζησετε και να είστε ευτυχημένος».

«Θ' αστειεύεστε», είπε ο Μερσώ. «Με το οκτάωρο στο γραφείο. Αχ, αν ήμουν ελεύθερος!»

Είχε ζωηρέψει καθώς μιλούσε και, όπως συνέβαινε πότε πότε, ξανάρχιζε να ελπίζει, πιο έντονα σήμερα που ένιωθε πως τον βοηθούσαν. Η εμπιστοσύνη ξαναρχόταν γιατί μπορούσε επιτέλους να έχει εμπιστοσύνη σε κάποιον. Ηρέμησε λίγο, άρχισε να ζουλάει ένα τσιγάρο και συνέχισε πιο αργά: «Πριν από μερικά χρόνια, τα είχα όλα στα πόδια μου, μού μιλούσαν για τη ζωή, για το μέλλον μου. Έλεγα να. Έκανα μάλιστα ό,τι έπρεπε γι' αυτό. Μα από τότε κιάλας, όλα ετούτα μού ήταν ξένα. Να επιδιώκω να γίνω απρόσωπος, να τι με απασχολούσε. Να μην είμαι ευτυχημένος, "ενάντια". Δεν εξηγούμαι καθαρά, αλλά με καταλαβαίνετε, Ζαγραιέ».

«Ναι», είπε εκείνος.

«Και τώρα ακόμα, αν είχα καιρό... Δεν θα είχα παρό να χαλαρώσω. Ό,τι θα μου συνέβαινε, επιπλέον, ε λοιπόν, θα ήταν σαν τη βροχή πάνω σ' ένα χαλίκι. Το δροσίζει και ήδη αυτό είναι καλό. Μια άλλη μέρα θα κάει από τον ήλιο. Πάντα πίστευα πως αυτό ακριβώς είναι η ευτυχία».

Ο Ζαγραιός είχε σταυρώσει τα χέρια. Μέσα στη σιωπή που ακολουθήσε, η βροχή φάνηκε να δυναμώνει και τα σύννεφα φούσκωσαν κι έγιναν μια συγκεχυμένη ομίχλη. Το δωμάτιο σκοτίευσαν κι άλλο, θαρρείς και ο ουρανός άδειαζε εκεί το φορτίο του από σκιές και σιωπές. Και ο ανάπηρος είπε με σημασία:

«Ένα σώμα έχει πάντα το ιδεώδες που του αξίζει. Το συγκεκριμένο ιδεώδες του χαλικιού, αν μπορώ να το πω έτσι, χρειάζεται ένα κορμί ημίθεου για να το στηρίξει».

«Αυτό είναι αλήθεια», είπε ο Μερσώ με κάποια έκπληξη, «αλ-

λά ας μην υπερβάλλουμε. Ασχολήθηκα με πολλά σπορ, αυτό είν' όλο. Κι όσον αφορά την ηδονή, είμαι ικανός να πάω πολύ μακριά».

Ο Ζαγραιός συλλογιζόταν.

«Ναι», είπε. «Τόσο το καλύτερο για σας. Να γνωρίζει κανείς τα όρια του κορμιού του, αυτό είναι η πραγματική ψυχολογία. Εξάλλου δεν έχει σημασία. Δεν έχουμε το χρόνο για να είμαστε αυτοί που είμαστε. Έχουμε μόνο το χρόνο για να είμαστε ευτυχημένοι. Θα σας ενοχλούσε μήπως να μου διευκρινίσετε αυτή την ιδέα σας για τον απρόσωπο χαρακτήρα;»

«Όχι», είπε ο Μερσώ και σιώπησε.

Ο Ζαγραιός ήπια μια γουλιά από το τσάι του και άφησε το φλιτζάνι του γεμάτο. Έπινε πολύ λίγο γιατί ήθελε να ουρεί μόνο μια φορά τη μέρα. Χάρη στη δυνατή θέλησή του, κατάφερε σχεδόν πάντα να περιορίζει το βάρος των ταπεινώσεων που του φύλαγε η κάθε μέρα. «Δεν υπάρχουν μικρές οικονομίες. Είναι ένα ρεκόρ σαν οποιοδήποτε άλλο», είχε πει μια μέρα στον Μερσώ. Μερικές σταγόνες νερού έπεσαν για πρώτη φορά μέσα στο τζάκι. Η φωτιά αναστέναξε. Η βροχή έπεφτε πιο δυνατή πάνω στα τζάμια. Κάπου, μια πόρτα βρόντηξε. Στο δρόμο, απέναντι, τα αυτοκίνητα έτρεχαν σαν λαμπυριστοί αρουραίοι. Ένα απ' αυτά κορνάρισε για πολλή ώρα και, μέσα στην κοιλάδα, ο κούφιος και θλιβερός ήχος διέυρνε ακόμα περισσότερο τα υγρά διαστήματα του κόσμου, ώσπου κι αυτή ακόμα η ανάμνησή του να γίνει, για τον Μερσώ, μια συνισταμένη της σιωπής και της απόγνωσης αυτού του ουρανού.

«Σας ζητώ συγγνώμη, Ζαγραιέ, μα πάει πολύς καιρός που δεν έχω μιλήσει για ορισμένα πράγματα. Έτσι λοιπόν δεν ξέρω πια ή δεν ξέρω ακριβώς. Όταν κοιτάζω τη ζωή μου και το κρυφό χρώμα της, αισθάνομαι μέσα μου κάτι σαν τρεμουλιασμα από δάκρυα. Όπως ετούτος ο ουρανός. Είναι συνάμα ήλιος και βροχή, μεσημέρι και μεσάνυχτα. Α, Ζαγραιέ! Σκέφτομαι τα χείλη που φίλησα, το φτωχόπαιδο που υπήρξα, την τρέλα της ζωής και της φιλοδοξίας που με παρασέρνει κάποιες στιγμές. Είμαι όλα αυτά

συγχρόνως. Κι είμαι σίγουρος πως μερικές φορές δεν θα με αναγνωρίζατε. Ακραιοί στη δυστυχία, υπερβολικοί στην ευτυχία, δεν ξέρω τι να πω».

«Παίζετε σε πολλά ταμπλό ταυτοχρόνως;»

«Ναι, όχι όμως ερασιτεχνικά», είπε ο Μερσώ με σφοδρότητα. Κάθε φορά που σκέφτομαι αυτή την πορεία του πόνου και της χαράς μέσα μου, ξέρω καλά, και με πόση παραφορά, πως η παρτίδα που παίζω είναι η πιο σοβαρή, η πιο συναρπαστική απ' όλες».

Ο Ζαγραίος χαμογελούσε.

«Έχετε επομένως κάτι να κάνετε;»

Ο Μερσώ απάντησε με βίαιο ύφος:

«Έχω να κερδίσω τη ζωή μου. Η δουλειά μου, αυτό το οκτάωρο που άλλοι ανέχονται, για μένα είναι εμπόδιο».

Σώπασε και άναψε το τσιγάρο που κρατούσε ώς τότε ανάμεσα στα δάχτυλά του.

«Κι όμως» είπε, πριν σβήσει το σπίρτο, «αν είχα αρκετή δύναμη και υπομονή...» Φύσηξε το σπίρτο και ζούληξε την καρβονιασμένη άκρη του πάνω στη ράχη του αριστερού χεριού του. «... Ξέρω καλά σε τι επίπεδο ζωής θα έφτανα. Δεν θα έκανα τη ζωή μου πείραμα. Θα ήμουν το πείραμα της ζωής μου... Ναι, γνωρίζω καλά τι πάθος θα με πλημμύριζε μ' όλη του τη δύναμη. Πριν, ήμουν πολύ νέος. Στεκόμουν στη μέση. Τώρα κατάλαβα πως το να ενεργείς, ν' αγαπάς και να υποφέρεις, να τι σημαίνει πράγματι να ζεις, αλλά να ζεις όσο είσαι διαφανής και δέχεσαι τη μοίρα σου σαν την μοναδική αντανάκλαση ενός ουράνιου τόξου από χαρές και πάθη που είναι τα ίδια για όλους».

«Ναι», είπε ο Ζαγραίος, «μα δεν μπορείτε να ζείτε έτσι δουλεύοντας...»

«Όχι, γιατί είμαι σε κατάσταση εξέγερσης κι αυτό δεν είναι καλό».

Ο Ζαγραίος σιώπησε. Η βροχή είχε σταματήσει, μα στον ουρανό η νύχτα είχε αντικαταστήσει τα σύννεφα και το σκοτάδι ήταν τώρα σχεδόν απόλυτο μέσα στο δωμάτιο. Μόνο η φωτιά φώτιζε

τα πρόσωπα του ανάπηρου και του Μερσώ που έλαμπαν. Ο Ζαγραιός, αμίλητος για ώρα πολλή, κοίταξε τον Πατρίς και αρκέστηκε να πει: «Πολλά βάσανα περιμένουν όσους σας αγαπούν...» και σταμάτησε έκπληκτος μπροστά στο ξαφνικό αναπήδημα του Μερσώ που, με το πρόσωπο στη σκιά, είπε με βιαιότητα: «Η αγάπη που νιώθουν οι άλλοι για μένα δεν με υποχρεώνει σε τίποτα».

«Αυτό είναι αλήθεια», είπε ο Ζαγραιός, «απλά έκανα μια διαπίστωση. Κάποια μέρα θα βρεθείτε μόνος, αυτό είναι όλο. Καθίστε όμως και ακούστε με. Αυτό που μου είπατε μου έκανε εντύπωση. Κυρίως ένα πράγμα, γιατί επιβεβαιώνει όλα όσα μου έμαθε η εμπειρία μου σαν άντρας. Μου αρέσετε πολύ, Μερσώ. Για το σώμα σας, εξάλλου. Αυτό σας τα έμαθε όλ' αυτά. Μου φαίνεται πως σήμερα μπορώ να σας ανοίξω την καρδιά μου».

Ο Μερσώ ξανακάθισε αργά και το πρόσωπό του ξαναφωτίστηκε από την πιο κόκκινη τώρα λάμψη της φωτιάς που πήγαινε να σβήσει. Αίφνης, στο τετράγωνο του παραθύρου διέκριναν, πίσω από τις μεταξωτές κουρτίνες, κάτι σαν άνοιγμα μέσα στο σκοτάδι. Ένα αμυδρό φως πίσω από τα τζάμια. Μια γαλακτερή ανταύγεια μπήκε στο δωμάτιο και ο Μερσώ αναγνώρισε πάνω στα ειρωνικά κι εχέμυθα χείλη του *Μποντισάτβα* και στα σκαλιστά μπακίρια την οικεία και φευγαλέα όψη που έχουν οι έναστρες νύχτες με φεγγάρι που τόσο του άρεσαν. Θαρρείς και η νύχτα είχε χάσει το πέπλο της από σύννεφα κι έλαμπε τώρα μέσα στην ήρεμη φεγγοβολιά της. Στο δρόμο, τ' αυτοκίνητα έτρεχαν πιο αργά. Στο βάθος της κοιλάδας, μια ξαφνική αναστάτωση προετοίμασε τα πουλιά για ύπνο. Ακούγονταν βήματα μπροστά στο σπίτι, και μέσα σε τούτη τη βραδιά, σαν γάλα χυμένο πάνω στον κόσμο, οι θόρυβοι ηχούσαν πιο δυνατά και πιο ευδιάκριτα. Ανάμεσα στην κοκκινωπή φωτιά, το τικ τακ από το ξυπνητήρι του δωματίου και τη μυστική ζωή των οικείων αντικειμένων που τον περιτριγύριζαν, υφαινόταν μια φευγαλέα ποίηση που ετοίμαζε τον Μερσώ να δεχτεί με διαφορετικά συναισθήματα, γεμάτος εμπιστοσύνη και αγάπη, αυτά που θα έλεγε ο Ζαγραιός. Ξά-

πλωσε κάπως πάνω στην πολυθρόνα του και άκουσε έτσι, μπροστά στο θέαμα του ουρανού, την παράξενη ιστορία του.

«Είμαι σίγουρος», άρχισε, «πως κανείς δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος δίχως χρήματα. Αυτό είν' όλο. Δεν μ' αρέσει η ευκολία ούτε ο ρομαντισμός. Μ' αρέσει να καταλαβαίνω. Ε λοιπόν, πρόσεξα πως σε μερικά εκλεκτά άτομα υπάρχει ένα είδος πνευματικού σνομπισμού που τα κάνει να πιστεύουν ότι το χρήμα δεν αποτελεί όρο απαραίτητο για την ευτυχία. Αυτό είναι ανοησία, είναι λάθος και, κατά κάποιο τρόπο, είναι δειλία.

»Καταλαβαίνετε, Μερσώ, για έναν άνθρωπο καλογεννημένο, το να ζει ευτυχισμένος δεν είναι ποτέ κάτι πολύπλοκο. Αρκεί να ευθυγραμμίσει το πεπρωμένο του με το πεπρωμένο όλων, όχι με τη θέληση της παραίτησης, όπως τόσοι δήθεν σπουδαίοι άντρες, αλλά με τη θέληση της ευτυχίας. Μόνο που για την απόκτηση της ευτυχίας χρειάζεται χρόνος. Πολύς χρόνος. Ακόμα κι η ευτυχία είναι μια μακρόχρονη υπομονή. Και, σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις, τρώμε τη ζωή μας για να κερδίσουμε χρήματα, ενώ θα έπρεπε με τα χρήματα να κερδίζουμε το χρόνο μας. Να το μοναδικό πρόβλημα που πάντα με απασχολούσε. Είναι σαφές. Είναι ξεκάθαρο».

Ο Ζαργαίος σταμάτησε κι έκλεισε τα μάτια. Ο Μερσώ κοίταξε επίμονα τον ουρανό. Κάποια στιγμή, οι θόρυβοι του δρόμου και της εξοχής ξεκαθάρισαν και ο Ζαργαίος συνέχισε χωρίς να βιάζεται:

«Ω, ξέρω καλά πως οι περισσότεροι πλούσιοι δεν πιάνουν το νόημα της ευτυχίας. Μα δεν είναι αυτό το θέμα. Έχω χρήματα σημαίνει έχω χρόνο. Επιμένω σ' αυτό. Ο χρόνος αγοράζεται. Όλα αγοράζονται. Να είσαι ή να γίνεις πλούσιος σημαίνει να έχεις χρόνο για να είσαι ευτυχισμένος όταν το αξίζεις».

Κοίταξε τον Πατρίς:

«Στα είκοσι πέντε μου, Μερσώ, είχα ήδη καταλάβει ότι κάθε άνθρωπος που έχει την αίσθηση, τη θέληση και την απαίτηση για ευτυχία, έχει το δικαίωμα να είναι πλούσιος. Η απαίτηση για ευτυχία

μού φαινόταν ό,τι το ευγενέστερο υπάρχει στην καρδιά του ανθρώπου. Στα μάτια μου όλα δικαιώνονταν χάρη σ' αυτήν. Αρκούσε γι' αυτό μια αγνή καρδιά».

Ο Ζαγραίος, που συνέχιζε πάντα να κοιτάζει τον Μερσώ, άρχισε αίφνης να μιλά πιο αργά, με ψυχρή και σκληρή φωνή, θαρρείς και ήθελε να τον τραβήξει από τη φαινομενική αφηρημάδα του.

«Στα είκοσι πέντε μου, άρχισα να φτιάχνω την περιουσία μου. Δεν υποχώρησα μπροστά στην αισχροκέρδεια. Δεν θα υποχωρούσα μπροστά σε τίποτα. Σε μερικά χρόνια δημιούργησα όλη τη ρευστή περιουσία μου. Το διανοείστε, Μερσώ, περίπου δύο εκατομμύρια. Ο κόσμος ανοιγόταν μπροστά μου. Και μαζί με τον κόσμο, η ζωή που ονειρευόμουν μέσα στη μοναξιά και το πάθος...»

Έπειτα από μια μικρή παύση, ο Ζαγραίος συνέχισε με πιο υπόκωφη φωνή:

«Η ζωή που θα είχα, Μερσώ, χωρίς το ατύχημα που μου στέρησε σχεδόν αμέσως τα πόδια μου... Δεν μπόρεσα ν' αποτελειώσω... * Και τώρα, να. Καταλαβαίνετε βέβαια, έτσι δεν είναι, πως δεν θέλησα να ζήσω μια υποβαθμισμένη ζωή. Εδώ και είκοσι χρόνια, τα χρήματά μου είναι εδώ, δίπλα μου. Έζησα λιτά. Μόλις που άγγιξα το ποσόν».

Πέρασε τα σκληραγωγημένα χέρια του πάνω στα βλέφαρά του και είτε λίγο πιο σιγά:

«Δεν πρέπει ποτέ να κηλιδώνουμε τη ζωή με τα φιλιά ενός σακάτη».

Εκείνη τη στιγμή, ο Ζαγραίος άνοιξε το μπαούλο πλάι στο τζάκι κι έδειξε ένα μεγάλο κιβώτιο από μαυρισμένο μέταλλο, με το κλειδί του. Πάνω στο κιβώτιο, ένας λευκός φάκελος κι ένα μεγάλο μαύρο περιστρόφο. Στο άθελα περίεργο βλέμμα του Μερσώ, ο Ζαγραίος αποκρίθηκε μ' ένα μειδίαμα. Ήταν πολύ απλό. Τις μέρες που ένιωθε την τραγωδία που του είχε στερήσει τη ζωή να τον βαραινει υπερβολικά, έβαζε μπροστά του τούτη τη δίχως

* Αμφίβολο κείμενο.

ημερομηνία επιστολή, όπου γνωστοποιούσε την επιθυμία του να πεθάνει. Ύστερα τοποθετούσε το περιστρόφο πάνω στο τραπέζι, πλησίαζε και κολλούσε πάνω του το μέτωπό του, έτριβε εκεί τους κροτάφους του και κάλμαρε πάνω στο κρύο σιδερικό τ' αναψοκοκκινισμένα μάγουλά του. Έμενε τότε για ώρα, αφήνοντας τα δάχτυλά του να ψηλαφούν τη σκανδάλη, να δοκιμάζουν την ασφάλεια του όπλου, μέχρι να σωπάσει γύρω του ο κόσμος και όλο του το είναι, νυσταλέο ήδη, να κουλουριαστεί μέσα στην αίσθηση ενός αρμυρού και κρύου σιδερικού απ' όπου μπορούσε να ξεπεταχτεί ο θάνατος. Νιώθοντας έτσι ότι αρκούσε να βάλει ημερομηνία στο γράμμα και να τραβήξει τη σκανδάλη, διαπιστώνοντας την παράλογη ευκολία του θανάτου, η φαντασία του ήταν αρκετά ζωηρή για να του αναπαραστήσει, με όλη τη φρίκη της, τι σήμαινε γι' αυτόν η άρνηση της ζωής, και τότε, έτσι όπως ήταν μισοκοιμισμένος, έπαιρνε μαζί του όλη του τη λαχτάρα για να συνεχίσει ακόμα να ζει, διακριτικά και με αξιοπρέπεια. Κατόπιν, καθώς συνερχόταν ολότελα, με το στόμα γεμάτο πικρό σάλιο, έγλειφε την κάννη του όπλου, έχωνε μέσα της τη γλώσσα του και τελικά αγκομαχούσε από μια ανέφικτη ευτυχία.

«Φυσικά, αστόχησα στη ζωή μου. Μα είχα δίκιο τότε: όλα για την ευτυχία, ενάντια στον κόσμο που μας περιβάλλει με τη βλακεία και τη βία του».

Ο Ζαργαίος γέλασε και πρόσθεσε:

«Βλέπετε, Μερσώ, όλη η ποταπότητα και η ωμότητα του πολιτισμού μας αντιστοιχεί σ' αυτό το ανόητο αξίωμα ότι οι ευτυχημένοι λαοί δεν έχουν ιστορία».

Ήταν τώρα πολύ αργά. Ο Μερσώ αδυνατούσε να κρίνει σωστά. Το κεφάλι του βούιζε από μια πυρετώδη έξαψη. Ένωθε στο στόμα του το κάψιμο και την πίκρα από τα τσιγάρα που είχε καπνίσει. Το φως, ολόγυρα, συνέχιζε να είναι συνένοχό του. Για πρώτη φορά, από τη στιγμή που ο άλλος είχε αρχίσει την αφήγησή του, κοίταξε προς το μέρος του Ζαργαίου και είπε: «Νομίζω πως καταλαβαίνω».

Ο ανάπηρος, εξαντλημένος από τη μεγάλη του προσπάθεια, ανάσαινε υπόκωφα. Ύστερα από μια σιωπηλή παύση είπε, ωστόσο, με κόπο:

«Θα ήθελα να είμαι σίγουρος. Μη ζητάτε να σας πω πως το χρήμα κάνει την ευτυχία. Εννοώ μόνο ότι για μια ορισμένη τάξη ανθρώπων η ευτυχία είναι δυνατή (με την προϋπόθεση ότι θα έχουν το χρόνο) και ότι το να έχεις χρήματα σημαίνει να ελευθερώνεσαι από το χρήμα».

Είχε μαζευτεί στο καροτσάκι του και κάτω από τις κουβέρτες του. Η νύχτα είχε κλειστεί στον εαυτό της, και τώρα ο Μερσώ δεν διέκρινε σχεδόν καθόλου τον Ρολάν. Ακολούθησε μεγάλη σιωπή, και ο Πατρίς, θέλοντας ν' αποκαταστήσει την επαφή, να βεβαιωθεί μέσα στο σκοτάδι για την παρουσία αυτού του άντρα, είπε κάπως διστακτικά καθώς σηκωνόταν:

«Όμορφο ρίσκο για κάποιον».

«Ναι», είπε ο άλλος πνιχτά. «Και καλύτερα να ποντάρεις σ' αυτή τη ζωή παρά στην άλλη. Για μένα, φυσικά, είναι άλλη ιστορία».

Ένα κουρέλι, σκέφτηκε ο Μερσώ, ένα μηδενικό στον κόσμο.

«Εδώ και είκοσι χρόνια δεν κατάφερα να ζήσω την εμπειρία μιας κάποιας ευτυχίας. Αυτή τη ζωή που με κατατρώνει δεν τη γνώρισα ολοκληρωτικά, κι εκείνο που με τρομάζει στο θάνατο είναι η βεβαιότητα που θα μου φέρει ότι η ζωή μου καταναλώθηκε ερήμην μου. Στο περιθώριο, καταλαβαίνετε;»

Αναπάντεχα, ένα πολύ νεανικό γέλιο ξεπήδησε από το σκοτάδι:

«Αυτό σημαίνει, Μερσώ, ότι κατά βάθος, και στην κατάσταση που βρισκομαι, έχω ακόμα ελπίδες».

Ο Μερσώ έκανε μερικά βήματα προς το τραπέζι.

«Σκεφτείτε τα όλ' αυτά», είπε ο Ζαγραίος, «σκεφτείτε τα όλ' αυτά».

Ο άλλος είπε μόνο:

«Μπορώ ν' ανάψω το φως;»

«Παρακαλώ»

Τα περύγια της μύτης και τα στρογγυλά μάτια του Ρολάν έδειξαν πιο γλομά στο λαμπερό φως. Ανάσαινε βαριά. Στην κίνηση του Μερσώ που του έτεινε το χέρι, απάντησε κουνώντας το κεφάλι και γελώντας πολύ δυνατά. «Μη με παίρνετε πολύ στα σοβαρά. Ξέρετε, πάντα μ' εκνευρίζει το τραγικό ύφος που παίρνουν όλοι μπροστά στα σακάτικα πόδια μου».

Με δουλεύει, σκέφτηκε ο Μερσώ.

«Τραγικά να παίρνετε μόνο την ευτυχία. Σκεφτείτε το καλά αυτό, Μερσώ, έχετε αγνή καρδιά. Σκεφτείτε το».

Έπειτα τον κοίταξε κατάματα, και μετά από μια μικρή παύση:

«Κι έχετε επίσης δυο πόδια, πράγμα πολύ σημαντικό».

Χαμογέλασε τότε και κούνησε ένα κουδουνάκι:

«Άντε τώρα, δρόμο, μικρέ μου, πρέπει να κάνω τα τσίσα μου».

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΝΤΑΣ το βράδυ στο σπίτι του, με όλες τις σκέψεις του απορροφημένες από τον Ζαγραίο, πριν μπει στο δωμάτιό του, ο Μερσώ άκουσε βογκητά που έβγαιναν από το διαμέρισμα του Καρντόνα, του βαρελά. Χτύπησε την πόρτα του. Καμιά απάντηση. Οι γογγυσμοί συνεχίζονταν. Μπήκε χωρίς να διστάσει. Ο βαρελάς ήταν κουλουριασμένος στο κρεβάτι του κι έκλαιγε με αναφιλητά σαν παιδί. Στα πόδια του βρισκόταν η φωτογραφία μιας γριάς γυναίκας. «Πέθανε», είπε στον Μερσώ, καταβάλλοντας μεγάλη προσπάθεια. Αυτό ήταν αλήθεια, μα είχε περάσει πολύς καιρός από τότε.

Ήταν κουφός, σχεδόν μουγκός, μοχθηρός κι απότομος. Ός τότε ζούσε με την αδελφή του. Εκείνη όμως, απαυδισμένη από την κακία και την τυραννία του, βρήκε καταφύγιο κοντά στα παιδιά της. Κι έτσι αυτός έμεινε μόνος, πελαγωμένος, όπως ένας άντρας που πρέπει, για πρώτη φορά, ν' ασχοληθεί με το νοικοκυριό και το μαγείρεμα. Η αδελφή του είχε διηγηθεί τους καβγάδες τους στον Μερσώ, μια μέρα που τον είχε ανταμώσει στο δρόμο. Ο βαρελάς ήταν τριάντα χρονών, κοντός, αρκετά όμορφος. Από παιδί, ζούσε με τη μάνα του. Ήταν το μόνο πλάσμα που του ενέπνεε κάποιο φόβο, περισσότερο προληπτικό παρά ουσιαστικό. Την είχε αγαπήσει με την άξεστη ψυχή του, δηλαδή με τραχύτητα και παραφορά συνάμα, και η καλύτερη απόδειξη της στοργής του ήταν ο τρόπος με τον οποίο πείραζε τη γριά μάνα του, αρθρώνοντας με πολύ κόπο τις χειρότερες βωμολοχίες για τους παπάδες και την

Εκκλησία. Αν είχε μείνει για τόσο διάστημα μαζί της ήταν γιατί δεν είχε εμπνεύσει ακόμα σοβαρά αισθήματα σε καμιά γυναίκα. Κάποιες σπάνιες περιπέτειες ή ο οίκος ανοχής τού επέτρεπαν, ωστόσο, να λέγεται άντρας.

Η μητέρα πέθανε. Από τότε, ζούσε με την αδελφή του. Ο Μερσώ τούς είχε νοικιάσει το δωμάτιο όπου έμεναν. Μόνοι οι δυο τους, μοχθούσαν και ζούσαν μια βρόμικη και μαύρη ζωή. Δύσκολα συνεννοούνταν. Γι' αυτό και περνούσαν μέρες ολόκληρες δίχως ν' ανταλλάξουν λέξη. Εκείνη όμως έφυγε. Ο αδελφός της ήταν πολύ περήφανος για να παραπονεθεί και να της ζητήσει να επιστρέψει: ζούσε ολομόναχος. Το μεσημέρι έτρωγε στην ταβέρνα, το βράδυ, στο σπίτι του, την έβγαζε με αλλαντικά. Έπλενε τα εσώρουχα και τις χοντροφτιαγμένες εργατικές φόρμες του. Το δωμάτιό του όμως ήταν μες στη λίγδα και τη βρόμα. Πού και πού, ωστόσο, στις αρχές, έπαιρνε την Κυριακή ένα σφουγγαρόπανο και πάσχιζε να βάλει λίγη τάξη στο χώρο. Κάποιες όμως αντρικές αμέλειες, όπως μια κατσαρόλα πάνω στο τζάκι που άλλοτε ήταν στολισμένο και είχε λουλούδια, πρόδιναν τη γενική εγκατάλειψη που βασιλεύε παντού. Αυτό που ονόμαζε «τακτοποιώ» ήταν να κρύβει την ακαταστασία, να χώνει ό,τι σερνόταν καταγής πίσω από τα μαξιλάρια ή ν' αραδιάζει πάνω στο μπουφέ τα πλέον ετερόκλητα αντικείμενα. Στο μεταξύ, είχε αρχίσει να κουράζεται, δεν έστρωνε πια ούτε το κρεβάτι του και κοιμόταν με το σκύλο του πάνω στις βρόμικες κουβέρτες που έζεχναν. Η αδελφή του είχε πει στον Μερσώ: «Κάνει τον έξυπνο στα καφενεία. Αλλά η αφεντικίνα μου είπε ότι τον είδε να κλαίει καθώς έπλενε τα ρούχα του».

Και ήταν γεγονός ότι, όσο κι αν έκανε τον σκληρό, υπήρχαν φορές που τον έπιανε ένας τρόμος και τον έκανε ν' αναλογίζεται το μέγεθος της εγκατάλειψης που υπέστη. Η αδελφή του έλεγε στον Μερσώ πως ζούσε μαζί του γιατί τον λυπόταν. Εκείνος όμως την εμπόδιζε να συναντά τον άντρα που αγαπούσε. Στην ηλικία τους, ωστόσο, αυτό δεν είχε πια μεγάλη σημασία. Επρόκειτο για κάποιον παντρεμένο. Έφερνε στη φιλενάδα του λουλούδια που έ-

κοβει από τους φράχτες των περιχώρων, πορτοκάλια και λικέρ που κέρδιζε στα πανηγύρια. Βέβαια, δεν ήταν όμορφος, αλλά η ομορφιά δεν γειμίζει το στομάχι και της φερνόταν πράγματι τόσο καλά. Ήταν δεμένη μ' αυτόν κι εκείνος μαζί της. Τι άλλο είναι τάχα η αγάπη; Έπλενε τα ρούχα του και πάσχιζε να τον έχει καθαρό. Συνήθιζε να φορά μαντίλια, διπλωμένα τριγωνικά, που έδενε γύρω στο λαιμό του: του ετοιμάζε χιονάτα μαντίλια κι αυτό τη γέμιζε χαρά.

Μα ο άλλος, ο αδελφός, δεν ήθελε να δέχεται στο σπίτι το φίλο της. Ας τον έβλεπε κρυφά. Εκείνη τον δέχτηκε μια φορά. Τους αφηνιδίασε και τούτο προκάλεσε μια φρικτή ρήξη. Το τριγωνικά διπλωμένο μαντίλι έμεινε μετά την αναχώρησή τους σε μια βρόμικη γωνιά του δωματίου και η αδελφή του κατέφυγε στο σπίτι του γιου της. Τούτο το μαντίλι σκεφτόταν ο Μερσώ, στο τρισάθλιο δωμάτιο που είχε μπροστά στα μάτια του.

Εκείνη την εποχή, είχαν ωστόσο λυπηθεί το βαρελά που ήταν ολομόναχος. Ο Καρντόνα είχε μιλήσει στον Μερσώ για έναν πιθανό γάμο. Επρόκειτο για μια γυναίκα μεγαλύτερή του, την οποία δελέαζε αναμφίβολα η ελπίδα για νεανικά και ρωμαλέα χάνδια... Τα γεύτηκε πριν το γάμο. Έπειτα από λίγο καιρό, ο εραστής της παραιτήθηκε από το σχέδιο, δηλώνοντας ότι την έβρισκε πολύ γριά. Κι έμεινε μόνος σ' αυτό το μικρό σπίτι της γειτονιάς. Σιγά σιγά, η βρόμα τον έζωσε, τον πολióρησε, νίκησε το κρεβάτι του κι ύστερα τον έπνιξε ανεπανόρθωτα. Το σπίτι ήταν κακάσχημο, και για έναν φτωχό που δεν του αρέσει το σπιτικό του υπάρχει ένα άλλο πιο προσιτό, πλούσιο, φωτισμένο και πάντα φιλόξενο: το καφενείο. Σε τούτη τη γειτονιά, τα καφενεία ήταν ιδιαίτερα ζωντανά. Βασίλευε εκεί η ζεστασιά των θαμώνων, ύστατο καταφύγιο ενάντια στις αόριστες προσδοκίες του και στον τρόπο της μοναξιάς. Ο μουγκός διάλεξε να μείνει εκεί. Ο Μερσώ τον συναντούσε κάθε βράδυ. Χάρη στα καφενεία, καθυστέρουσε όσο ήταν δυνατόν τη στιγμή της επιστροφής του. Ξανάβρισκε σ' αυτά τη θέση του ανάμεσα στους ανθρώπους. Σίγου-

ρα, εκείνο το βράδυ, τα καφενεία δεν είχαν επαρκέσει. Γυρίζοντας στο δωμάτιό του θα έπρεπε να έβγαλε τούτη τη φωτογραφία και μαζί της να ξύπνησε τον απόηχο του νεκρού παρελθόντος. Ξαναβρήκε εκείνην που είχε αγαπήσει και τσιγκλίσει. Μέσα στο ελεεινό δωμάτιο, μόνος μπροστά στην άχρηστη ζωή του, συγκεντρώνοντας τις τελευταίες δυνάμεις του, συνειδητοποίησε το ευτυχημένο παρελθόν του. Κάτι τέτοιο θα έπρεπε μάλλον να πιστέψουμε, καθώς και ότι, στη σύζευξη αυτού του παρελθόντος με το άθλιο παρόν του, μια θεϊκή σπίθα ξεπετάχτηκε, εφόσον έβαλε τα κλάματα.

Όπως κάθε φορά που βρισκόταν μπροστά σε μια βίαιη εκδήλωση της ζωής, ο Μερσώ ένιωθε ανίσχυρος και γεμάτος σεβασμό μπροστά σε τούτο το πονεμένο ζώο. Κάθισε πάνω στις βρόμικες και τσαλακωμένες κουβέρτες κι ακούμπησε το χέρι του στον ώμο του Καρντόνα. Μπροστά του, πάνω στο μουσαμά του τραπέζιου, υπήρχαν ανάκατα μια λάμπα οιοπνεύματος, ένα μπουκάλι κρασί, ψίχουλα ψωμιού, ένα κομμάτι τυρί κι ένα κιβώτιο με εργαλεία. Στο ταβάνι, αράχνες. Ο Μερσώ, που δεν είχε μπει σ' αυτό το δωμάτιο ποτέ απότου πέθανε η μητέρα του, μετρούσε ανάλογα με το μέγεθος της λέρας και της γλοιώδους μίζεριας που το κάλυπταν το δρόμο που είχε διανύσει αυτός ο άντρας. Το παράθυρο που έβλεπε στην αυλή ήταν κλειστό. Το άλλο, μόλις μισάνοιχτο. Η λάμπα πετρελαίου, μέσα στο κρεμαστό φωτιστικό με τα μικροσκοπικά τραπουλόχαρτα γύρω γύρω, έριχνε το κυκλικό και γαλήνιο φως της στο τραπέζι, στα πόδια του Μερσώ και του Καρντόνα και σε μια καρέκλα, μπροστά στον τοίχο απέναντί τους. Στο μεταξύ, ο Καρντόνα είχε πάρει τη φωτογραφία στα χέρια του και την κοίταζε και τη φιλούσε συνέχεια, τραυλίζοντας: «Καημένη μαμά». Μα μόνο τον εαυτό του λυπόταν έτσι. Την είχαν θάψει στο φρικτό νεκροταφείο που ο Μερσώ γνώριζε καλά, στην άλλη άκρη της πόλης.

Θέλησε να φύγει. Αρθρώνοντας αργά, για να τον καταλάβει ο βαρελάς, είπε:

«Δεν πρό-πει να μέ-νεις έ-τσι».

«Δεν έχω πια δουλειά», είπε ο άλλος με κόπο και, δείχνοντας τη φωτογραφία, συνέχισε με διακεκομμένη φωνή: «Την αγαπού-σα», και ο Μερσώ ερμήνευσε: «Μ' αγαπούσε». «Πέθανε», και ο Μερσώ κατάλαβε: «Είμαι μόνος μου».

«Της είχα φτιάξει αυτό το βαρελάκι για τη γιορτή της».

Πάνω στο τζάκι υπήρχε ένα ξύλινο βερνικωμένο βαρελάκι, με μπρούντζινα στεφάνια και μια γυαλιστερή βρύση. Ο Μερσώ τράβηξε το χέρι του από τον ώμο του Καρντόνα κι εκείνος έγειρε πάνω στα λγδιασμένα μαξιλάρια. Κάτω από το κρεβάτι βγήκε ένας βαθύς αναστεναγμός και μια αηδιαστική οσμή. Το σκυλί ξεπρόβαλε αργά, κυρτώνοντας τη ράχη του. Ακούμπησε στα γόνατα του Μερσώ το κεφάλι του με τα μακριά αυτιά και τα χρυσαφιά μάτια. Ο Μερσώ κοίταζε το βαρελάκι. Στο πανάθλιο δωμάτιο όπου ο βαρελάς ανάσαινε βαριά, με τη ζεστασιά του σκύλου μέσα στα χέρια του, έκλεινε τα μάτια αντικρίζοντας την απελπισία που για πρώτη φορά, εδώ και πολύ καιρό, φούσκωνε σαν θάλασσα μέσα του. Μπροστά στη δυστυχία και τη μοναξιά, η καρδιά του σήμερα έλεγε: «Όχι». Και στη μεγάλη απόγνωση που τον πλημμύριζε, ο Μερσώ ένιωθε καθαρά ότι η εξέγερσή του ήταν το μόνο αληθινό πράγμα μέσα του και όλα τα υπόλοιπα αθλιότητα και ψέμα. Ο δρόμος, που χθες ήταν γεμάτος ζωή κάτω από τα παράθυρά του, γέμιζε ακόμα με τους θορύβους του. Από τους κήπους κάτω από το μπαλκόνι ανέβηκε μια μυρωδιά χόρτων. Ο Μερσώ πρόσφερε ένα τσιγάρο στον Καρντόνα και κάπνισαν κι οι δυο τους αμίλητοι. Πέρασαν και τα τελευταία τραμ και μαζί τους οι ζωντανές ακόμα μνήμες από ανθρώπους και φώτα. Ο Καρντόνα αποκοιμήθηκε κι άρχισε αμέσως να ροχαλίζει με τη μύτη γεμάτη δάκρυα. Το σκυλί, κουλουριασμένο στα πόδια του Μερσώ, κουνιόταν πού και πού και βογκούσε μέσα στα όνειρά του. Σε κάθε κίνησή του η βρόμα του ανέβαινε μέχρι τον Μερσώ, που ακουμπούσε στον τοίχο και προσπαθούσε να καταπνίξει στην καρδιά του την ανταρσία της ζωής. Η λάμπα κάπνιζε, καρβούνιαζε κι έ-

σβησε τελικά με μια απαίσια μυρωδιά πετρελαίου. Εκείνος λαγοκοιμόταν και ξύπνησε με τα μάτια καρφωμένα πάνω στο μπουκάλι με το κρασί. Σηκώθηκε με μεγάλη προσπάθεια, πήγε προς το παράθυρο του βάθους και στάθηκε ακίνητος. Από την καρδιά της νύχτας, ανέβαιναν προς το μέρος του καλέσματα και σιωπές. Στα όρια του κόσμου που κοιμόταν εδώ, ένα καράβι κάλεσε επί πολλή ώρα τους ανθρώπους για αναχώρηση κι ένα νέο ξεκίνημα.

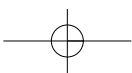
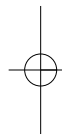
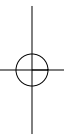
Την επομένη, ο Μερσώ σκότωνε τον Ζαγραίω, γύριζε σπίτι του και κοιμόταν όλο το απόγευμα. Ξύπνησε με πυρετό. Και το βράδυ, πάντα στο κρεβάτι, κάλεσε το γιατρό της γειτονιάς που διέγνωνε γρίπη. Ένας υπάλληλος του γραφείου του, που πήγε να μάθει νέα του, ανέλαβε να μεταφέρει την αίτησή του για άδεια. Μερικές μέρες αργότερα, όλα είχαν τακτοποιηθεί: ένα άρθρο, μια ανάκριση. Τα πάντα δικαιολογούσαν την πράξη του Ζαγραίω. Η Μάρθα πήγε να δει τον Μερσώ και είπε αναστενάζοντας:

«Υπάρχουν μέρες που θα ευχόταν κανείς να είναι στη θέση του. Άλλες φορές, όμως, χρειάζεται περισσότερο θάρρος για να ζήσεις παρά για να αυτοκτονήσεις».

Ύστερα από μια εβδομάδα, ο Μερσώ μπάρακε για τη Μασσαλία. Κυκλοφόρησε ότι πήγαινε να ξεκουραστεί στη Γαλλία. Από τη Λυών, η Μάρθα έλαβε ένα γράμμα χωρισμού το οποίο πλήγωσε μόνο τον εγωισμό της. Της ανήγγελλε ταυτόχρονα ότι του πρόσφεραν κάποια εξαιρετική θέση στην κεντρική Ευρώπη. Η Μάρθα τού έγραψε τον πόνο της σ' ένα γράμμα που έστειλε ποστ-ρεστάντ. Ο Μερσώ δεν έλαβε ποτέ αυτό το γράμμα γιατί, την επομένη της άφιξής του στη Λυών, τον έπιασε δυνατός πυρετός και άρπαξε το πρώτο τρένο για την Πράγα. Η Μάρθα τού ανακοίνωνε ότι, ύστερα από πολλές μέρες στο νεκροτομείο, έθαψαν τον Ζαγραίω και ότι χρειάστηκαν πολλά μαξιλάρια για να βολέψουν το σακάτικο σώμα του στο φέρετρο.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Ο συνειδητός θάνατος

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

«**Θ**Α ΗΘΕΛΑ ΕΝΑ δωμάτιο», είπε ο Μερσώ στα γερμανικά. Ο ρεσεψιονίστ στεκόταν μπροστά σ' έναν πίνακα γεμάτο κλειδιά κι ένα φαρδύ τραπέζι τον χώριζε από το χολ. Περιεργάστηκε τον νεόφερτο με το μακρύ γκριζο αδιάβροχο ριγμένο στους ώμους, που μιλούσε στρέφοντας αλλού το κεφάλι.

«Βεβαίως, κύριε. Για μια νύχτα;»

«Όχι, δεν ξέρω».

«Έχουμε δωμάτια με δεκαοχτώ, είκοσι πέντε και τριάντα κορόνες».

Ο Μερσώ κοίταζε το δρομάκι της Πράγας που φαινόταν από την τζαμόπορτα του ξενοδοχείου. Στεκόταν με τα χέρια στις τσέπες, χωρίς καπέλο και μαλλιά ανακατεμένα. Σε απόσταση βημάτων άκουγες να τρίζουν τα τραμ που κατέβαιναν τη λεωφόρο Βενσεσλάς.

«Τι δωμάτιο θα επιθυμούσατε, κύριε;»

«Ό,τι να 'ναι», είπε ο Μερσώ με το βλέμμα πάντα καρφωμένο στην τζαμόπορτα. Ο ρεσεψιονίστ πήρε ένα κλειδί από τον πίνακα και το έδωσε στον Μερσώ.

«Δωμάτιο 12», είπε.

Ο Μερσώ φάνηκε να ξυπνάει.

«Πόσο στοιχίζει αυτό το δωμάτιο;»

«Τριάντα κορόνες»

«Είναι πανάκριβο. Θα ήθελα ένα δωμάτιο με δεκαοχτώ κορόνες».

Ο άντρας, χωρίς να πει λέξη, πήρε ένα άλλο κλειδί και έδειξε στον Μερσώ το μπρούντζινο άστρο από όπου κρεμόταν: «Δωμάτιο 34».

Καθισμένος στο δωμάτιό του, ο Μερσώ έβγαλε το σακάκι του, χαλάρωσε λίγο τη γραβάτα, χωρίς να τη λύσει, και σήκωσε μηχανικά τα μανίκια του πουκαμίσου του. Πήγε προς τον καθρέφτη πάνω απ' το νιπτήρα και είδε ένα πρόσωπο με τραβηγμένα χαρακτηριστικά, ελαφρά ηλιοκαμένο στα σημεία που δεν τα μαύριζε η αξυρισιά πολλών ημερών. Τα μαλλιά του, ανάκατα από το τρέξιμο του τρένου, έπεφταν άτακτα στο μέτωπό του ώς τις δυο βαθιές ρυτίδες ανάμεσα στα φρύδια που έδιναν στο βλέμμα του μια κάπως σοβαρή και τρυφερή έκφραση που τον εντυπωσίασε. Τότε μόνο σκέφτηκε να κοιτάξει ολόγυρά του το άθλιο δωμάτιο που αποτελούσε το μοναδικό βιος του και πέρα από το οποίο δεν έβλεπε πια τίποτα. Πάνω σε μια αηδιαστική ταπετσαρία με μεγάλα κίτρινα λουλούδια σε γκριζο φόντο, μια ολόκληρη γεωγραφία λίγδας σχεδίαζε γλιώδεις κόσμους εξαθλίωσης. Πίσω από το τεράστιο καλοριφέρ, γωνιές γεμάτες λέρα και σκόνη. Ο ηλεκτρικός διακόπτης ήταν σπασμένος και τα σύρματά του ξεκοιλιασμένα. Στη μέση του δωματίου, πάνω από ένα κρεβάτι με ελάσματα, από ένα λιγδερό σύρμα όπου ξεραίνονταν παλιά υπολείμματα από μύγες, κρεμόταν ένας γυμνός γλόμπος που κόλλαγε στα δάχτυλα σαν τον άγγιζες. Ο Μερσώ εξέτασε τα σεντόνια που ήταν καθαρά. Έβγαλε από τη βαλίτσα του τα διάφορα είδη τουαλέτας και τα τακτοποίησε πάνω από το νιπτήρα. Ετοιμάστηκε κατόπιν να πλύνει τα χέρια του, αλλά μόλις άνοιξε τη βρύση την έκλεισε και πήγε ν' ανοίξει το παράθυρο που δεν είχε κουρτίνες. Έβλεπε σε μια πίσω αυλή με πλυσταριό και σε τοίχους με μικρά παράθυρα. Σ' ένα απ' αυτά στέγνωναν ρούχα. Ο Μερσώ ξάπλωσε και αποκοιμήθηκε αμέσως. Εύπνησε ιδρωμένος, τσαλακωμένος, και στριφογύρισε για λίγο στο δωμάτιο. Ύστερα άναψε τσιγάρο και κάθισε, δίχως να σκέφτεται τίποτα, κοιτάζοντας τις ζάρες του τσαλακωμένου παντελονιού του. Στο στόμα του ανακατευόταν η πικρί-

λα του ύπνου και του τσιγάρου. Κοίταξε γι' άλλη μια φορά το δωμάτιό του ξύνοντας τα πλευρά του κάτω από το πουκάμισο. Μια αηδιαστική γλυκύτητα ανέβαινε στο στόμα του, μπροστά σε τέτοια εγκατάλειψη και μοναξιά. Νιώθοντας τόσο μακριά απ' όλα, ακόμη και από τον πυρετό του, συναισθανόμενος τόσο καθαρά τι το παράλογο και άθλιο υπάρχει στο βάθος ακόμη και της πιο καλά προετοιμασμένης ζωής, υψωνόταν μπροστά του, μέσα σε τούτο το δωμάτιο, το επονείδιστο και κρυφό πρόσωπο μιας κάποιας ελευθερίας που γεννιέται από κάτι το αμφίβολο και το ύποπτο. Ολόγυρά του νωθρές και άτονες ώρες και ολόκληρος ο χρόνος πάφλαζε, θαρρείς και ήταν βούρκος.

Κάποιος χτύπησε δυνατά την πόρτα, και ο Μερσώ, ταραγμένος, θυμήθηκε πως τον είχαν ήδη ξυπνήσει παρόμοιοι χτύποι. Άνοιξε και βρέθηκε μπροστά σ' έναν κοντό κοκκινοτρίχη γέρο, διπλωμένο κάτω από το βάρος των δυο αποσκευών του Μερσώ που πάνω του έδειχναν τεράστιες. Τον έπνιγε η οργή και ανάμεσα από τα αραιά δόντια του έβγαινε ένα σάλιο φορτωμένο βρισιές και διαμαρτυρίες. Ο Μερσώ θυμήθηκε τότε το σπασμένο χερουλί της πιο μεγάλης βαλίτσας που την έκανε τόσο άβολη για κουβάλημα. Θέλησε να ζητήσει συγγνώμη αλλά δεν ήξερε πώς να πει στα γερμανικά ότι δεν γνώριζε την ηλικία του αχθοφόρου. Ο γεράκος τον διέκοψε:

«Κάνει δεκατέσσερις κορόνες»

«Για μια μέρα στη φύλαξη αποσκευών του σταθμού;» απόρησε ο Μερσώ.

Κατάλαβε τελικά, μετά από μακροσκελείς εξηγήσεις, ότι ο γέρος είχε πάρει ταξί. Μα δεν τόλμησε να πει ότι, στην προκειμένη περίπτωση, θα μπορούσε να το είχε πάρει και ο ίδιος και, για να τελειώνει, πλήρωσε. Μόλις έκλεισε η πόρτα, ο Μερσώ ένωσε δάκρυα να του φουσκώνουν, ανεξήγητα, το στήθος. Κάποιο πολύ κοντινό ρολόι σήμανε τέσσερις. Είχε κοιμηθεί δυο ώρες. Συνειδητοποιούσε ότι από το δρόμο τον χώριζε μόνο το αντικρινό σπίτι κι ένωθε το υπόκωφο και μυστηριώδες πλημμύρισμα της ζωής

που κυλούσε εκεί. Καλύτερα να έβγαινε. Έπλυνε τα χέρια του για πολλή ώρα. Κάθισε πάλι στην άκρη του κρεβατιού για να λιμάρει τα νύχια του και τα έβγαλε πέρα επιδέξια με τη λίμα. Δυο τρεις κόρνες αντήχησαν τόσο απότομα στην αυλή που ο Μερσώ έτρεξε στο παράθυρο. Είδε τότε πως, κάτω από το κτίριο, ένα θολωτό πέρασμα οδηγούσε στο δρόμο. Θαρρούσες πως όλες οι φωνές του δρόμου, όλη η άγνωστη ζωή από την άλλη πλευρά των σπιτιών, ο αχός των ανθρώπων που έχουν διεύθυνση, οικογένεια, διαφωνίες με κάποιο θείο, προτιμήσεις στο τραπέζι, κάποια χρόνια αρρώστια, το πλήθος των ανθρώπων όπου ο καθένας έχει την προσωπικότητά του, σαν δυνατοί χτύποι χωρισμένοι για πάντα από την τερατώδη καρδιά του όχλου, διείδδυναν στο πέρασμα και ανέβαιναν σε όλο το μήκος της αυλής για να σκάσουν σαν φούσκες μέσα στο δωμάτιο του Μερσώ. Τόσο πορώδης που αισθανόταν και τόσο προσεχτικός σε κάθε γνέψιμο του κόσμου, ο Μερσώ ένωσε το βαθύ ράγισμα που τον άνοιγε στη ζωή. Αναψε άλλο ένα τσιγάρο και ντύθηκε νευρικά. Καθώς κούμπωνε το σακάκι του, ο καπνός έτσουξε τα βλέφαρά του. Πήγε στο νιπτήρα, σκούπισε τα μάτια του και θέλησε να χτενιστεί. Η χτένα όμως είχε εξαφανιστεί. Ήταν αναμαλλιασμένος από τον ύπνο και μάταια προσπάθησε να ευπρεπιστεί. Κατέβηκε έτσι όπως ήταν, με τα μαλλιά να πέφτουν στα μάτια του και από πίσω σηκωμένα όρθια. Ένωθε ακόμα πιο μειωμένος. Μόλις βρέθηκε στο δρόμο, έκανε το γύρο του ξενοδοχείου και βγήκε μπροστά στο μικρό πέρασμα που είχε επισημάνει. Έβγαζε στην πλατεία του παλιού δημαρχείου και, μέσα στο κάπως βαρύ σούρουπο που έπεφτε πάνω στην Πράγα, οι γοθτικές μυτερές στέγες του δημαρχείου και της παλιάς εκκλησίας της Τυν* διαγράφονταν μαύρες. Ένα πυκνό πλήθος κυκλοφορούσε στα αφιδωτά δρομάκια. Σε κάθε γυναίκα που περνούσε, ο Μερσώ παραμόνευε το βλέμμα που θα του επέτρεπε να πιστεύει πως ήταν ακόμα ικανός να παίζει το εύθραυστο και

* Τίνσκυ.

τροφερό παιχνίδι της ζωής. Οι υγείς όμως άνθρωποι έχουν ένα είδος έμφυτης τέχνης για ν' αποφεύγουν τα πυρετώδη βλέμματα. Κακοξυρισμένοι, αχτένιστος, με έκφραση ανήσυχου αγρομιού στα μάτια, με το παντελόνι και το γιακά του πουκαμίσου του τσαλακωμένα, είχε χάσει αυτή τη θαυμάσια σιγουριά που δίνει ένα καλοραμμένο κουστούμι ή το τιμόνι ενός αυτοκινήτου. Το φως γινόταν χαλκόχρωμο και η μέρα χασομερούσε ακόμα πάνω στους χρυσαφί μπαρόκ τρούλους που διακρίνονταν στο βάθος της πλατείας. Κατευθύνθηκε προς έναν απ' αυτούς, μπήκε στην εκκλησία και, όπως τον άρπαξε η μυρωδιά της κλεισούρας, κάθισε σ' ένα στασίδι. Η θολωτή αίθουσα ήταν απόλυτα σκοτεινή, μα οι λάμπες από τα κιονόκρανα έριχναν χρυσαφιά και μυστηριώδη νερά που κυλούσαν στις ραβδώσεις των κιόνων ίσαμε τα στρουμπουλιά πρόσωπα των αγγέλων και των αγίων που μειδιούσαν περιπαικτικά. Μια γλυκύτητα, ναι, υπήρχε εκεί μια γλυκύτητα, όμως τόσο πικρή που ο Μερσώ όρμησε προς το κατώφλι και, όρθιος στα σκαλοπάτια, ανάσανε τον νυχτερινό αέρα, πιο δροσερό τώρα, όπου θα βυθιζόταν. Αργότερα, είδε ν' ανατέλλει το πρώτο λαγαρό και απόφιο αστέρι ανάμεσα στα μυτερά καμπαναριά της Τυν.

Βάλθηκε να βρει ένα φθινό εστιατόριο. Χώθηκε σε δρόμους άφεγγους και με λιγότερο κόσμο. Παρόλο που δεν είχε βρέξει όλη τη μέρα, το έδαφος ήταν μουσκεμένο και ο Μερσώ προσπαθούσε ν' αποφεύγει τους σκοτεινούς νερόλακκους ανάμεσα στις αραιές πλάκες. Έπειτα άρχισε να ψιλοβρέχει. Οι γεμάτοι κίνηση δρόμοι θα έπρεπε σίγουρα να βρίσκονται κάπου κοντά, μια και οι εφημεριδοπώλες που διαλαλούσαν την *Ναρόντι Πολίτικα* ακούγονταν ως εδώ. Ο Μερσώ, στο μεταξύ, έκανε κύκλους. Αίφνης σταμάτησε. Μια παράξενη μυρωδιά ερχόταν προς το μέρος του από τα βάθη της νύχτας. Πικάντικη, ξινούτσιη, ξύπναγε μέσα του όλες τις δυνάμεις του άγχους του. Την ένιωθε πάνω στη γλώσσα, μέσα στη μύτη και πάνω στα μάτια του. Ήταν μακριά, κατόπιν στη γωνιά του δρόμου, και ανάμεσα στον ουρανό που τώρα είχε σκοτεινιάσει και στα γλιτσερά και γλοιώδη πλακόστρωτα, ή-

ταν εκεί, σαν τα κακά μάγια που κρύβουν οι νύχτες της Πράγας. Προχώρησε προς το μέρος της και, καθώς γινόταν σιγά σιγά πιο έντονη, τον κατέκλυζε ολόκληρο, του έτσουζε τα μάτια που δάκρυζαν και τον άφηνε ανυπεράσπιστο. Στη γωνιά του δρόμου κατάλαβε: μια γερόντισσα πουλούσε αγγούρια βουτηγμένα στο ξίδι κι η μυρωδιά τους είχε αρπάξει τον Μερσώ από τη μύτη. Ένας περαστικός στάθηκε, αγόρασε ένα αγγούρι που η γριά τύλιξε σ' ένα χαρτί. Έκανε μερικά βήματα και, μπροστά στον Μερσώ, άνοιξε το πακέτο του και δάγκωσε γερά το αγγούρι που η κομματιασμένη και ζουμερή σάρκα του άφηνε να πλανηθεί μια μυρωδιά ακόμα πιο έντονη. Ο Μερσώ ένιωσε άσχημα, ακούμπησε σε μια κολόνα και ανάσανε για ώρα όλα τα παράξενα και μοναχικά που του πρόσφερε ο κόσμος εκείνη τη στιγμή. Ύστερα απομακρύνθηκε και, χωρίς να σκεφτεί, μπήκε σ' ένα εστιατόριο απ' όπου έβγαίνε μια μελωδία από ακορντεόν. Κατέβηκε κάμποσα σκαλοπάτια, σταμάτησε στη μέση της σκάλας και βρέθηκε σ' ένα μάλλον σκοτεινό υπόγειο, γεμάτο κόκκινα φώτα. Σίγουρα θα πρέπει να είχε παράξενο ύφος, γιατί το ακορντεόν άρχισε να παίζει πιο πνιχτά, οι κουβέντες σταμάτησαν και οι πελάτες στράφηκαν προς το μέρος του. Σε μια γωνιά, μερικές κοπέλες έτρωγαν με τα χείλη γεμάτα λίπος. Οι άλλοι θαμώνες έπιναν τη μαύρη μπίρα της Τσεχοσλοβακίας που γλύκιζε. Πολλοί κάπνιζαν δίχως να παραγγέλνουν τίποτα. Ο Μερσώ διάλεξε ένα αρκετά μακρύ τραπέζι όπου καθόταν ένας μόνο άντρας. Ψηλός κι αδύνατος, ξανθοτρίχης, μαζεμένος στην καρέλα του, με τα χέρια στις τσέπες, σούφρωνε τα σκασμένα χείλια του γύρω από ένα σπίρτο φουσκωμένο ήδη από το σάλιο του, το πιπίλιζε μ' ένα δυσάρεστο θόρυβο ή το μετακινούσε από τη μια άκρη του στόματός του στην άλλη. Όταν ο Μερσώ κάθισε, ο άντρας μόλις που κουνήθηκε, βολεύτηκε ακουμπώντας στον τοίχο, μετακίνησε το σπίρτο του προς την πλευρά του νεοφερμένου και ζάρωσε ανεπαίσθητα τα μάτια του. Τότε ακριβώς, ο Μερσώ είδε ένα κόκκινο άστρο στο πέτο του.

Έφαγε λίγο και γρήγορα. Δεν πεινούσε. Το ακορντεόν έπαιζε

τώρα πιο δυνατά και ο μουσικός που το χειριζόταν κοίταζε επίμονα τον νεοφερμένο, ο οποίος τον κοίταξε με πρόκληση δυο φορές, προσπαθώντας να μη χαμηλώσει το βλέμμα του, μα ο πυρετός τον είχε εξασθενήσει. Ο ακορντεονίστας εξακολουθούσε να τον κοιτάζει. Απότομα, μια από τις κοπέλες ξέσπασε σε γέλια, ο άντρας με το κόκκινο άστρο πιπίλισε θορυβωδώς το σπίρτο του όπου εμφανίστηκε μια μικρή φυσαλίδα σάλιου, και ο μουσικός, χωρίς να πάψει να κοιτάζει τον Μερσώ, διέκοψε τον ζωνηρό χορευτικό σκοπό που έπαιζε και άρχισε μια αργή μελωδία, φορτωμένη με όλη τη σκόνη των αιώνων. Εκείνη τη στιγμή η πόρτα άνοιξε και μπήκε ένας καινούργιος πελάτης. Ο Μερσώ δεν τον είδε, αλλά από το άνοιγμα τρύπωσε πάραυτα η μυρωδιά του ξιδάτου αγγουριού. Γέμισε μονομιάς το σκοτεινό υπόγειο, ανακατεμένη με τη μυστηριώδη μελωδία του ακορντεόν, φουσκώνοντας τη φυσαλίδα από σάλιο πάνω στο σπίρτο του άντρα, δίνοντας έξαφνα περισσότερο νόημα στις κουβέντες, θαρρείς και από τα όρια της νύχτας που κοιμόταν πάνω στην Πράγα όλη η σημασία ενός παλιού κόσμου, κακού και πονεμένου, είχε έρθει να ζητήσει καταφύγιο μέσα στη θαλπωρή αυτής της αίθουσας μ' αυτούς τους ανθρώπους. Ο Μερσώ, που έτρωγε μια πολύ γλυκιά μαρμελάδα, αισθάνθηκε απότομα να τινάζεται ως τα πέρατα του είναι του και ένιωσε ότι το ράγισμα που είχε μέσα του έσπαγε και τον άφηγε ακόμα πιο εκτεθειμένο στην αγωνία και τον πυρετό. Σηκώθηκε μεμιάς, φώναξε το γκαρσόνι, δεν κατάλαβε τίποτα από τις εξηγήσεις του, και πλήρωσε απλόχερα, βλέποντας πάλι το βλέμμα του μουσικού, επίμονο πάντα και καρφωμένο πάνω του. Πήγε στην πόρτα, προσπέρασε τον μουσικό και αντιλήφθηκε πως εκείνος κοίταζε συνέχεια το τραπέζι από το οποίο μόλις είχε φύγει. Κατάλαβε τότε ότι ήταν τυφλός, ανέβηκε τα σκαλοπάτια και, ανοίγοντας την πόρτα, ρίχτηκε ολόκληρος στη μυρωδιά, πάντα παρούσα, προχωρώντας μέσα από δρομάκια προς τα βάθη της νύχτας.

Αστέρια έλαμπαν πάνω από τα σπίτια. Θα πρέπει να βρισκόταν κοντά στο ποτάμι, γιατί άκουγε το πνιχτό και δυνατό τραγού-

δι του. Μπροστά σ' ένα μικρό κιγκλίδωμα, στερεωμένο σ' έναν χο-ντρό τοίχο γεμάτο εβραϊκά γράμματα, κατάλαβε πως βρισκόταν στην εβραϊκή συνοικία. Πάνω από τον τοίχο, έγερναν τα κλαδιά μιας ιτιάς με γλυκιά μυρωδιά. Ανάμεσα από το κιγκλίδωμα διακρίνονταν μεγάλες καφετιές πέτρες χωμένες στο χορτάρι. Ήταν το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο της Πράγας. Μερικά βήματα πιο πέρα, ο Μερσώ βρέθηκε, τρέχοντας, στην παλιά πλατεία του δημαρχείου. Κοντά στο ξενοδοχείο του χρειάστηκε ν' ακουμπήσει σ' έναν τοίχο και ξέρασε με δυσκολία. Με όλη τη διαύγεια του πνεύματος που δίνει η μεγάλη εξασθένηση, βρήκε, χωρίς να κάνει λάθος, το δωμάτιό του, ξάπλωσε και αποκοιμήθηκε αμέσως.

Την επομένη, τον ξύπνησαν οι εφημεριδοπώλες. Ο καιρός ήταν πάντα βαρύς, μάντευες ωστόσο τον ήλιο πίσω από τα σύννεφα. Αν και κάπως αδύναμος, ο Μερσώ ένιωθε καλύτερα. Σκεφτόταν όμως την ατέλειωτη μέρα που ξεκινούσε. Ζώντας έτσι, συντροφιά με τον εαυτό του, ο χρόνος μάκραινε απέραντα και του φαινόταν πως η κάθε μια από τις ώρες της ημέρας περιείχε έναν κόσμο. Πρώτα απ' όλα έπρεπε ν' αποφεύγει τις κρίσεις όπως εκείνη της προηγούμενης μέρας. Το καλύτερο που είχε να κάνει ήταν να εξερευνήσει μεθοδικά την πόλη. Κάθισε με τις πιτζάμες του στο τραπέζι και οργάνωσε ένα συστηματικό πρόγραμμα που θα γέμιζε κάθε μέρα του για μια εβδομάδα. Μοναστήρια κι εκκλησίες μαρόκ, μουσεία και παλιές γειτονιές, δεν ξέχασε τίποτα. Ύστερα πλύθηκε και τότε διαπίστωσε ότι είχε ξεχάσει ν' αγοράσει χτένα, και κατέβηκε, όπως και την προηγούμενη μέρα, αχτένιστος και σιωπηλός μπροστά στον ρεσεψιονίστ του οποίου, στο φως της μέρας, παρατήρησε τα όρθια σαν σκαντζόχοιρου μαλλιά, το σαστισμένο ύφος και το σακάκι από το οποίο έλειπε το δεύτερο κουμπί. Βγαίνοντας από το ξενοδοχείο, έφτασε στ' αφτιά του μια παιδιάστικη και τρυφερή μελωδία από ακορντεόν. Ο τυφλός της προηγούμενης μέρας, καθισμένος ανακούρκουδα σε μια γωνιά της παλιάς πλατείας, έπαιζε το όργανό του με την ίδια άδεια και χαμογελαστή έκφραση, σαν να είχε ε-

λευθερωθεί από τον εαυτό του και να είχε ενταχθεί ολοκληρωτικά στην κίνηση μιας ζωής που τον ξεπερνούσε. Στρίβοντας στη γωνιά του δρόμου, ο Μερσώ ξαναβρήκε τη μυρωδιά των αγγουριών. Μαζί μ' αυτήν και την αγωνία του.

Η μέρα του ήταν ίδια μ' εκείνες που ακολούθησαν. Ξυπνούσε αργά, επισκεπτόταν μονές και εκκλησίες, έβρισκε καταφύγιο στη μυρωδιά υπογείου και λιβανιού που ανάδιναν, και ύστερα, επιστρέφοντας στο φως, ξανάβρισκε τον κρυφό φόβο του με τους πωλητές αγγουριών σ' όλες τις γωνιές των δρόμων. Μέσα από τούτη τη μυρωδιά έβλεπε τα μουσεία και καταλάβαινε την αφθονία και το μυστήριο της μεγαλοφυΐας του μπαρόκ που γέμιζε την Πράγα με τα χρυσά και τη μεγαλοπρέπειά του. Το χρυσαφί φως που έλαμπε γλυκά πάνω στις Άγιες Τράπεζες μέσα στο ημίφως τού φαινόταν πως το είχαν πάρει από τον χαλκόξανθο ουρανό όλο ομίχλες και ήλιο, συνηθισμένο φαινόμενο σ' αυτή την πόλη. Ο Μερσώ ένιωθε το μεγαλείο, το γκροτέσκο και την μπαρόκ διάταξη στο φανταχτερό συνονθύλευμα από σπείρες και ροζέτες, στο περίπλοκο σκιητικό που θαρρείς και ήταν από χρυσόχαρτο, τόσο συγκινητικό στην ομοιότητά του με τις παιδικές φάτνες που φτιάχνουν τα Χριστούγεννα, το ένιωθε σαν ένα ρομαντισμό γεμάτο πάθος, αφελή και μεγαλόστομο, με τον οποίο ο άνθρωπος αμύνεται ενάντια στους δικούς του δαίμονες. Ο Θεός που λάτρευαν εδώ ήταν ένας Θεός που τον φοβούνται και τον τιμούν, όχι αυτός που γελά μαζί με τον άνθρωπο μπροστά στα χαρούμενα παιχνίδια του ήλιου και της θάλασσας. Μακριά από την αδιόρατη μυρωδιά της σκόνης και του τίποτα που κυριαρχούσε κάτω από τους σκοτεινούς θόλους, ο Μερσώ βρισκόταν πάλι άπατρις. Κάθε βράδυ πήγαινε στο μοναστήρι των Τσέχων μοναχών, στα δυτικά της πόλης. Στον κήπο του, οι ώρες πετούσαν παρέα με τα περιστερία, οι καμπάνες αντηχούσαν σιγανά πάνω στο χορτάρι, μα και πάλι στον Μερσώ μιλούσε ο πυρετός του. Ταυτόχρονα, ωστόσο, ο χρόνος περνούσε. Αλλά τότε έφτανε η ώρα που οι εκκλησίες και τα μνημεία έχουν κλείσει πια και τα εστιατόρια δεν έχουν α-

κόμα ανοίξει. Εκεί βρισκόταν ο κίνδυνος. Ο Μερσώ έκανε βόλτες στις όχθες του Βλτάβα που ήταν γεμάτες κήπους και ορχήστρες καθώς η μέρα τελείωνε. Καραβάκια έπλεαν στο ποτάμι από το ένα φράγμα στο άλλο, κι εκείνος έπλεε μαζί τους, άφηνε τον εκκωφαντικό θόρυβο και τον δυνατό παφλασμό ενός υδατοφράκτη, ξανάβρισκε σιγά σιγά την ηρεμία και τη σιγαλιά του απόβραδου, ύστερα ξεκινούσε πάλι ώσπου ν' ανταμιώσει ένα βουητό που δυνάμωνε μέχρι να γίνει πάταγος. Φτάνοντας στο επόμενο φράγμα, κοίταξε μικρές χρωματιστές λέμβους που μάταια πάσχιζαν να το περάσουν χωρίς ν' αναποδογυρίσουν, ως τη στιγμή που, μόλις κάποια απ' αυτές περνούσε το επικίνδυνο σημείο, υψώνονταν κραυγές πιο δυνατές ακόμα και από το θόρυβο των νερών. Όλο τούτο το νερό που κατέβαινε φορτωμένο με φωνές, μελωδίες και αρώματα κήπων, γεμάτο από τις μπρούντζινες ανταύγειες του βραδινού ουρανού και από τις συστρεφόμενες γκροτέσκες σκιές των αγαλιμάτων της γέφυρας του Καρόλου, έφερνε στον Μερσώ την πονεμένη και πυρετώδη συναίσθηση μιας μοναξιάς δίχως ζεστασιά όπου η αγάπη δεν είχε πια μερτικό. Σταματώντας μπροστά στο άρωμα του νερού και των φύλλων που ανέβαινε ως αυτόν, ο λαϊμός του έφραζε, φανταζόταν τα δάκρυα που δεν έρχονταν. Θ' ακούσε ένας φίλος ή μια ανοιχτή αγκαλιά. Τα δάκρυα όμως σταματούσαν στα σύνορα του χωρίς τρυφεράδα κόσμου όπου είχε βουλιάξει. Άλλες φορές, διασχίζοντας τη γέφυρα του Καρόλου, την ίδια πάντα ώρα του σούρουπου, έκανε βόλτες στην περιοχή Χράντσιν, πάνω από το ποτάμι, έρημη και σιωπηλή, σε απόσταση λίγων βημάτων μόνο από τους πιο πολυσύχναστους δρόμους της πόλης. Περιπλανιόταν ανάμεσα στα μεγάλα παλάτια, διέσχιζε τεράστιες πλακόστρωτες αυλές, κατά μήκος περίτεχνων κιγκλιδωμάτων, γύρω από τον καθεδρικό ναό. Ανάμεσα στους ψηλούς τοίχους των παλατιών, τα βήματά του αντηχούσαν μέσα στη σιγαλιά. Ένας πνιχτός θόρυβος από την πόλη έφτανε ως τ' αφτιά του. Δεν υπήρχε πωλητής αγγουριών σ' αυτή την περιοχή, μα κάτι το καταπιεστικό μέσα σε τούτη τη σιωπή και το μεγαλείο. Τελικά ο

Μερσώ κατέβαινε πάντα προς τη μυρωδιά ή τη μελωδία που ήταν από κει και πέρα η πατρίδα του. Έτρωγε στο εστιατόριο που είχε ανακαλύψει και που εκείνος τουλάχιστον θεωρούσε οικείο. Είχε τη θέση του πλάι στον άντρα με το κόκκινο άστρο που ερχόταν μόνο το βράδυ, έπινε μια μπίρα και μασούλαγε το σπίρτο του. Στο δείπνο, πάλι, ο τυφλός έπαιζε και ο Μερσώ έτρωγε γρήγορα, πλήρωνε και επέστρεφε στο ξενοδοχείο του για να κοιμηθεί σαν ένα παιδάκι που έχει πυρετό και που ο ύπνος δεν του έλειψε ούτε μια νύχτα.

Κάθε μέρα σκεφτόταν να φύγει, και κάθε μέρα, καθώς βυθιζόταν όλο και περισσότερο στην παραίτηση, η θέλησή του για ευτυχία τον καθοδηγούσε όλο και λιγότερο. Τέσσερις μέρες ήδη που ήταν στην Πράγα κι ακόμα δεν είχε αγοράσει τη χτένα που διαπίστωνε πως του έλειπε κάθε πρωί. Ένωθε πάντως αόριστα πως κάτι του έλειπε, κι αυτό περίμενε ασυναίσθητα. Ένα βράδυ, πήγαινε προς το εστιατόριό του από το δρομάκι όπου, την πρώτη νύχτα, είχε συναντήσει τη μυρωδιά. Την προαισθανόταν ήδη να φτάνει όταν, λίγο πριν από το εστιατόριο, στο απέναντι πεζοδρόμιο, κάτι τον έκανε να σταματήσει και να πλησιάσει. Ένας άντρας βρισκόταν ξαπλωμένος στο πεζοδρόμιο με τα χέρια σταυρωμένα και το κεφάλι γερμένο πάνω στο αριστερό μάγουλο. Τρεις τέσσερις άνθρωποι στέκονταν ακουμπισμένοι στον τοίχο, σαν να περίμεναν κάτι, απόλυτα ήρεμα ωστόσο. Ο ένας κάπνιζε, οι άλλοι μιλούσαν χαμηλόφωνα. Ένας άντρας όμως, με το σακάκι στο χέρι και τη ρεπούμπλικά του ριγμένη προς τα πίσω, μιμούνταν, γύρω από το πεσμένο σώμα, έναν άγριο χορό όπως οι Ινδιάνοι, χτυπώντας και βροντώνοντας τα πόδια του. Από ψηλά, το αμυδρό φως από έναν απομακρυσμένο φανοστάτη συγχωνευόταν με τη μουντή ανταύγεια που ερχόταν από το εστιατόριο, λίγα βήματα πιο κάτω. Αυτός ο άντρας που χόρευε ασταμάτητα, αυτό το σώμα με τα σταυρωμένα χέρια, οι τόσο ήρεμοι θεατές, η ειρωνική αντίθεση και η ασυνήθιστη σιωπή συνέθεταν εδώ μια στιγμή ισορροπίας, φτιαγμένη επιτέλους από έκσταση και αθωότητα, ανάμεσα στα

κάπως αγχωτικά παιχνιδίσματα της σκιάς και του φωτός. Μόλις χανόταν, όλα θα γκρεμίζονταν μέσα στην τρέλα, όπως πίστευε ο Μερσώ. Πήγε πιο κοντά. Το κεφάλι του νεκρού κολυμπούσε στο αίμα. Ήταν τώρα γυρισμένο και ακουμπούσε πάνω στην πληγή. Σε τούτη την απόμερη γωνιά της Πράγας, ανάμεσα στο φειδωλό φως πάνω στο κάπως γλιτσιασμένο πλακόστρωτο, στο μακρόσυρτο νοτιομένο γλίστρημα των αυτοκινήτων που περνούσαν λίγο πιο πέρα, στη μακρινή άφιξη των αραιών τραμ που θορυβούσαν, ο θάνατος έπαιρνε μορφή γλυκερή κι επίμονη, και ο Μερσώ ένιωσε το κάλεσμα και την υγρή πνοή του τη στιγμή που αποχώρησε με μεγάλα βήματα δίχως να κοιτάξει πίσω του. Αίφνης, η μυρωδιά που είχε ξεχάσει χτύπησε τα ρουθούνια του: μπήκε στο εστιατόριο και κάθισε στο τραπέζι του. Ο άντρας ήταν εκεί, χωρίς όμως το σπίρτο του. Ο Μερσώ νόμισε πως είδε στα μάτια του κάτι σαν παραφροσύνη. Έδιωξε την ανόητη ιδέα που του ήρθε στο μυαλό. Όλα όμως στριφογύριζαν στο κεφάλι του. Δεν παράγγειλε τίποτα, το 'βαλε απότομα στα πόδια, έτρεξε μέχρι το ξενοδοχείο και ρίχτηκε στο κρεβάτι του. Ένα δυνατό σούβλισμα τρυπούσε τον κρόταφό του. Η καρδιά άδεια, το στομάχι σφιγμένο, η εξέγερσή του ξεσπούσε. Εικόνες της ζωής τού πλημμύριζαν τα μάτια. Κάτι μέσα του ζητούσε κραυγάζοντας γυναικεία χέρια, ανοιχτές αγκαλιές και ζεστά χείλη. Βαθιά, από τις οδυνηρές νύχτες της Πράγας, μέσα σε μυρωδιές ξιδιού και σε παιδιαστικές μελωδίες, ξεπρόβαλλε μπροστά στα μάτια του το αγωνιώδες πρόσωπο του παλιού μπαρόκ κόσμου που είχε συνοδέψει τον πυρετό του. Βαριανασαίνοντας, με μάτια τυφλού και κινήσεις ρομπότ, κάθισε στο κρεβάτι του. Το συρτάρι του κομοδίνου ήταν ανοιχτό. Το κάλυπτε μια εγγλέζικη εφημερίδα από την οποία διάβασε ένα ολόκληρο άρθρο. Ύστερα ξανάπεσε στο κρεβάτι του. Το κεφάλι του νεκρού ήταν γυρισμένο προς την πληγή και σ' αυτή την πληγή θα μπορούσε κάποιος να βάλει τα δάχτυλά του. Κοίταξε τα χέρια και τα δάχτυλά του και η καρδιά του πετάρισε από παιδιαστικές επιθυμίες. Μέσα του φούσκωνε, μαζί με δάκρυα, ένα φλογερό και

κρυφό πάθος, η νοσταλγία του για πολιτείες γεμάτες ήλιο και γυναίκες, με πράσινα απόβραδα που γιατρεύουν πληγές. Τα δάκρυα ξέσπασαν. Στα βράθια του είναι του ανοιγόταν μια πλατιά λίμνη μοναξιάς και σιωπής και πάνω της έτρεχε το λυπητερό τραγούδι της λύτρωσής του.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΤΟ ΤΡΕΝΟ ΠΟΥ τον οδηγούσε στα βόρεια, ο Μερσώ κοίταζε τα χέρια του. Ο ουρανός προμήνυε καταιγίδα, και ο συρμός, καθώς έτρεχε, άφηνε πίσω του μια επέλαση από χαμηλά και βαριά σύννεφα. Ο Μερσώ ήταν ολομόναχος σ' αυτό το υπερθερμασμένο βαγόνι. Είχε φύγει βιαστικά καταμεσής της νύχτας και, μόνος τώρα μπροστά στο σκοτεινό πρωινό, άφηνε να εισχωρεί μέσα του όλη η γλυκύτητα του τοπίου της Βοημίας, όπου η προσμονή της βροχής ανάμεσα στις ψηλές μεταξένιες λεύκες και τις μακρινές καμινάδες των εργοστασίων σου έφερε δάκρυα στα μάτια. Κοίταζε κατόπιν την άσπρη πινακίδα με τις τρεις ενδείξεις: «Nicht hinauslehnen, E pericoloso sporgersi, Il est dangereux de se pencher au-dehors». * Από εκεί, πάλι τα χέρια του, ζωντανά και άγρια ζώα πάνω στα γόνατά του, προσήλκυαν το βλέμμα του. Το ένα, το αριστερό, ήταν μακρύ και ευλύγιστο, το άλλο ροζιασμένο και μυώδες. Τα γνώριζε, τ' αναγνώριζε και συνάμα τα ένιωθε διαφορετικά σαν να ήταν ικανά για πράξεις όπου ο λόγος της θέλησης δεν θα περνούσε. Το ένα ακούμπησε στο μέτωπό του για να σταματήσει τον πυρετό που χτυπούσε στα μηνίγγια του. Το άλλο γλίστρησε κατά μήκος του σακακιού του και πήρε από την τσέπη του ένα τσιγάρο το οποίο πέταξε αμέσως μόλις αισθάνθηκε την τάση για εμετό που τον άφηνε εντελώς εξαντλημένο. Μόλις τα χέρια του ξαναγύρισαν στα γόνατά του, αφέθηκαν νωθρά και, μέσα

* Μη κύπτετε έξω. (Σ.τ.Μ.)

στην κούπα που σχημάτιζαν οι παλάμες του, πρόσφεραν στον Μερσώ το πρόσωπο της ζωής του που είχε ξαναγυρίσει στην αδιαφορία και δινόταν σε όποιον θα ήθελε να την πάρει.

Ταξίδεψε δυο μέρες. Τούτη όμως τη φορά δεν τον έσπρωχνε το ένστικτο της φυγής. Ακόμα και η μονοτονία της διαδρομής τον γέμιζε. Αυτό το τρένο που τον περιέφερε στη μισή Ευρώπη τον κρατούσε ανάμεσα σε δυο κόσμους. Μόλις είχε μπει εκεί και σε λίγο θα έβγαινε. Τον τραβούσε έξω από μια ζωή που ήθελε να σβήσει ως και τη θύμησή της ακόμα και τον πήγαινε μέχρι το κατώφλι ενός καινούργιου κόσμου όπου ο πόθος θα ήταν βασιλιάς. Μήτε μια φορά ο Μερσώ δεν έπληξε. Καθόταν στη γωνιά του, σπάνια τον ενόχλησαν, κοίταζε τα χέρια του, κατόπιν το τοπίο και σκεφτόταν. Παράτεινε εκούσια το ταξίδι του ως το Βρότσλαβ, καταβάλλοντας μόνο κάποια προσπάθεια για ν' αγοράζει εισιτήρια στους συνοριακούς σταθμούς. Ήθελε να παραμείνει ακόμα μόνος με την ελευθερία του. Ήταν κουρασμένος και δεν είχε τη δύναμη να μετακινηθεί. Δεχόταν τα παραμικρά ψίχουλα δύναμης και προσδοκίας, τα έσφιγγε και τα μάζευε, βαθιά μέσα του ξανάβρισκε τον εαυτό του και, ταυτόχρονα, ό,τι του έμελλε να ζήσει. Του άρεσαν αυτές οι ατέλειωτες νύχτες, όταν το τρένο τρέχει ολοταχώς πάνω στις ολισθηρές ράγες, όταν περνά σαν σίφουνας από τους μικρούς σταθμούς όπου μόνο το ρολόι είναι φωτισμένο, όταν φρενάρει απότομα πριν από τα πολλά φώτα των μεγάλων σταθμών που μόλις προλαβαίνεις να διακρίνεις και που ήδη το τρένο καταπίνει ξεχύνοντας αφειδώς στα κουπέ των βαγονιών το χρυσάφι τους, τη λάμψη και τη ζεστασιά τους. Σφρυοκοπήματα αντιχούσαν πάνω στις ρόδες, η ατμομηχανή φρούμαζε μ' όλο της τον ατμό, και η κίνηση του σταθμάρχη, που σαν αυτόματο κατέβαζε τον κόκκινο δίσκο του, ξανάριχνε τον Μερσώ στην τρελή κούρσα του τρένου όπου μόνο η καθαρότητα του μυαλού του και η ανησυχία του επαγρυπνούσαν. Και πάλι μέσα στο κουπέ, το διασταυρωτό παιχνίδισμα των σκιών και του φωτός, η εναλλαγή του μαύρου και του χρυσού. Δρέσδη, Μπάουτσεν, Γκέρολιτς, Λί-

γκνιτς. Η ατέλειωτη νύχτα, μόνο με τον εαυτό σου, με όλο το χρόνο σου για να διαμορφώσεις τις πράξεις μιας μελλοντικής ζωής, η υπομονετική πάλη με την ιδέα που σου ξεφεύγει στη στροφή ενός σταθμού, σ' αφήνει ύστερα να την ξαναπαιάσεις και να συνεχίσεις, ξαναβρίσκει τα επακόλουθά της και ξαναφεύγει μπροστά στο χορό των καλωδίων που γυαλίζουν κάτω από τη βροχή και τα φώτα. Ο Μερσώ έπαυχε να βρει τη λέξη, τη φράση που θα διατύπωνε την ελπίδα της καρδιάς του όπου θα φυλακιζόταν η ανησυχία του. Στην κατάσταση αδυναμίας που βρισκόταν, χρειαζόταν λύσεις. Η νύχτα και η μέρα περνούσαν μέσα σ' αυτή την επίμονη πάλη με το λόγο, η εικόνα που στο εξής θα διαμόρφωνε ολοκληρωτικά το χρώμα του βλέμματός του μπροστά στη ζωή, το τρυφερό ή κακό όνειρο που έκανε για το μέλλον του. Έκλεινε τα μάτια. Χρειάζεται χρόνο για να ζήσει κανείς. Όπως κάθε έργο τέχνης, έτσι και η ζωή απαιτεί να τη σκέφτεσαι. Ο Μερσώ σκεφτόταν τη ζωή του και περιέφερε την ταραγμένη συνείδηση και τη θέλησή του για ευτυχία σ' ένα κουπέ που, εκείνες τις μέρες, ήταν γι' αυτόν στην Ευρώπη σαν ένα από τα κελιά όπου ο άνθρωπος μαθαίνει να γνωρίζει τον άνθρωπο μέσα απ' ό,τι τον ξεπερνά.

Το πρωί της δεύτερης μέρας, και παρόλο που βρίσκονταν στην ερημιά, το τρένο έκοψε αισθητά ταχύτητα. Ήταν σε μερικές ώρες απόσταση από το Βρότσλαβ και ξημέρωνε πάνω από τη μεγάλη πεδιάδα της Σιλεσίας, εντελώς άδενδρη, γλοιώδη από λάσπη, κάτω από έναν συννεφιασμένο και φορτωμένο βροχή ουρανό. Ός εκεί που έφτανε το μάτι και σε κανονικά διαστήματα, μεγάλα μαύρα πουλιά με γυαλιστερά φτερά πετούσαν κατά σμήνη μερικά μέτρα πάνω από το έδαφος, ανίκανα ν' ανεβούν ψηλότερα σ' έναν ουρανό βαρύ σαν μολύβι. Στριφογύριζαν κυκλικά με αργό και δυσκίνητο πέταγμα και πότε πότε ένα απ' αυτά άφηνε το σμήνος, πετούσε σύρριζα στο έδαφος, γινόταν σχεδόν ένα μ' αυτό και απομακρυνόταν με το ίδιο νωθρό πέταγμα, ασταμάτητα, ώσπου να φτάσει αρκετά μακριά και να ξεχωρίζει σαν ένα μαύρο σημάδι στην αρχή του ουρανού. Ο Μερσώ είχε σκουπίσει με τα χέρια του

τον αγνό από το τζάμι και κοίταζε άπληστα έξω μέσα από τις φαρδιές λωρίδες που τα δάχτυλά του είχαν αφήσει στο γυαλί. Από την ερημωμένη γη μέχρι τον άχρωμο ουρανό υψωνόταν γι' αυτόν η εικόνα ενός αγάριστου κόσμου όπου για πρώτη φορά ξαναγύριζε επιτέλους στον εαυτό του. Πάνω σε τούτη τη γη, που είχε επιστρέψει στην απόγνωση της αθωότητας, ταξιδιώτης χαμένος μέσα σ' έναν πρωτόγονο κόσμο, ξανάβρισκε τους δεσμούς του και, με τη γροθιά σφιγμένη πάνω στο στήθος του, το πρόσωπο κολλημένο στο τζάμι, γινόταν το απεικόνισμα της ορμής του προς τον εαυτό του και προς τη βεβαιότητα του μεγαλείου που κοιμόταν μέσα του. Θα ήθελε να λιώσει σε τούτη τη λάσπη, να εισχωρήσει στη γη χάρις σ' αυτό το λουτρό από άργιλο, κι ύστερα, ορθωμένος στον απέραντο κάμπο, καταλασπωμένος και με ανοιχτές αγκάλες μπροστά στον σπογγώδη κι όλο κάπνα ουρανό, σαν να βρισκόταν μπροστά στο απελπιστικό και υπέροχο σύμβολο της ζωής, να επιβεβαιώσει την αλληλεγγύη του με τον κόσμο και με ό,τι το πιο απεχθές περιέχει και να δηλώσει ότι είναι συνένοχος με τη ζωή ακόμα και με την αχαριστία και τη βρομιά της. Η απέραντη έξαρση που τον αναστάτωνε ξέσπασε επιτέλους για πρώτη φορά από την αναχώρησή του. Ο Μερσώ άφησε τα δάκρυα να κυλήσουν και ζούληξε τα χείλη του πάνω στο κρύο τζάμι. Το τζάμι θόλωσε πάλι, ο κάμπος χάθηκε.

Μερικές ώρες αργότερα έφτασε στο Βρότσλαβ. Από μακριά, η πόλη τού φάνηκε σαν δάσος από καμινάδες εργοστασίων και μυτερές κορφές καθεδρικών ναών. Από κοντά, είδε πως ήταν χτισμένη με τούβλα και μαύρες πέτρες. Άντρες που φορούσαν κασέτα με στενό γείσο κυκλοφορούσαν αργά. Τους ακολούθησε, πέρασε το πρωινό του σ' ένα καφενείο όπου συχνάζαν εργάτες. Ένας νεαρός έπαιζε φουσαρμόνικα: σκοπούς απλοϊκούς και γλυκανάλατους που γαλίνευαν την ψυχή. Ο Μερσώ αποφάσισε να ξανακατέβει νότια, αφού πρώτα αγόρασε μια χτένα. Την επομένη βρισκόταν στη Βιέννη. Κοιμήθηκε το υπόλοιπο της μέρας κι ολοκληρη τη νύχτα. Όταν ξύπνησε, ο πυρετός του είχε πέσει εντελώς.

Καταβρόχθισε αβγά μελάτα και κρέμα γάλακτος στο πρόγευμα, και με το στομάχι κάπως ανακατεμένο βγήκε σ' ένα πρωινό με ήλιο και βροχή. Η Βιέννη ήταν μια πόλη ανάλαφρη: δεν είχε τίποτα να επισκεφθείς. Ο καθεδρικός ναός του Αγίου Στεφάνου, πάρα πολύ μεγάλος, του προκαλούσε ανία. Προτίμησε τα καφενεία που ήταν απέναντί του και, για το βράδυ, ένα μικρό χορευτικό κέντρο κοντά στις όχθες του καναλιού. Τη μέρα έκανε βόλτες στη δεντροφυτευμένη λεωφόρο Ρινγκ ανάμεσα στις πολυτελείς και όμορφες βιτρίνες και τις κομψές γυναίκες. Απολάμβανε για λίγο αυτό το επιπόλαιο και χλιδατό σκηνικό που απομακρύνει τον άνθρωπο από τον εαυτό του στη λιγότερο φυσική πόλη του κόσμου. Μα οι γυναίκες ήταν όμορφες, τα λουλούδια στους κήπους σαρκώδη και λαμπερά, και στη λεωφόρο Ρινγκ, το σούρουπο, ανάμεσα στο αστραφτερό και ξέγνοιαστο πλήθος που πηγαينوερχόταν, ο Μερσώ αγνάντευε στην κορφή των μνημείων τον μάταιο καλπασμό των πέτρινων αλόγων μέσα στο κόκκινο λυκόφως. Τότε θυμήθηκε τη Ροζ και την Κλαιρ, τις φίλες του. Για πρώτη φορά μετά την αναχώρησή του, έγραψε ένα γράμμα. Στην πραγματικότητα, άφηνε τη μακριά σιωπή του να ξεχειλίζει πάνω στο χαρτί:

Κορίτσια μου,

Σας γράφω από τη Βιέννη. Δεν ξέρω τι κάνετε. Εγώ κερδίζω τη ζωή μου ταξιδεύοντας. Είδα με πάρα στην καρδιά πολλά όμορφα πράγματα. Εδώ η ομορφιά έκανε τόπο στον πολιτισμό. Αυτό ξεκουράζει. Δεν επισκέπτομαι εκκλησίες ή αρχαιολογικούς χώρους. Κάνω βόλτες στη λεωφόρο Ρινγκ. Κι όταν σουρουπώνει, πάνω από τα θέατρα και τα μεγαλοπρεπή παλάτια, η τυφλή ορμή των πέτρινων αλόγων μέσα στο κόκκινο λυκόφως γεμίζει την καρδιά μου μ' ένα παράξενο μείγμα πάρας κι ευτυχίας. Το πρωί τρώω αβγά μελάτα και κρέμα γάλακτος. Σηκώνομαι αργά, στο ξενοδοχείο με περιποιούνται εξαιρετικά, μου αρέσει πολύ το στυλ των ματιρ ντ' οτέλ, είμαι χορτασμένος από καλή τροφή (ω, αυτή η κρέμα γάλακτος!). Υπάρχουν θεάματα και όμορφες γυναίκες. Λείπει μόνο ένας αληθινός ήλιος.

Εσείς τι κάνετε; Μιλήστε μου για σας και για τον ήλιο, σε μένα τον άμοιρο που τίποτα δεν τον κρατάει πουθενά και που παραμένει για πάντα δικός σας

Πατρίς Μερσώ.

Εκείνο το βράδυ, αφού έγραψε, ξαναπήγε στο χορευτικό κέντρο. Είχε κλείσει τη βραδιά μιας κονσοματρής, της Έλεν, που ήξερε λίγα γαλλικά και καταλάβαινε τα σπασμένα γερμανικά του. Βγαίνοντας από το κέντρο στις δύο τα ξημερώματα, τη συνόδευσε στο σπίτι της, έκανε έρωτα με τον πιο καθωσπρέπει τρόπο και βρέθηκε το πρωί γυμνός σ' ένα ξένο κρεβάτι, κολλημένος στην πλάτη της Έλεν, της οποίας θαύμασε, αδιάφορα και ευδιάθετα, τους χυτούς γοφούς και τις φαρδιές πλάτες. Θέλησε να φύγει χωρίς να την ξυπνήσει κι άφησε ένα χαρτονόμισμα σ' ένα παπούτσι της. Τη στιγμή που πλησίαζε στην πόρτα, άκουσε να τον καλούν: «Μα, χρυσό μου, λάθος έκανες». Γύρισε προς το κρεβάτι. Πράγματι, είχε κάνει λάθος. Καθώς δεν ήταν συνηθισμένος στα αυστριακά χρήματα, είχε αφήσει ένα χαρτονόμισμα των πεντακοσίων σελινίων αντί των εκατό. «Όχι», είπε χαμηλόφωνα, «είναι για σένα. Ήσουν πολύ εντάξει». Το γεμάτο φακίδες πρόσωπο της Έλεν κάτω από τα ξανθά ανακατεμένα μαλλιά της φωτίστηκε από ένα χαμόγελο. Απτόμα, σηκώθηκε όρθια στο κρεβάτι και τον φίλησε στα δυο μάγουλα. Αυτό το φιλή, σίγουρα το πρώτο που έδωσε με την καρδιά της, προκάλεσε στον Μερσώ ένα ξέσπασμα συγκίνησης. Την έβαλε να ξαπλώσει και τη σκέπασε προσεκτικά, πήγε προς την πόρτα και την κοίταξε χαμογελώντας. «Αντίο», είπε. Η κοπέλα άνοιξε διάπλατα τα μάτια της πάνω από το ανεβασμένο ως τη μύτη της σεντόνι και τον άφησε να χαθεί μη βρίσκοντας τίποτα να πει.

Μερικές μέρες αργότερα, ο Μερσώ έλαβε μια απάντηση από το Αλγέρι:

Αγαπητέ Πατρίς,
Είμαστε στο Αλγέρι. Τα κορίτσια σου θα χαίρονταν πολύ να σε

ξαναδούν. Αν τίποτα δεν σε κρατάει πουθενά, έλα τότε εδώ, μπορούμε να σε φιλοξενήσουμε στο Σπίτι. Εμείς είμαστε ευτυχισμένες. Ντρεπόμαστε φυσικά λίγο, αλλά είναι μάλλον για τα προσχήματα. Και πάντα σχετικά με τις προκαταλήψεις. Αν θα 'θελες να γευτείς την ευτυχία, έλα να τη δοκιμάσεις εδώ. Αυτό αξίζει περισσότερο από το να γίνεις συνδρομητής στο *Illustration*. Προσφέρουμε τα μέτωπά μας στα πατριικά φιλιά σου.

Ροζ, Κλαιω, Κατρίν

Υ.Γ. Η Κατρίν διαμαρτύρεται για τη λέξη «πατριικά». Η Κατρίν μένει μαζί μας. Θα γίνει, αν το θέλεις, η τρίτη θυγατέρα σου.

Αποφάσισε να επιστρέψει στο Αλγέρι από τη Γένοβα. Όπως άλλοι έχουν ανάγκη από μοναξιά πριν πάρουν τις μεγάλες αποφάσεις και παίξουν το βασικότερο παιχνίδι της ζωής τους, εκείνος, φαρμακωμένος από μοναξιά και παραξενιά, είχε ανάγκη να κλειστεί στη φιλία και στην εμπιστοσύνη και να γευτεί μια φαινομενική ασφάλεια πριν αρχίσει το παιχνίδι του.

Στο τρένο που τον πήγαινε στη Γένοβα διασχίζοντας τη βόρεια Ιταλία, άκουγε τις χιλιάδες φωνές που τραγουδούσαν μέσα του την ευτυχία. Από το πρώτο κιόλας κυπαρίσσι, ολόρθο πάνω στην αμόλευτη γη, λύγισε. Ένωθε ακόμα την αδυναμία και τον πυρετό του. Μα κάτι μέσα του είχε μαλακώσει, είχε χαλαρώσει. Σε λίγο, καθώς ο ήλιος προχωρούσε μαζί με τη μέρα και πλησίαζε τη θάλασσα, κάτω από τον μεγάλο αστραφτερό και λάβρο ουρανό απ' όπου ξεχύνονταν πάνω στα τρεμάμενα λιόδεντρα ποτάμια από αέρα και φως, η έξαρση που τράνταζε τον κόσμο έσμιξε με τον ενθουσιασμό της καρδιάς του. Ο θόρυβος του τρένου, οι παιδαριώδεις φλυαρίες που τον κύκλωναν στο ασφυκτικά γεμάτο κουπέ, όλα όσα γελούσαν και τραγουδούσαν γύρω του, ρύθμιζαν και συνόδευαν ένα είδος εσωτερικού χορού που τον εκσφενδόνισε, για ώρες πολλές, ακίνητο, στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, και τον πέταξε τελικά, γεμάτο αγαλλίαση και σαστιμάρα, μέσα στην πολυθόρυβη Γένοβα που έσφυζε από ζωή μπροστά στον κόλπο

και στον ουρανό της όπου πάλευαν ίσαμε το βράδυ ο πόθος και η νωθρότητα. Διψούσε, πεινούσε για αγάπη, για απόλαυση, για φιλία. Οι θεοί που τον κατάκαιγαν τον έριξαν στη θάλασσα, σε μια μικρή γωνιά του λιμανιού όπου γεύτηκε την πίσσα ανάκατα με το αλάτι και ξεπέρασε τα όριά του κολυμπώντας. Στη συνέχεια, περιπλανήθηκε στα γεμάτα μυρωδιές σοκάκια της παλιάς συνοικίας, άφησε τα χρώματα να ουρλιάζουν για χάρη του, τον ουρανό ν' αναλώνεται πάνω από τα σπίτια, κάτω από το βάρος του ήλιου, και τις γάτες να ξεκουράζονται αντί γι' αυτόν ανάμεσα στα σκουπίδια και την κάψα. Πήρε το δρόμο που δεσπόζει πάνω από τη Γένοβα και άφησε να τον γεμίσει όλη η θάλασσα, φορτωμένη με αρώματα και φώτα, μ' ένα αργό φούσκωμα. Και κλείνοντας τα μάτια, αγκάλιαζε τη ζεστή πέτρα όπου είχε καθίσει, για να τα ξανανοιξει πάνω από τούτη την πόλη όπου η ζωή που ξεχείλιζε από παντού ούρλιαζε με συναρπαστική κακογουστιά. Τις μέρες που ακολούθησαν του άρεσε επίσης να κάθεται στο παραπέτο που κατηφορίζει ως το λιμάνι και να κοιτάζει το μεσημέρι τα κορίτσια που ανέβαιναν από τα γραφεία στις αποβάθρες. Με πέδιλα, τα στήθη ελεύθερα κάτω από φανταχτερά και λεπτά φορέματα, άφηναν τον Μερσώ με στεγνό στόμα και με την καρδιά του να χτυπάει από έναν πόθο όπου ξανάβρισκε ταυτόχρονα ελευθερία και δικαίωση. Το βράδυ συναντούσε τις ίδιες γυναίκες στους δρόμους και τις έπαιρνε στο κατόπι, νιώθοντας στα λαγόνια του το ζεστό και κουλουριασμένο αγρόμι του πόθου που σάλευε με άγρια γλύκα. Για δυο μέρες κήγχε μέσα σ' αυτή την απάνθρωπη έξαψη. Την τρίτη μέρα άφησε τη Γένοβα για το Αλγέρι.

Σ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού, ατενίζοντας τα παιχνιδίσματα του νερού με το φως πάνω στη θάλασσα το πρωί, ύστερα καταμεσής της μέρας και το απόβραδο, συγχρόνισε την καρδιά του με τους αργούς παλμούς του ουρανού και καταλάγιασε. Δυσπιστούσε στην κοινοτοπία ορισμένων θεραπειών. Ξαπλωμένος στο κατάστρωμα, καταλάβαινε πως δεν έπρεπε ν' αποκοιμηθεί αλλά ν' αγρυπνά, να φυλάγεται από τους φίλους, από την άνεση της

ψυχής και του σώματος. Του έμενε να χτίσει την ευτυχία και τη δικαίωσή του. Και, χωρίς αμφιβολία, το έργο του τώρα θα ήταν πιο εύκολο. Στην παράδοξη γαλήνη που τον διαπερνούσε μπροστά στο σύθαμπο που απότομα δρόσιζε πάνω στη θάλασσα και στο πρώτο αστέρι που σιγά σιγά διαγραφόταν στον ουρανό όπου το φως έσβηνε πράσινο για να ξαναγεννηθεί κίτρινο, ένιωθε πως, μετά απ' αυτόν τον μεγάλο σάλο και τη θύελλα, ό,τι σκοτεινό και άσχημο υπήρχε μέσα του κατακάθιζε για ν' αφήσει διάφανο πλέον το γάργαρο νερό μιας ψυχής που ξαναγύριζε στην καλοσύνη και την αποφασιστικότητα. Έβλεπε καθαρά. Για πολύ καιρό προσδοκούσε την αγάπη μιας γυναίκας. Και δεν ήταν φτιαγμένος για την αγάπη. Μέσα από τη ζωή του, το γραφείο στις αποβάθρες, το δωμάτιο και τους ύπνους του, το ταβερνείο και την ερωμένη του, είχε κυνηγήσει αποκλειστικά μια ευτυχία που βαθιά μέσα του, και όπως όλοι, θεωρούσε πως ήταν ανέφικτη. Υποκρινόταν πως ήθελε να είναι ευτυχισμένος. Ποτέ δεν το επιδίωξε με συνειδητή και σκόπιμη βούληση. Ποτέ μέχρι τη μέρα που... Και από τη στιγμή εκείνη, χάρη σε μία και μόνη κίνηση υπολογισμένη με πλήρη διορατικότητα, η ζωή του είχε αλλάξει και η ευτυχία τού φαινόταν εφικτή. Αναμφίβολα είχε γεννήσει με ωδίνες τούτο το καινούργιο πλάσμα. Μα τι ήταν αυτό μπροστά στο εξευτελιστικό θέατρο που έπαιζε πριν; Έβλεπε, για παράδειγμα, πως ό,τι τον είχε δέσει με τη Μάρθα ήταν η ματαιοδοξία μάλλον παρά ο έρωτας. Ακόμα ως κι αυτό το θαύμα των χειλιών που του πρόσφερε και που δεν ήταν παρά το χαρούμενο ξάφνιασμα μιας δύναμης που αναγνωρίζεται και που ξυπνάει για να κατακτήσει. Όλη η ιστορία του έρωτά του ήταν στην πραγματικότητα η αντικατάσταση του αρχικού αυτού ξαφνιασματος με μια βεβαιότητα, της μετριοφροσύνης του με μια ματαιοδοξία. Αγάπησε σ' αυτήν τις βραδιές εκείνες που εμφανίζονταν στον κινηματογράφο και που τα βλέμματα στρέφονταν προς το μέρος της, τη στιγμή εκείνη που την παρουσίαζε στον κόσμο. Μέσα απ' αυτήν αγαπούσε τον εαυτό του, τη δύναμη και τη φιλοδοξία του να ζήσει. Ακόμα

και ο πόθος του, η έντονη επιθυμία όλης της σάρκας του προερχόταν ίσως απ' αυτό το αρχικό ξάφνιασμα να κάνει δικό του ένα ιδιαίτερα όμορφο κορμί, να το κυριαρχήσει και να το ταπεινώσει. Τώρα ήξερε πως δεν ήταν φτιαγμένος για έναν τέτοιο έρωτα, αλλά για τον αθώο και φοβερό έρωτα του σκοτεινού θεού που υπηροτεύσε στο εξής.

Όπως συμβαίνει συχνά, ό,τι καλύτερο υπήρχε στη ζωή του είχε αποκρυσταλλωθεί γύρω απ' ό,τι χειρότερο υπήρχε σ' αυτήν. Η Κλαιρ και οι φίλες της, ο Ζαγκραίος και η θέλησή του για ευτυχία μαζί με τη Μάρθα. Ήξερε τώρα πως η θέλησή του για ευτυχία έπρεπε να πάρει το προβάδισμα. Μα για να επιτευχθεί αυτό, καταλάβαινε πως όφειλε να συντονιστεί με το χρόνο και πως το να έχει στη διάθεσή του χρόνο ήταν συνάμα η πιο υπέροχη και η πιο επικίνδυνη εμπειρία. Η απραξία αποβαίνει μοιραία μόνο για τους ασήμαντους. Πολλοί δεν είναι καν ικανοί ν' αποδείξουν πως δεν είναι ασήμαντοι. Ο ίδιος είχε κατακτήσει τούτο το δικαίωμα. Έπρεπε όμως να το αποδείξει. Ένα μόνο πράγμα είχε αλλάξει. Ένωθε ελεύθερος απέναντι στο παρελθόν του και για όσα είχε χάσει. Αποζητούσε μόνο αυτή τη σύσφιξη κι αυτόν τον κλειστό χώρο μέσα του, αυτό το νηφάλιο και υπομονετικό πάθος μπροστά στον κόσμο. Σαν μια ζεστή φραντζόλα που τη ζουλάς και την πασπατεύεις, το μόνο που ήθελε ήταν να κρατά τη ζωή στα χέρια του. Όπως εκείνες τις δυο μεγάλες νύχτες στο τρένο όπου μπορούσε να μιλάει με τον εαυτό του και να προετοιμάζεται για τη ζωή. Να γλείφει τη ζωή του σαν ένα γλειφιτζούρι, να την πλάθει, να την τροχίζει, να την αγαπάει τέλος πάντων. Εδώ ήταν όλο του το πάθος. Αυτή την παρουσία του εαυτού του ενώπιον του εαυτού του προσπαθούσε στο εξής να τη διατηρήσει μπροστά σ' όλες τις όψεις της ζωής του, ακόμα κι αν το πλήρωνε με τη μοναξιά που γνώριζε τώρα πόσο δυσβάσταχτη θα ήταν. Δεν θα πρόδινε. Τον βοηθούσε σ' αυτό όλη η βιαιότητά του, και στο σημείο που τον έφερνε, συναντιόταν με την αγάπη του που έμοιαζε σαν ένα παράφορο πάθος για ζωή.

Η θάλασσα διπλωνόταν αργά πάνω στα πλευρά του караβιού. Ο ουρανός γέμιζε αστέρια. Και ο Μερσώ, αμίλητος, ένιωθε πως είχε τεράστιες και απύθμενες δυνάμεις για ν' αγαπάει και να θαυμάζει τούτη τη ζωή με το δακρυσιμένο και ηλιόλουστο πρόσωπο, αυτή τη ζωή μέσα στην αλμύρα και τη ζεστή πέτρα τού φαινόταν πως, χαϊδεύοντας την, όλες οι δυνάμεις του για αγάπη και απελπισία θα συνέκλιναν. Εδώ βρισκόταν η πενία και ο μοναδικός πλούτος του. Ήταν σαν να ξανάρχιζε την παρτίδα από το μηδέν, έχοντας ωστόσο συναίσθηση των δυνάμεών του και του νηφάλιου πάθους που τον πίεζαν μπροστά στο πεπρωμένο του.

Κι έπειτα το Αλγέρι, η αργή άφιξη το πρωί, η εκτυφλωτική Κάσιμπα που ξεχύνεται θαρρείς σαν καταρράκτης πάνω στη θάλασσα, οι λόφοι κι ο ουρανός, ο όρμος με απλωμένα χέρια, τα σπίτια ανάμεσα στα δέντρα και η κοντινή κιόλας οσμή από τις αποβάθρες. Τότε ο Μερσώ συνειδητοποίησε πως ούτε μια φορά, από τότε που ήταν στη Βιέννη, δεν είχε σκεφτεί τον Ζαγραίο σαν τον άνθρωπο που είχε σκοτώσει με τα ίδια του τα χέρια. Αναγνώρισε, όσο τον αφορούσε, την ευκολία της λησμονιάς που χαρακτηρίζει αποκλειστικά το παιδί, τον μεγαλοφυή και τον αθώο. Αθώος, συγκλονισμένος από χαρά, κατάλαβε επιτέλους πως ήταν φτιαγμένος για την ευτυχία.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο ΠΑΤΡΙΣ ΚΑΙ η Κατρίν τρώνε το πρωινό τους στον ήλιο, στη βεράντα. Η Κατρίν είναι με το μαγιό, το αγόρι, όπως αποκαλούν τον Πατρίς οι φίλες της, είναι με το σλιπ κι έχει μια πετσέτα γύρω στο λαιμό. Τρώνε αλατισμένες ντομάτες, πατατοσαλάτα, μέλι και άφθονα φρούτα. Βάζουν ροδάκινα να κρυώσουν στην παγωνιέρα και, όταν τα βγάξουν από εκεί, γλείφουν τις σταγόνες του νερού από το χνούδι της βελουδίνης φλούδας τους. Φτιάχνουν επίσης χυμό από σταφύλια που τον πίνουν σηκώνοντας το πρόσωπο στον ήλιο για να μαυρίσει (ο Πατρίς, τουλάχιστον, που ξέρει ότι το μαύρισμα του πάει).

«Γεύσου τον ήλιο», λέει ο Πατρίς, με το μπράτσο του τεντωμένο προς τη Κατρίν. Του γλείφει το μπράτσο. «Ναι», απαντάει εκείνη, «γεύσου τον κι εσύ». Ο Πατρίς τον γεύεται, ύστερα ξαπλώνει χαϊδεύοντας τα πλευρά του. Η Κατρίν πέφτει μπρούμυτα και κατεβάζει το μαγιό της ως τη μέση της.

«Είμαι άσεμνη;»

«Όχι», λέει το αγόρι χωρίς να κοιτάζει.

Ο ήλιος κυλάει και σταματάει στο πρόσωπό του. Με τους πόρους του κορμού του ελαφρά υγρούς, αναπνέει τούτη τη φλόγα που τον πλημμυρίζει και τον αποκοιμίζει. Η Κατρίν λιγώνεται από τον ήλιο, αναστενάζει και βογκάει ηδονικά:

«Ωραία είναι», λέει.

«Ναι», αποκρίνεται το αγόρι.

Από το σπίτι, έτσι όπως ήταν σκαρφαλωμένο στην κορφή ενός

λόφου, φαινόταν ο όρμος. Στη γειτονιά το αποκαλούσαν «το σπίτι των τριών φοιτητριών». Ανέβαινες εκεί από ένα δύσβατο μονοπάτι που ξεκινούσε μέσα απ' τα λιόδεντρα και κατέληγε πάλι στα λιόδεντρα. Στα μισά του σχηματιζόταν κάτι σαν πλατύσαλο, κατά μήκος ενός γκριζου τοίχου γεμάτου με αισχρά σχέδια και πολιτικά συνθήματα. Διαβάζοντάς τα, ο ξεθεωμένος ταξιδιώτης ξανάπαιρνε την ανάσα του. Μετά, πάλι λιόδεντρα, οι γαλαζιές λουρίδες του ουρανού ανάμεσα στα κλαδιά και το άρωμα των σχίνων στα πυρόξανθα λιβάδια όπου στέγνωναν βιολετί, κίτρινα και κόκκινα πανιά. Έφτανες απελπιστικά ιδρωμένος και λαχανιασμένος, έσπρωχνες έναν μικρό μπλε φράχτη αποφεύγοντας τα νύχια της μπουκαμβίλιας και σου έμενε ακόμα ν' ανέβεις μια απότομη σκάλα βουτηγμένη όμως σ' ένα γαλαζωπό ημίφως που άρχιζε ήδη να καλμάρει τη δίψα σου. Η Ροζ, η Κλαιρ, η Κατρίν και το αγόρι το ονόμαζαν το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο. Ορθάνοιχτο στο τοπίο, ήταν σαν μια βαρκούλα κρεμασμένη από τον λαμπερό ουρανό πάνω από τον πολύχρωμο χορό του κόσμου. Από τον όρμο με την τέλεια καμπύλη, κάτω κάτω, κάτι σαν έξαρση ανακάτευε τα χορτάρια και τον ήλιο και έφερνε τα πεύκα και τα κυπαρίσσια, τα σκοτισμένα λιόδεντρα και τους ευκάλυπτους ως τα ριζά του σπιτιού. Στην καρδιά αυτής της άπλετης προσφοράς άνθιζαν, ανάλογα με τις εποχές, άσπρες αγριοτριανταφυλλιές και μμιόζες ή εκείνο το αγιόκλημα που από τους τοίχους του σπιτιού άφηνε τη μοσχοβολιά του ν' αναδύεται τις καλοκαιρινές βραδιές. Με άσπρα πανιά και κόκκινες στέγες, με χαμόγελα της θάλασσας κάτω από τον ατσάλακωτο ουρανό καρφισωμένο από τη μια ως την άλλη άκρη του ορίζοντα, το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο άνοιγε τα μεγάλα του παραθύρα σε τούτο το πανηγύρι από χρώματα και φώτα. Πέρα μακριά όμως, μια γραμμιά από ψηλά βιολετί βουνά έσμιγε με τον όρμο από την πιο ακριανή πλευρά της και συγκρατούσε τούτη την ευδαιμονία στο μακρινό της σχήμα. Έτσι, κανείς δεν παραπονιόταν για το απότομο μονοπάτι και την κούραση. Κάθε μέρα έπρεπε να κατακτάμε τη χαρά μας.

Ζώντας έτσι μπροστά στον κόσμο, νιώθοντας το βάρος του, βλέποντας καθημερινά το πρόσωπό του να φωτίζεται και κατόπιν να σβήνει για να ξαναλάμψει την επομένη μ' όλη του τη νιότη, οι τέσσερις κάτοικοι του σπιτιού είχαν την αίσθηση μιας παρούσας που ήταν γι' αυτούς ένας κριτής και συνάμα μια δικαίωση. Ο κόσμος εδώ γινόταν ζωντανός άνθρωπος, τον υπολόγιζες μεταξύ εκείνων τους οποίους συμβουλευέσαι πολύ πρόθυμα, σ' αυτόν η ισορροπία δεν σκότωσε μέσα του την αγάπη. Τον έπαιρναν για μάρτυρα:

«Εγώ κι ο κόσμος», έλεγε ο Πατρίς γενικά κι αόριστα, «σας αποδοκιμάζουμε».

Η Κατρίν, για την οποία η γύμνια σήμαινε απαλλαγή από τις προκαταλήψεις, επωφελούνταν από τις απουσίες του αγοριού για να γδύνεται στη βεράντα. Και καθώς περνούσε ώρες κοιτάζοντας τα χρώματα ν' αλλάζουν στον ουρανό, έλεγε αργότερα στο τραπέζι μ' ένα είδος αισθησιακής αλαζονείας:

«Ήμουν γυμνή μπροστά στον κόσμο».

«Ναι», απαντούσε περιφρονητικά ο Πατρίς, «οι γυναίκες, πολύ φυσικά, προτιμούν τις ιδέες τους απ' ό,τι τις αισθήσεις τους».

Τότε η Κατρίν εκνευριζόταν γιατί δεν ήθελε να θεωρείται διανοούμενη. Και η Ροζ με την Κλαιρ τής έλεγαν αντάμα:

«Σώπα, Κατρίν, έχεις άδικο».

Γιατί εννοείται πως η Κατρίν είχε πάντα για όλους άδικο, αφού όλοι την αγαπούσαν με τον ίδιο τρόπο. Το σώμα της ήταν τροφαντό με καλοσχηματισμένες καμπύλες, στο χρώμα της καλοψημένης φραντζόλας, και διέθετε το ένστικτο του ζώου που αναγνωρίζει το ουσιώδες στον κόσμο. Κανείς δεν ερμήνευε καλύτερα απ' αυτήν την ενδόμυχη γλώσσα των δέντρων, της θάλασσας και του ανέμου.

«Αυτή η μικρούλα», έλεγε η Κλαιρ, τρώγοντας χωρίς σταματημό, «είναι μια δύναμη της φύσης».

Ύστερα, όλοι πήγαιναν να ζεσταθούν στον ήλιο και σώπαιναν. Ο άνθρωπος μειώνει τη δύναμη του ανθρώπου. Ο κόσμος την α-

φήνει άθικτη. Η Ροζ, η Κλαιρ, η Κατρίν και ο Πατρίς, στα παράθυρα του σπιτιού τους, ζούσαν μέσα στις εικόνες και στα φαινόμενα, συμφωνούσαν μ' αυτό το είδος του παιχνιδιού που τους έδενε μεταξύ τους, δέχονταν γελαστοί τη φιλία καθώς και την τρυφερότητα, μα όταν ξαναγύριζαν μπροστά στο χορό του ουρανού και της θάλασσας ξανάβρισκαν το μυστικό χρώμα της μοίρας τους κι έσμιγαν επιτέλους με ό,τι πιο βαθύ υπήρχε μέσα τους. Πότε πότε, οι γάτες πήγαιναν να βρουν τ' αφεντικά τους. Η Γκιούλα, διαρκώς ενοχλημένη, μαύρο ερωτηματικό με πράσινα μάτια, αδύνατη και ντελικάτη, προχωρούσε θαρρείς και την κυριέυε αίφνης τρέλα και πάλευε με σκιές. «Είναι θέμα ενδοκρινών αδένων», έλεγε η Ροζ. Και γελούσε, δοσμένη ολότελα στο γέλιο της, κάτω από τα σγουρά μαλλιά της, με τα μάτια μισόκλειστα και παιχνιδιάρικα πίσω από τα στοργυλά γυαλιά, μέχρις ότου η Γκιούλα να πηδήξει πάνω της (ιδιαίτερο προνόμιο), και τότε η Ροζ, με τα δάχτυλα να πηγαυνοέρχονται στο γυαλιστερό τρίχωμα, ηρεμούσε, χαλάρωνε, γινόταν γάτα με τρυφερά μάτια και καθησύχαζε το ζώο με χέρια απαλά και στοργικά. Γιατί οι γάτες ήταν για τη Ροζ η πόρτα που άνοιγε στον κόσμο, όπως ήταν η γύμνια για την Κατρίν. Η Κλαιρ προτιμούσε τον άλλο γάτο, τον Καλί. Ήταν τρυφερός και χαζούλης, με βρόμικο άσπρο τρίχωμα, και καθόταν να τον τραβολογούν. Η Κλαιρ με το φλωρεντινό πρόσωπο ένιωθε τότε μεγαλόψυχη. Σιωπηλή και εσωστρεφής, με απότομα ξεσπάσματα, είχε πολλή όρεξη. Ο Πατρίς, βλέποντάς τη να παχαίνει, τη μάλωνε:

«Μας προκαλείς αηδία», έλεγε. «Ένα όμορφο πλάσμα δεν έχει το δικαίωμα ν' ασχημαίνει».

Μα η Ροζ επενέβαινε:

«Πότε θα πάψεις να ταλαιπωρείς αυτό το παιδί! Τρώγε, αδελφούλα μου Κλαιρ».

Και η μέρα προχωρούσε από την ανατολή στη δύση γύρω από τους λόφους και στη θάλασσα, κάτω από τον απολαυστικό ήλιο. Γελούν, χαριεντίζονται, κάνουν σχέδια. Όλοι χαμογελούν μπροστά στα προσχήματα και προσποιούνται ότι υποτάσσονται

σ' αυτά. Το βλέμμα του Πατρίς πηγαινοερχόταν από το πρόσωπο του κόσμου στα σοβαρά και χαμογελαστά πρόσωπα των κοριτσιών. Απορούσε καμιά φορά μ' αυτό το σύμπαν που ξεφύτρωσε γύρω του. Εμπιστοσύνη και φιλία, ήλιος και άσπρα σπίτια, αποχρώσεις που τις ένιωθες αμυδρά, εκεί γεννιόνταν ανέπαφες ευτυχίες που ο Πατρίς υπολόγιζε με ακρίβεια την απήχησή τους. Το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο, έλεγαν μεταξύ τους, δεν είναι ένα σπίτι όπου διασκεδάζουμε, μα ένα σπίτι όπου είμαστε ευτυχημένοι. Ο Πατρίς το ένιωθε καθαρά όταν, με το πρόσωπο στραμμένο στο σούρουπο, άφηναν και οι τέσσερις να μπαίνει μέσα τους, με την τελευταία αύρα, ο ανθρώπινος κι επικίνδυνος πειρασμός να μη μοιάζουν με τίποτα.

Σήμερα, μετά την ηλιοθεραπεία, η Κατρίν έφυγε για το γραφείο.

«Αγαπητέ μου Πατρίς», λέει η Ροζ που ξεφύτρωσε αίφνης, «έχω να σου αναγγείλω ένα καλό νέο».

Στο δωμάτιο-βεράντα, το αγόρι εκείνη τη μέρα έχει ίσα ίσα το κουράγιο να ξαπλώσει σ' ένα ντιβάνι, μ' ένα αστυνομικό μυθιστόρημα στα χέρια.

«Αγαπητή μου Ροζ, σ' ακούω»

«Σήμερα είναι η σειρά σου να μαγειρέψεις».

«Καλά», λέει ο Πατρίς χωρίς να κουνηθεί.

Η Ροζ φεύγει με τη φοιτητική σάκα της όπου βάζει ανάκατα τις πιπεριές του μεσημεριανού και τον 3ο τόμο της βαρετής *Ιστορίας του Λαβίς*. Ο Πατρίς, που πρέπει να μαγειρέψει φακές, χαζεύει ώς τις έντεκα, χασομερά στο μεγάλο δωμάτιο με τους τοίχους στο χρώμα της ώχρας, επιπλωμένο με ντιβάνια κι εταζέρες, με πράσινες, κίτρινες και κόκκινες μάσκες, με μπεζ τάπητες τοίχου με πορτοκαλές ρίγες, και ύστερα, βιαστικά, βάζει τις φακές να βράσουν ξεχωριστά, ρίχνει λάδι σε μια κατσαρόλα, κι ένα κρεμμύδι για να το τσιγαρίσει, μια ντομάτα, διάφορα μυρωδικά, πάει κι έρχεται φουριόζος και διαβολοστέλνει την Γκιούλα και τον Καλί που διαμαρτύρονται γιατί πεινούν. Κι όμως, χθες, η Ροζ τούς εξήγησε:

«Να ξέρετε, ζωντόβολα», τους είπε, «πως το καλοκαίρι κάνει πάρα πολύ ζέστη για να πεινάτε».

Στις δώδεκα παρά τέταρτο καταφθάνει η Κατρίν με λεπτό φόρεμα και πέδιλα. Της χρειάζεται ένα ντους και ηλιοθεραπεία. Θα καθίσει τελευταία στο τραπέζι. Η Ροζ θα πει αυστηρά: «Κατρίν, είσαι ανυπόφορη». Το νερό κελαηδάει στο μπάνιο και να η Κλαιρ που εμφανίζεται λαχανιασμένη:

«Φτιάχνετε φακές; Έχω μια πολύ καλή συνταγή...»

«Ξέρω. Παίρνω κρέμα γάλακτος... ναι, καλά, αγαπητή μου Κλαιρ».

Είναι γεγονός, οι συνταγές της Κλαιρ αρχίζουν πάντα με κρέμα γάλακτος.

«Έχει δίκιο», λέει η Ροζ που μόλις κατέφθασε.

«Ναι», λέει ο Πατρίς. «Όλοι στο τραπέζι».

Τρώνε στην κουζίνα που μοιάζει με μαγαζί αξεσουάρ. Υπάρχουν τα πάντα, ακόμα κι ένα σημειωματάριο για να γράφουν τα σπιροτόζικα σχόλια της Ροζ. Η Κλαιρ λέει: «Να είμαστε σικ, αλλά απλοί» και τρώει το σαλάμι της με τα χέρια. Η Κατρίν εμφανίζεται με τη συνηθισμένη της καθυστέρηση, εξαντλημένη και κακόκεφη, με μάτια θολά από τη νύστα. Δεν είναι τόσο πικρόχολη ώστε να τα βάζει με το γραφείο της – οκτώ ώρες που αφαιρεί από τον κόσμο και από τη ζωή της για να τις δώσει σε μια γραφομηχανή. Οι φίλες της την κατανοούν και σκέφτονται τι θα ήταν η ζωή τους αν της έκοβαν αυτές τις οκτώ ώρες. Ο Πατρίς σωπαίνει.

«Ναι», λέει η Ροζ που δεν της αρέσουν οι συγκινήσεις, «κατά βάθος τούτη η δουλειά σ' απασχολεί. Και πρώτα απ' όλα, κάθε μέρα μας μιλάς για το γραφείο σου. Λοιπόν, σου αφαιρούμε το λόγο».

«Μα», κάνει αναστενάζοντας η Κατρίν.

«Τότε θα ψηφίσουμε. Ένας, δύο, τρεις, η πλειοψηφία κερδίζει».

«Βλέπεις λοιπόν», λέει η Κλαιρ.

Οι φακές σερβίρονται, πολύ στεγνές, και όλοι τρώνε αμίλητοι. Όταν μαγειρεύει η Κλαιρ, δοκιμάζοντας το φαγητό στο τραπέζι,

προσθέτει πάντα με ικανοποιημένο ύφος: «Μα είναι πεντανόστιμο!» Ο Πατρίς, που έχει την αξιοπρέπειά του, προτιμά να σωπάσει μέχρι τη στιγμή που όλοι ξεσπούν σε γέλια. Η Κατρίν, που σήμερα δεν έχει και πολλή διάθεση, αλλά που θα ήθελε να πετύχει την εβδομάδα των σαράντα ωρών, ζητάει τότε να την συνοδέψουν στη Συνομοσπονδία Εργατών.

«Όχι», λέει η Ροζ, «στο κάτω κάτω της γραφής εσύ δουλεύεις».

Εξοργισμένη, η «δύναμη της φύσης» πηγαίνει να ξαπλώσει στον ήλιο. Μα σε λίγο όλοι πάνε κοντά της. Και η Κλαίρ, χαϊδεύοντας νοχελικά τα μαλλιά της Κατρίν, πιστεύει πως αυτό που λείπει από «τούτο το παιδί» είναι ένας άντρας. Γιατί είναι καθιερωμένο στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο ν' αποφασιίζουν για την τύχη της Κατρίν, να της αποδίδουν ανάγκες και να καθορίζουν το μέγεθος και την ποικιλία τους. Βέβαια, πού και πού τους υπενθυμίζει ότι είναι αρκετά μεγάλη, κλπ., μα δεν την ακούν. «Η φουκαριάρα», λέει η Ροζ, «της χρειάζεται ένας εραστής».

Ύστερα, όλοι τους παραδίνονται στον ήλιο. Η Κατρίν, που δεν είναι μνησίκακη, τους διηγείται τότε κάποιο κουτσομπολιό από το γραφείο της, πώς η δεσποινίς Περέζ, η ψηλή ξανθιά, λίγο πριν παντρευτεί, έφερε βόλτα στα άλλα γραφεία για να ενημερωθεί σχετικά με τις τρομαχτικές περιγραφές που της έκαναν όσοι γύριζαν από ταξίδι, και με πόση ανακούφιση, επιστρέφοντας η ίδια από το μήνα του μέλιτος, δήλωσε χαμογελαστή: «Δεν ήταν και τόσο φοβερό».

«Είναι τριάντα χρονών», προσθέτει η Κατρίν με λύπηση.

Και η Ροζ, επικρίνοντας αυτές τις απερίσκεπτες ιστορίες, λέει: «Επιτέλους, Κατρίν, δεν είμαστε μόνο κορίτσια εδώ».

Αυτή την ώρα, το αεροπλάνο που μεταφέρει γράμματα και δέματα περνάει πάνω από την πόλη και περιφέρει το μεγαλείο του αστραφτερού του μετάλλου στη γη και στον ουρανό. Ακολουθεί την κίνηση του όρμου, την κλίση του, ενσωματώνεται στη διαδρομή του κόσμου, και μονομάς, παρατώντας εκεί το παιχνιδι του, στρίβει απότομα, βουτάει για ώρα στη θάλασσα και προ-

σθλασώνεται με μια μεγάλη έκρηξη άσπρου και γαλάζιου νερού. Η Γκιούλα και ο Καλί είναι ξαπλωμένοι στο πλευρό, από τα φιδίσια στοματάκια τους διακρίνεται το ροζ χρώμα του ουρανίσκου τους και τα πλευρά τους αναρριγούν από τα θαυμάσια και αδιάντροπα όνειρά τους. Ψηλά εκεί, ο ουρανός κατακυλά ολόκληρος, φορτωμένος με ήλιο και χρώματα. Με κλειστά μάτια, η Κατρίν νιώθει την παρατεταμένη και βαθιά πτώση που την επαναφέρει στα τριόβαθα του είναι της όπου αναδύεται απαλά αυτό το ζώο που ανασαίνει σαν θεός.

Την επόμενη Κυριακή περιμένουν καλεσμένους. Είναι η σειρά της Κλαιρ να μαγειρέψει. Έτσι η Ροζ καθάρισε τα λαχανικά, ετοίμασε τα πιατικά κι έστρωσε το τραπέζι. Η Κλαιρ θα βάλει τα λαχανικά στις κατσαρόλες και θα επιβλέπει το ψήσιμο διαβάζοντας στο δωμάτιό της. Μια και η Μίνα η Μαυριτανή δεν ήρθε εκείνο το πρωί, έχοντας χάσει για τρίτη φορά μέσα στο χρόνο τον πατέρα της, η Ροζ ασχολήθηκε και με το νοικοκυριό. Οι καλεσμένοι καταφθάνουν. Η Ελιάν, που ο Μερσώ την αποκαλεί η ιδεαλίστρια.

«Γιατί;» ρωτάει η Ελιάν.

«Επειδή όταν σου λένε μια αλήθεια που σε σοκάρει, απαντάς: είναι αλήθεια, αλλά δεν είναι σωστό».

Η Ελιάν είναι καλόκαρδη και βρίσκει ότι μοιάζει με τον «Άνθρωπο με το γάντι», κάτι που όλοι αμφισβητούν. Αλλά, με προσωπικό χρώμα, το δωμάτιό της είναι γεμάτο με ρεπροντιξιόν του «Ανθρώπου με το γάντι». Η Ελιάν σπουδάζει. Την πρώτη φορά που ήρθε στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο, δήλωσε πως ήταν ενθουσιασμένη με την «έλλειψη προκαταλήψεων» των ενόικων του. Με τον καιρό, άρχισε να το βρίσκει λιγότερο καλόβολο. Να μην έχεις προκαταλήψεις σήμαινε να της λένε ότι η ιστορία που διηγόταν και που φρόντιζε να καλλωπίζει ήταν εντελώς ανιαρή και να δηλώνουν ευγενικά στην παραμικρή φράση που ξεστόμιζε: «Ελιάν, επιμένεις να λες χαζομάρες».

Όταν η Ελιάν μπήκε στην κουζίνα μαζί με τον Νοέλ, τον δεύ-

τερο καλεσμένο που είναι γλύπτης, έπεσε πάνω στην Κατρίν που δεν μαγειρεύει ποτέ σε φυσιολογική στάση. Ξαπλωμένη ανάσκελα, τρώει σταφύλια με το ένα χέρι και με το άλλο χτυπάει μια μαγιονέζα που δεν έπηξε ακόμα. Η Ροζ, με μακριά μπλε ποδιά, θαυμάζει την εξυπνάδα της Γκιούλα που πήδηξε πάνω στο τραπέζι με τα λαχανικά για να φάει τη μεσημεριανή λιχουδιά της.

«Μπορείτε να το πιστέψετε», λέει η Ροζ ατάραχη και εκστασιασμένη, «όχι, μα δεν πιστεύετε στ' αλήθεια πως είναι έξυπνη;»

«Ναι», απαντά η Κατρίν, «σήμερα ξεπερνά τον εαυτό της», και προσθέτει πως το πρωί η Γκιούλα, τέρας εξυπνάδας, έσπασε τη μικρή πράσινη λάμπα κι ένα ανθοδοχείο.

Η Ελιάν και ο Νοέλ, σίγουρα εντελώς αποσβολωμένοι για να εκφράσουν την απέχθειά τους, αποφασίζουν να καθίσουν μια και κανείς δεν σκέφτηκε να τους το προτείνει. Καταφθάνει η Κλαιρ, ευχάριστη και ναχελική, χαιρετά τους καλεσμένους και δοκιμάζει την μπουγιαμπέσα που ετοιμάζεται. Λέει ότι μπορούν να περάσουν στο τραπέζι. Σήμερα όμως ο Πατρίς έχει αργήσει. Φτάνει τελικά και, λαλίστατος, εξηγεί στην Ελιάν πως έχει κέφια γιατί οι γυναίκες στους δρόμους ήταν όμορφες. Η ζέστη δεν άρχισε ακόμα για τα καλά και ήδη τα ελαφριά φορέματα, που μέσα τους τρεμουλιάζουν σφιχτοδεμένα κορμιά, έκαναν την εμφάνισή τους. Όπως λέει ο Πατρίς, το στόμα του έχει στεγνώσει, τα μηνίγγια του χτυπούν και τα λαγόνια του ζεματάνε. Μπροστά σε τόση ελευθεροστομία, η Ελιάν και η σεμνοτυφία της τηρούν σιγή ιχθύος. Στο τραπέζι, μια βουβή κατάπληξη ακολουθεί τις πρώτες κουταλιές της μπουγιαμπέσας. Η Κλαιρ, παιχνιδιάρικα, λέει προφέροντας καθαρά μια μια τις λέξεις:

«Φοβάμαι πως τούτη η μπουγιαμπέσα μυρίζει καμένο κρεμμύδι».

«Μα όχι», λέει ο Νοέλ, που όλοι τον αγαπούν γιατί είναι καλόκαρδος.

Τότε, για να υποβάλει σε δοκιμασία αυτή την καλή καρδιά, η Ροζ τον παρακαλεί ν' αγοράσει για το σπίτι ένα σωρό χρήσιμα

πράγματα, όπως θερμοσίφωνα, περσικά χαλιά και ψυγείο. Ο Νοέλ απαντά ενθαρρύνοντας τη Ροζ να προσεύχεται για να του πέσει το λαχείο.

«Αν είναι να κάνουμε προσευχές», λέει η Ροζ ρεαλιστικά, «τις κάνουμε για τον εαυτό μας!»

Κάνει ζέστη, μια καλή βαριά ζέστη που αξιοποιεί το παγωμένο κρασί και τα φρούτα που έρχονται σε λίγο. Στον καφέ, η Ελιάν μιλάει για τον έρωτα χωρίς ενδοιασμούς. Αν αγαπούσε κάποιον, θα τον παντρευόταν. Η Κατρίν τής λέει πως το πιο επείγον όταν αγαπάς είναι να κάνεις έρωτα και αυτή η ματεριαλιστική άποψη ταράζει την Ελιάν. Η Ροζ, πιο ρεαλίστρια, θα συμφωνούσε με την Ελιάν αν «δυστυχώς η πείρα δεν αποδείκνυε πως ο γάμος σκοτώνει τον έρωτα».

Η Ελιάν και η Κατρίν ωστόσο εντείνουν τον ανταγωνισμό τους και καταντούν άδικες όπως συμβαίνει όταν κανείς έχει δυνατό ταμπεραμέντο. Ο Νοέλ, που σκέφτεται σχήματα και πηλό, πιστεύει στη γυναίκα, στα παιδιά και στην πατριαρχική αλήθεια μιας πρακτικής και μονότονης ζωής. Τότε η Ροζ, εξοργισμένη από τις φωνές της Ελιάν και της Κατρίν, προσποιείται ότι αίφνης κατάλαβε το σκοπό των απαντών επισκέψεων του Νοέλ.

«Σ' ευχαριστώ», λέει, «δεν μπορώ να σου πω πόσο μ' αναστάτωσαν αυτά που μου αποκάλυψες. Θα μιλήσω αύριο κιόλας στον πατέρα μου για το σχέδιό "μας" και θα μπορέσεις να του κάνεις την πρότασή σου σε μερικές μέρες».

«Μα...» κάνει ο Νοέλ που δεν πολυκαταλαβαίνει.

«Ω», λέει η Ροζ όλο παραφορά, «ξέρω. Σε καταλαβαίνω χωρίς να χρειάζεται να μιλήσεις. Είσαι από εκείνους που σωπαίνουν και θέλουν να μαντεύουν οι άλλοι τι σκέφτονται. Εξάλλου είμαι ευτυχής που εκδηλώθηκες, γιατί η συχνότητα των επισκέψεών σου άρχισε να σπλώνει την υπόληψή μου».

Ο Νοέλ, που διασκεδάζει μα και που νιώθει ταυτόχρονα μια αόριστη ανησυχία, λέει πως είναι ενθουσιασμένος βλέποντας τις επιθυμίες του να εκπληρώνονται.

«Κι ας μη ξεχνάμε», λέει ο Πατρίς πριν ανάψει τσιγάρο, «πως θα πρέπει να βιαστείτε. Η κατάσταση της Ροζ απαιτεί να επιπεύσεις τα πράγματα».

«Τι;» αναφωνεί ο Νοέλ.

«Θεέ μου», λέει η Κλαιρ, «μα είμαστε μόνο στον δεύτερο μήνα».

«Κι έπειτα», προσθέτει η Ροζ με τρυφεράδα και πειστικότητα, «έφτασες σε μια ηλικία όπου νιώθεις ευτυχισμένος αναγνωρίζοντας τον εαυτό σου στο παιδί ενός άλλου».

Ο Νοέλ κατσουφιάζει λίγο, και η Κλαιρ λέει με καλοκάγαθο ύφος:

«Πλάκα κάνουμε. Θέλει χιούμορ η ζωή. Πάμε στο σαλόνι».

Κι αμέσως σταματά η συζήτηση για τις αρχές του καθενός. Όμως η Ροζ, που κάνει κρυφά τις καλές πράξεις της, μιλάει χαμηλόφωνα στην Ελιάν. Στο μεγάλο δωμάτιο, ο Πατρίς είναι μπροστά στο παράθυρο, η Κλαιρ ακουμπά στητή στο τραπέζι και η Κατρίν είναι ξαπλωμένη στην ψάθα. Οι άλλοι κάθονται στο ντιβάνι. Μια πυκνή ομίχλη καλύπτει την πόλη και το λιμάνι. Τα ρυμουλκά όμως συνεχίζουν τη δουλειά τους και τα βραχνά καλέσματα τους φέρνουν ίσαμε δω πάνω, μαζί με μυρωδιές πίσσας και ψαριλάς, τον κόσμο από κόκκινα και μαύρα σκαριά, σκουριασμένες δέστρες για τα παλαμάρια και αλυσίδες γλιτσερές από φύκια, που αρχίζει να ξυπνά εκεί κάτω. Όπως κάθε μέρα, αυτό είναι το αντρίκιο και αδελφικό κάλεσμα μιας ζωής που έχει τη γεύση της δύναμης και που όλος ο κόσμος εδώ νιώθει τον πειρασμό ή την άμεση πρόσκλησή της. Η Ελιάν λέει στη Ροζ με κάποια θλίψη:

«Κατά βάθος, είσαι κι εσύ σαν κι εμένα».

«Όχι», αποκρίνεται η Ροζ, «προσπαθώ απλά να γίνω όσο μπορώ πιο ευτυχισμένη».

«Και ο έρωτας δεν είναι το μόνο μέσο», λέει ο Πατρίς χωρίς να γυρίσει το κεφάλι.

Νιώθει πολλή στοργή για την Ελιάν και φοβάται μήπως την πίκρανε πριν από λίγο. Μα καταλαβαίνει και τη Ροζ που αναζητά την ευτυχία.

«Είναι ένα ασήμαντο ιδανικό», λέει η Ελιάν.

«Δεν ξέρω αν είναι ασήμαντο, ξέρω όμως πως είναι ένα υγιές ιδανικό. Κι αυτό βλέπεις...»

Ο Πατρίς δεν συνεχίζει. Η Ροζ έκλεισε για λίγο τα μάτια. Η Γκιούλα βρίσκεται πάνω στα γόνατά της, και η Ροζ, χαϊδεύοντας για πολλή ώρα το κεφάλι της γάτας, προετοιμάζει αυτή τη μυστική συμβίωση όπου το ζώακι με τα μισόκλειστα μάτια και η ασάλευτη γυναίκα θα δουν με το ίδιο βλέμμα ένα παρόμοιο σύμπαν. Όλοι τους ρεμβάζουν ενώ αντηχούν τα μακρόσυρτα καλέσματα του ρυμουλκού. Η Ροζ αφήνει να κυλήσει μέσα της το χουρχούρισμα της Γκιούλα που έχει κουλουριαστεί στην αγκαλιά της. Η ζέστη βαρραίνει τα μάτια της και τη βυθίζει σε μια σιωπή γεμάτη από τους χτύπους της καρδιάς της. Οι γάτες κοιμούνται μέρες ολόκληρες κι ερωτεύονται από τη στιγμή που βγαίνει το πρώτο άστρο ως την αυγή. Η ηδονή τους δαγκώνει και ο ύπνος τους είναι άηχος. Ξέρουν επιπλέον ότι το σώμα έχει μια ψυχή όπου η ψυχή δεν έχει μερτικό.

«Ναι», λέει η Ροζ, ανοίγοντας τα μάτια, «θέλω να γίνω όσο μπορώ πιο ευτυχισμένη».

Ο Μερσώ σκεφτόταν τη Λυσιέν Ρενάλ. Όταν πριν από λίγο είχε πει ότι οι γυναίκες ήταν όμορφες στους δρόμους, εννοούσε πως μια κυρίως γυναίκα τού φάνηκε όμορφη. Την είχε γνωρίσει σε σπίτι φίλων. Πριν μια εβδομάδα είχαν βγει μαζί και, καθώς δεν είχαν τίποτα το συγκεκριμένο να κάνουν, σεργιάνισαν στις μεγάλες λεωφόρους, στο λιμάνι, ένα όμορφο ζεστό πρωινό. Εκείνη δεν είχε ανοίξει το στόμα της, και όταν ο Μερσώ τη συνόδεψε σπίτι της έπιασε τον εαυτό του να της χαμογελά και να της σφίγγει για πολλή ώρα το χέρι. Ήταν αρκετά ψηλή, χωρίς καπέλο, με πέδιλα και άσπρο βαμβακερό φόρεμα. Στις λεωφόρους, περπάτησαν κόντρα σ' ένα ελαφρό αεράκι. Ακουμπούσε ολόκληρο το πέλμα του ποδιού της πάνω στις ζεστές πλάκες και στηριζόταν σ' αυτό για να ανασηκωθεί λίγο κόντρα στον άνεμο. Με την κίνηση αυτή, το φόρεμά της κολλούσε πάνω της και διαγραφόταν έτσι η ελαφρά

φουσκωτή κοιλιά της. Με τα ξανθά μαλλιά της ριγμένα προς τα πίσω, τη μικρή και ίσια μύτη, τα υπέροχα στητά στήθη της, ενσάρκωνε και επιβεβαίωνε θαρρείς ένα είδος μυστικής συμφωνίας που την έδενε με τη γη και διευθετούσε τον κόσμο γύρω από τις κινήσεις της. Όταν, με την τσάντα να ταλαντεύεται στο δεξί της χέρι στολισμένο μ' ένα ασημένιο βραχιόλι που κροτάλιζε πάνω στο κούμπωμα, σήκωνε το αριστερό της χέρι προς το μέτωπο για να προστατευτεί από τον ήλιο, με τη μύτη του δεξιού ποδιού της ακόμα στο έδαφος μα έτοιμη ήδη να το αφήσει, φαινόταν στον Πατρίς σαν να έδενε τις κινήσεις της με τον κόσμο.

Τότε μόνο αισθάνθηκε τη μυστική συμφωνία που ρύθμιζε τα βήματά του μ' εκείνα της Λυσιέν. Περπατούσαν άνετα μαζί και χωρίς καμιά προσπάθεια δική του για να προσαρμοστεί. Τα ίσια παπούτσια της Λυσιέν διευκόλυναν το δίχως άλλο τούτη την αρμονία. Αλλά, συνάμα, υπήρχε κάτι κοινό στο μήκος και στην ευλυγισία της δρασκελιάς τους. Την ίδια στιγμή, ο Μερσώ πρόσεξε τη σιωπή της Λυσιέν και το κλειστό ύφος της. Σκέφτηκε πως ίσως δεν ήταν πολύ έξυπνη κι αυτό τον χαροποίησε. Υπάρχει κάτι το εξαιρετικό στη μη πνευματώδη ομορφιά και ο Μερσώ ήξερε να το εκτιμά καλύτερα από τον καθένα. Όλα ετούτα τον έκαναν να κρατήσει στα χέρια του για περισσότερο χρόνο τα χέρια της Λυσιέν, να τη συναντά συχνότερα, να κάνει μεγάλους περιπάτους παρέα της με το ίδιο σιωπηλό βάδισμα, ενώ πρόσφεραν τα ηλιοκαμένα πρόσωπά τους στον ήλιο ή στ' αστέρια, έκαναν μπάνιο στη θάλασσα μαζί και συντόνιζαν τις κινήσεις και τα βήματά τους χωρίς ν' ανταλλάσσουν τίποτε άλλο εκτός από την παρουσία των κορμιών τους. Κι όλα αυτά ίσαμε το χθεσινό βράδυ, όπου ο Μερσώ ξαναβρήκε ένα γνωστό και συγκλονιστικό θαύμα στα χείλη της Λυσιέν. Ώς τότε, εκείνο που τον συγκινούσε ήταν ο τρόπος της να γραπώνεται από τα ρούχα του, να τον ακολουθεί κρατώντας τον αγκαζέ, τούτη η εγκατάλειψη και η εμπιστοσύνη που κολάκευαν τον ανδρισμό του. Και η σιωπή της επίσης που την έκανε να δίνεται ολοκληρωτικά στην κάθε της κίνηση και που τόνιζε την ομοι-

ότητά της με τις γάτες, στις οποίες όφειλε τη σοβαρότητα που εκδήλωνε σ' όλες τις πράξεις της. Χθες, μετά το δείπνο, είχε πάει βόλτα μαζί της στις αποβάθρες. Κάποια στιγμή, σταμάτησαν στο παραπέτο των μεγάλων λεωφόρων και η Λυσιέν σφίχτηκε πάνω στον Μερσώ. Μέσα στο σκοτάδι, ένωσε κάτω από τα δάχτυλά του τα παγωμένα και πεταχτά μήλα του προσώπου της και τα ξεστά χείλη της, τόσο μαλακά που τα δάχτυλα βούλιαζαν εκεί. Τότε τράνταξε τα σωθικά του κάτι σαν μια δυνατή κραυγή, ελεύθερη και παθιασμένη. Μπροστά στην κατάμεστη από άστρα νύχτα και στην πόλη που ήταν θαρρείς σαν ένας αναποδογυρισμένος ουρανός γεμάτος ανθρώπινες λάμπες κάτω από τη ζεστή και βαθιά ανάσα που ανέβαινε από το λιμάνι στο πρόσωπό του, διψούσε για τούτη την πηγή ζεστασιάς, του ερχόταν μια ασυγκράτητη λαχτάρα να συλλάβει σ' αυτά τα γεμάτα ζωή χείλη όλο το νόημα του απάνθρωπου και ναρκωμένου κόσμου, σαν μια σιωπή φυλακισμένη στο στόμα της. Έσκυψε και ήταν σαν να ακουμπούσε τα χείλη του πάνω σ' ένα πουλί. Η Λυσιέν στέναξε. Ο Μερσώ δάγκωσε τα χείλη της, και για αρκετά δευτρολέπτα, στόμα με στόμα, ρούφηξε αυτή τη ζεστασιά που τον μεθούσε, λες κι έσφιγγε τον κόσμο στην αγκαλιά του. Εκείνη ωστόσο κρεμόταν πάνω του σαν τον πνιγμένο, αναδυόταν κάθε τόσο από τη μεγάλη βαθιά τρύπα όπου είχε βυθιστεί, απωθούσε τότε τα χείλη του που μετά αναζητούσε αμέσως, ξαναβουλιάζοντας έτσι στα παγωμένα και μαύρα νερά που την έκαιγαν σαν ένα πλήθος θεών.

... Μα η Ελιάν ετοιμαζόταν κιόλας να φύγει. Ένα ατέλειωτο απόγευμα σιωπής και περισυλλογής περίμενε τον Μερσώ στο δωμάτιό του. Όλοι τους παρέμειναν αμίλητοι κατά τη διάρκεια του δείπνου. Όμως, σαν να είχαν συνεννοηθεί, βγήκαν στη βεράντα. Οι μέρες καταλήγουν πάντα να ξανασιμίζουν με τις μέρες. Από το πρωινό στον όρμο, αστραφτερό από καταχνιά και ήλιο, ως τη γλυκύτητα του σούρουπου, στον όρμο. Η μέρα ξυπνά από τη θάλασσα κι αποκοιμάται πίσω από τους λόφους, γιατί ο ουρανός δείχνει ένα μοναδικό δρόμο που οδηγεί από τη θάλασσα στους

λόφους. Ο κόσμος λέει πάντα ένα μόνο πράγμα, κινεί το ενδιαφέρον και μετά κουράζει. Μα έρχεται τελικά μια στιγμή που νικά με το να επαναλαμβάνει τα ίδια και τα ίδια και εισπράττει την ανταμοιβή της επιμονής του. Έτσι, οι μέρες στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο, συνυφασμένες με την πολυτελή στόφα των γέλιων και των απλών κινήσεων, τελειώνουν στη βεράντα μπροστά στη νύχτα, κατάμεστη από αστέρια. Η Κατρίν κάθισε στο πεζούλι, οι άλλοι σωριάστηκαν στις ξαπλώστρες.

Στον ουρανό, γεμάτο φλόγα και μυστήριο, λάμπει το πρόσωπο της σκοτεινής νύχτας. Φώτα περνούν πολύ μακριά στο λιμάνι και τα ουρλιαχτά των τρένων όλο και αραιώνουν. Τα άστρα μεγαθύνονται και κατόπιν μικραίνουν, χάνονται και ξαναγεννιούνται, συνδέουν μεταξύ τους ακαθόριστα σχήματα, δημιουργώντας καινούργια αστέρια. Μέσα στη σιγαλιά, η νύχτα ξαναβρίσκει την πυκνότητα και τη σάρκα της. Γεμάτη από τα γλιστρήματα των άστρων της, αφήνει στα μάτια τα παιχνιδίσματα των φώτων που φέρνουν τα δάκρυα. Και ο καθένας, βουτώντας στα βάθη του ουρανού, ξαναβρίσκει, σ' εκείνο το ακραίο σημείο όπου όλα ταυτίζονται, την κρυφή και τρυφερή σκέψη που συγκροτεί ολόκληρη τη μοναξιά της ζωής του.

Η Κατρίν, που αίφνης ο έρωτας την πνίγει, αναστενάζει. Ο Πατρίς, που νιώθει τη φωνή της αλλαγμένη, ρωτάει:

«Μήπως κρυνώνετε, κορίτσια;»

«Όχι», λέει η Ροζ. «Άλλωστε είναι τόσο όμορφα».

Η Κλαιρ σηκώθηκε, έβαλε τα χέρια της στο πεζούλι κι έτεινε το πρόσωπό της στον ουρανό. Μπροστά σε ό,τι στοιχειώδες και ανώτερο υπάρχει στον κόσμο, κάνει να σμίξουν η ζωή και η λαχτάρα της για τη ζωή και ταυτίζει την ελπίδα της με την κίνηση των αστεριών. Στρέφει απότομα το κεφάλι της και απευθυνόμενη στον Πατρίς λέει:

«Αν εμπιστευτείς τη ζωή σου στις καλές μέρες, θα την αναγκάσεις να σου ανταποκριθεί καλά».

«Ναι», λέει ο Πατρίς, χωρίς να την κοιτάζει.

Ένα αστέρι πέφτει. Πίσω του πλαταίνει το φως ενός μακρινού φάρου μέσα στη νύχτα, πιο σκοτεινή τώρα. Άντρες ανηφορίζουν σιωπηλά το μονοπάτι. Ακούγονται τα ποδοπατήματα και η βαριά ανάσα τους. Ύστερα από λίγο ανεβαίνει ένα άρωμα λουλουδιών.

Ο κόσμος λέει πάντα ένα μόνο πράγμα. Και σε τούτη την υπομονετική αλήθεια που πάει από άστρο σε άστρο, στεριώνει μια ελευθερία που μας λυτρώνει από τους εαυτούς μας και από τους άλλους, όπως συμβαίνει και μ' αυτή την άλλη υπομονετική αλήθεια που πάει από το θάνατο στο θάνατο. Ο Πατρίς, η Κατρίν, η Ροζ και η Κλαιρ συνειδητοποιούν τότε ότι από την εγκατάλειψή τους στον κόσμο γεννιέται η ευτυχία. Αν ετούτη η νύχτα μοιάζει με τη μορφή της μοίρας τους, χαίρονται που είναι σαρκική και συνάμα μυστική και που στο πρόσωπό της αναμειγνύονται τα δάκρυα και ο ήλιος. Και η πονεμένη και χαρούμενη καρδιά τους μπορεί ν' ακούσει αυτό το διπλό μάθημα που οδηγεί προς τον ευτυχισμένο θάνατο.

Τώρα είναι αργά. Μεσάνυχτα ήδη. Πάνω στο μέτωπο αυτής της νύχτας που είναι σαν την ανάπαυλα και τη σκέψη του κόσμου, μια βουβή διαστολή και μια βουή από αστέρια αναγγέλλουν το ξύπνημα της μέρας που έρχεται. Από τον πλημμυρισμένο με αστέρια ουρανό κατεβαίνει ένα τρεμουλιαστό φως. Ο Πατρίς κοιτάζει τις φίλες του: η Κατρίν καθισμένη ανακούρκουδα πάνω στο πεζούλι με το κεφάλι γεμμένο πίσω. Η Ροζ ζαρωμένη στη σεζλόγγκ με τα χέρια της απλωμένα πάνω στην Γκιούλα. Η Κλαιρ όρθια και αλύγιστη μπροστά στον τοίχο, με το στρογγυλεμένο μέτωπό της σαν μια άσπρη κηλίδα. Πλάσματα νέα, ικανά για ευτυχία που ανταλλάσσουν τα νιάτα τους και κρατούν τα μυστικά τους. Πηγαίνει πλάι στην Κατρίν και κοιτάζει πάνω από τον ώμο της, σάρκα και ήλιος, σαν θόλος ουρανού. Η Ροζ ζυγώνει στον τοίχο και οι τέσσερις τους βρίσκονται τώρα μπροστά στον Κόσμο. Θαρρείς και οι δροσοσταλίδες της νύχτας, αίφνης πιο δροσερές, ξέπλυναν από τα μέτωπά τους τα σημάδια της μο-

ναξιάς τους και, λυτρώνοντάς τους από τους εαυτούς τους, μ' αυτό το τρεμάμενο και φευγαλέο βάφτισμα, τους ξανάδωσαν στον κόσμο. Αυτή την ώρα που η νύχτα ξεχειλίζει από αστέρια, οι κινήσεις τους μαρμαρώνουν πάνω στο μεγάλο βουβό πρόσωπο τ' ουρανού. Ο Πατρίς σηκώνει το χέρι προς τη νύχτα, παρασέρνει με τη φόρα του αγκαλιές αστεριών, το νερό τ' ουρανού ταραγμένο από την κίνησή του και το Αλγέρι στα πόδια του ολόγυρά τους, σαν ένας αστραφτερός και σκουρόχρωμος μανδύας γεμάτος κοχύλια και πολύτιμα πετράδια.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΧΑΡΑΜΑ, το αυτοκίνητο του Μερσώ έτρεχε στον παραλιακό δρόμο με χαμηλωμένα φώτα. Βγαίνοντας από το Αλγέρι, είχε φτάσει και προσπεράσει αυτοκίνητα γαλατάδων, και η μυρωδιά ζεστού ιδρώτα και στάβλου των αλόγων τον έκανε να νιώσει πιο έντονα την πρωινή δροσιά. Ήταν ακόμα σκοτεινά. Ένα τελευταίο άστρο αργόσβηνε στον ουρανό, και στο δρόμο, που αντιφέγγιζε μέσα στα σκοτάδια, άκουγε μόνο το θόρυβο της μηχανής που μούγκριζε σαν χαρούμενο θηρίο και, πού και πού, λίγο πιο μακριά, τον τροχασμό ενός αλόγου και τον πάταγο από τα σκαμπανεβάσματα ενός αμαξιού γεμάτου μπιτόνια, ώσπου να μπορέσει να διακρίνει, στο μαύρο φόντο του δρόμου, την τετραπλή λάμψη των πετάλων που γυάλιζαν στα πόδια του αλόγου. Έπειτα, ο θόρυβος της ταχύτητας κατάπινε τα πάντα. Έτρεχε τώρα πιο γρήγορα και τα σκοτάδια μεταβάλλονταν ολοταχώς σε μέρα.

Από τα βάθη της νύχτας που είχε συσσωρευτεί ανάμεσα στους λόφους του Αλγερίου, το αυτοκίνητο βγήκε σ' έναν ανοιχτό δρόμο που δέσποζε πάνω από τη θάλασσα όπου ξημέρωνε σιγά σιγά. Ο Μερσώ ανέπτυξε ταχύτητα. Οι ρόδες πολλαπλασίαζαν πάνω στον υγρό από τη δροσιά δρόμο μικρούς κρότους σαν βεντούζες. Σε κάθε μια από τις πολλές στροφές, ένα φρενάρισμα έκανε τα λάστιχα να ουρλιάζουν θαρρείς και τσίριζαν, και στην ευθεία το βαρύ ροχαλητό της μηχανής που άνοιγε ταχύτητα κάλυπτε για λίγο τα σιγανά ψιθυρίσματα της θάλασσας που ανέβαιναν από τις παραλίες κάτω. Μόνο το αεροπλάνο επιτρέπει στον άνθρωπο μια

πιο αισθητή μοναξιά από εκείνη που βρίσκει μέσα στο αυτοκίνητο. Ολοκληρωτικά ενώπιος ενώπιω, συνειδητά ικανοποιημένος με την ακρίβεια των κινήσεών του, ο Μερσώ είχε την ικανότητα να επανέρχεται ταυτόχρονα στον εαυτό του και σε ό,τι τον απασχολούσε. Είχε πια ξημερώσει εντελώς. Ο ήλιος ανέτελλε πάνω από τη θάλασσα, και μαζί του τα γύρω χωράφια, έρημα ακόμα πριν από λίγο, ξυπνούσαν γεμάτα πουλιά και έντομα με κόκκινα φτερουγίσματα. Κάπου κάπου, ένας χωρικός διέσχιζε κάποιο χωράφι, και ο Μερσώ, καθώς περνούσε γρήγορα, κρατούσε μόνο την εικόνα μιας σιλουέτας φορτωμένης μ' ένα τσουβάλι, που βάδιζε βαριά πάνω στη γόνιμη και χυμώδη γη. Κάθε τόσο, το αυτοκίνητο τον ξανάφερνε δίπλα στις πλαγιές που δέσποζαν πάνω από τη θάλασσα. Μεγεθύνονταν, και το περίγραμμά τους, που λίγο πριν μόλις και διακρινόταν σαν σκιά κόντρα στο φως, πλησίαζε πιο γρήγορα, αποκάλυπτε λεπτομέρειες και φανέρωνε τώρα στον Μερσώ πλαγιές των λόφων γεμάτες αίφνης με λιόδεντρα, πεύκα και ασβεστομένα μικρά σπίτια. Ύστερα, μια άλλη στροφή πετούσε θαρρείς το αυτοκίνητο προς τη θάλασσα που τη φούσκωνε η πλημμυρίδα και ανέβαινε έτσι προς τον Μερσώ σαν προσφορά γιομάτη αλάτι, πορφύρα και ύπνο. Τότε το αυτοκίνητο σύριξε στο δρόμο και ξεκινούσε για άλλους λόφους και για την πάντα απαράλλακτη θάλασσα.

Πριν ένα μήνα, ο Μερσώ είχε αναγγείλει στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο ότι θα έφευγε. Αρχικά θα ταξίδευε και στη συνέχεια θα πήγαινε να εγκατασταθεί στα περικόρα του Αλγερίου. Μερικές εβδομάδες αργότερα επέστρεψε, σίγουρος πως το ταξίδι αντιπροσώπευε γι' αυτόν μια ζωή που του ήταν από δω και πέρα ξένη: θεωρούσε τον εκπατρισμό μόνο σαν ευτυχία για τους ανήσυχους. Κι επιπλέον, ένιωθε βαθιά μέσα του μιαν ακαθόριστη κόπωση. Βιαζόταν να πραγματοποιήσει το σχέδιό του, ν' αγοράσει ένα σπιτάκι ανάμεσα στη θάλασσα και στο βουνό Σενουά, μερικά χιλιόμετρα από τα ερείπια της Τιπαζά. Φτάνοντας στο Αλγέρι, σχεδίασε το εξωτερικό σκηνικό της ζωής του. Είχε αγοράσει ένα

σημαντικό αριθμό μετοχών μιας επιχείρησης γερμανικών φαρμακευτικών προϊόντων, μίσθωσε έναν υπάλληλο για να τις διαχειρίζεται και δικαιολογούσε έτσι τις απουσίες του από το Αλγέρι και την ανεξάρτητη ζωή που έκανε. Η επένδυσή του, άλλωστε, απέδιδε σχετικά καλά και μπορούσε έτσι να καλύπτει περιστασιακά ελλείμματα, πληρώνοντας χωρίς τύψεις το φόρο της απόλυτης ελευθερίας του. Πράγματι, αρκεί να παρουσιάξεις στον κόσμο μια όψη που μπορεί να καταλάβει. Η οκνηρία και η δειλία αναλαμβάνουν τα υπόλοιπα. Η ανεξαρτησία κερδίζεται με μερικά φτηνά εμπιστευτικά λόγια. Ο Μερσώ ασχολήθηκε κατόπιν με το μέλλον της Λυσιέν.

Έμενε μόνη της, δεν είχε συγγενείς, ήταν γραμματέας σε μια εταιρεία άνθρακος, τρεφόταν με φρούτα κι έκανε γυμναστική. Ο Μερσώ τής δάνεισε βιβλία. Του τα επέστρεψε χωρίς να σχολιάσει. Στις ερωτήσεις του, αποκρίθηκε: «Ναι, καλό είναι», ή πάλι «Είναι λίγο λυπητερό». Τη μέρα που αποφάσισε να φύγει από το Αλγέρι, της πρότεινε να ζήσει μαζί του, αλλά να μένει μόνιμα στο Αλγέρι χωρίς να δουλεύει και να πηγαίνει να τον βλέπει όποτε την είχε ανάγκη. Το είπε με αρκετά πειστικό τρόπο ώστε η Λυσιέν να μη βρει τίποτα το ταπεινωτικό στην πρότασή του, και πραγματικά δεν υπήρχε τίποτα το ταπεινωτικό σ' αυτήν. Η Λυσιέν αντιλαμβάνονταν συχνά με το κορμί όσα το μυαλό της δεν μπορούσε να κατανοήσει. Δέχτηκε. Ο Μερσώ πρόσθεσε:

«Αν το θέλεις, μπορώ να σου υποσχεθώ ότι θα σε παντρευτώ. Μα κάτι τέτοιο δεν μου φαίνεται και τόσο αναγκαίο».

«Όπως νομίζεις», είπε η Λυσιέν.

Μια εβδομάδα αργότερα την παντρεύτηκε και ετοιμάστηκε να φύγει. Η Λυσιέν, στο μεταξύ, αγόρασε ένα πορτοκαλί κανό για να κάνει βόλτες στη γαλάζια θάλασσα.

Με μια απότομη τιμονιά, ο Μερσώ απέφυγε μια πρωινή κότα. Σκεφτόταν τη συζήτηση που είχε κάνει με την Κατρίν. Την παραμονή της αναχώρησής του είχε φύγει από το Σπίτι μπροστά στον Κόσμο για να περάσει μια νύχτα μόνος στο ξενοδοχείο.

Ήταν νωρίς το απόγευμα και, καθώς είχε βρέξει το πρωί, ολόκληρος ο όρμος έμοιαζε με πλυμένο τζάμι και ο ουρανός με καθαρό σεντόνι. Εντελώς απέναντί του, ο κάβος που έκλεινε την καμπύλη του όρμου διαγραφόταν με θαυμαστή διαύγεια και, καθώς τον χρύσωνε μια αχτίδα ήλιου, ξαπλωνόταν στη θάλασσα σαν ένα μεγάλο καλοκαιριάτικο φίδι. Ο Πατρίς είχε κλείσει τις βαλίτσες του, και τώρα, με τα χέρια στο περβάζι του παραθύρου, κοίταζε άπληστα αυτή την καινούργια γέννηση του κόσμου.

«Αν είσαι ευτυχισμένος εδώ, δεν καταλαβαίνω γιατί φεύγεις», του είχε πει η Κατρίν.

«Κινδυνεύω να μ' αγαπήσουν, μικρή μου Κατρίν, κι αυτό δεν θα μ' άφηνε να είμαι ευτυχισμένος».

Η Κατρίν, κουλουριασμένη στο ντιβάνι, με το κεφάλι κάπως κατεβασμένο, κοίταζε τον Πατρίς με το όμορφο αβαθές βλέμμα της. Χωρίς να γυρίσει προς το μέρος της, εκείνος της είπε:

«Πολλοί άνθρωποι περιπλέκουν τη ζωή τους και φαντάζονται για τον εαυτό τους ένα πεπρωμένο. Για μένα τα πράγματα είναι πολύ απλά. Για δεξ...»

Μιλούσε κοιτάζοντας τον κόσμο και η Κατρίν ένιωθε πως την είχε ξεχάσει. Κοίταζε τα μακριά δάχτυλα του Πατρίς να κρέμονται στην άκρη του χεριού του, ακουμπισμένου πάνω στο περβάζι του παραθύρου, τον τρόπο με τον οποίο στήριζε το κορμί του στον ένα μόνο γοφό και το χαμένο βλέμμα του που το μάντευε χωρίς να το βλέπει.

«Αυτό που θα ήθελα...» είπε, μα σώπασε και κοίταξε τον Πατρίς.

Μικρά ιστιοφόρα άρχισαν ν' ανοίγονται στη θάλασσα επωφελούμενα της μπουνάτσας. Προσέγγιζαν το πέραςμα, το γέμιζαν με φτερουγίσματα και αίφνης τραβούσαν προς το πέλαγος, αφήνοντας πίσω τους ένα αυλάκι από αέρα και νερό που ξεδιπλωνόταν σε μακριές αφρισμένες ανατριχίλες. Από τη θέση της, και καθώς τα ιστιοφόρα έπλεαν στη θάλασσα, η Κατρίν τα έβλεπε να υψώνονται γύρω από τον Πατρίς σαν ένα σμάρι από λευ-

κά πουλιά. Εκείνος έδειξε πως ένιωσε τη σιωπή και το βλέμμα της. Γύρισε, της έπιασε τα χέρια και την τράβηξε πάνω του.

«Μην παραιτηθείς ποτέ, Κατρίν. Έχεις τόσα πράγματα μέσα σου και το σπουδαιότερο όλων την αίσθηση της ευτυχίας. Μην περιμένεις μόνο τη ζωή από έναν άντρα. Να το σφάλμα πολλών γυναικών. Να την περιμένεις από τον εαυτό σου».

«Δεν παραπονιέμαι, Μερσώ», είπε η Κατρίν γλυκά, πιάνοντας τον Πατρίς από τον ώμο. «Ένα μόνο πράγμα έχει σημασία για την ώρα. Φρόντισε τον εαυτό σου».

Αισθάνθηκε τότε πως η σιγουριά του κρεμόταν από μια κλωστούλα. Η καρδιά του ήταν αλλόκοτα στεγνή.

«Δεν έπρεπε να το πεις τώρα αυτό».

Πήρε τη βαλίτσα του και κατέβηκε πρώτα την απότομη σκάλα και κατόπιν το μονοπάτι που άρχιζε από τα λιόδεντρα και έφτανε ως τα λιόδεντρα. Τίποτα δεν τον πρόσμενε περισσότερο από το βουνό Σενουά, ένα δάσος από ερείπια και αψιθιές, μια αγάπη χωρίς ελπίδα και χωρίς απελπισία, με την ανάμνηση μιας ζωής με λουλούδια και αγκάθια. Γύρισε το κεφάλι του. Εκεί επάνω, η Κατρίν τον κοίταζε που έφευγε, χωρίς να κάνει καμιά κίνηση.

Ύστερα, σε κάτι λιγότερο από δυο ώρες, ο Μερσώ αντίκρισε το Σενουά. Εκείνη την ώρα, οι τελευταίες βιολετί λάμπεις της νύχτας σέρονταν ακόμα στις πλαγιές του που βυθίζονταν στη θάλασσα, ενώ η κορφή φωτιζόταν από κίτρινες και κόκκινες αχιτίδες. Υπήρχε εκεί κάτι σαν ένα ρωμαλέο και συμπαγές άλμα της γης που ξεκινούσε από τους λόφους του Σαχέλ, που διαγράφονταν στον ορίζοντα, για να φτάσει σε τούτη τη τεράστια ραχοκοκαλιά γεροδεμένου ζώου που βουτούσε στη θάλασσα μ' όλο του το ύψος. Το σπίτι που είχε αγοράσει ο Μερσώ υψωνόταν στις χαμηλές πλαγιές, σε καμιά εκατοστή μέτρα από τη θάλασσα που χρύσιζε κιάλας από τη ζέστη. Είχε μόνο έναν όροφο πάνω από το ισόγειο και σ' αυτόν τον όροφο ένα μοναδικό δωμάτιο με τους βοηθητικούς χώρους του. Μα τούτο το δωμάτιο ήταν ευρύχωρο και έβλεπε στον μπροστινό κήπο και στη θάλασσα από μια θαυμάσια τζαμόπορτα που

έβγαζε στη βεράντα. Ο Μερσώ ανέβηκε γρήγορα εκεί. Η θάλασσα άρχιζε κιόλας να αχνίζει και συνάμα το γαλάζιο χρώμα της σκούραινε, ενώ το ζεστό κόκκινο στα πλακάκια της βεράντας ακτινοβολούσε κι άστραφτε όλο και πιο πολύ. Πάνω στο ασβεστωμένο παραπέτο είχαν ήδη αρχίσει να ξεπετάγονται τα πρώτα άνθη μιας πανέμορφης αναρριχώμενης τριανταφυλλιάς. Ήταν άσπρα, και σ' αυτά που είχαν ανοίξει και ξεχώριζαν στο φόντο της θάλασσας υπήρχε κάτι το χορταστικό και πληθωρικό συνάμα στη σφιχτή σάρκα τους. Από τα δωμάτια του ισογείου, το ένα έβλεπε στις χαμηλές πλαγιές του Σενουά, γεμάτες οπωροφόρα δέντρα, τα δυο άλλα στον κήπο και στη θάλασσα. Στον κήπο, δυο πεύκα εκτόξευαν προς τον ουρανό τους υπερβολικά ψηλούς κορμούς τους που μόνο τις κορφές τους στεφάνωναν τούφες από πρασινοκίτρινες πευκοβελόνες. Από το σπίτι φαινόταν μονάχα το διάστημα μεταξύ των δυο αυτών δέντρων και η καμπύλη της θάλασσας ανάμεσα στους κορμούς. Εκείνη τη στιγμή, πάντως, περνούσε σ' ανοιχτά ένα μικρό ατμόπλοιο και ο Μερσώ παρακολούθησε όλη τη διαδρομή του από το ένα πεύκο στο άλλο.

Εκεί θα ζούσε στο εξής. Αναμφίβολα, η ομορφιά της τοποθεσίας άγγιζε την καρδιά του. Γι' αυτήν άλλωστε είχε αγοράσει τούτο το σπίτι. Αλλά η χαλάρωση που είχε ελπίσει ότι θα έβρισκε εκεί τώρα τον τρόμαζε. Και η μοναξιά που αναζητούσε τόσο αποφασιστικά του φαινόταν πιο ανησυχητική τώρα που γνώριζε το σκηνικό της. Το χωριό δεν ήταν μακριά, μερικές εκατοντάδες μέτρα. Βγήκε. Ένα μικρό μονοπάτι κατηφόριζε από το δρόμο προς τη θάλασσα. Τη στιγμή που ξεκινούσε, αντιλήφθηκε για πρώτη φορά ότι, από την άλλη πλευρά της θάλασσας, διακρινόταν η μικρή μύτη της Τιπαζά. Στην άκρη αυτής της μύτης διαγράφονταν οι χρυσαφένιες κολόνες του ναού και ολόγουρά τους τα ερείπια ανάμεσα στις αψιθιές που φάνταζαν από μακριά σαν ένα γκριζο μαλλιάρο τρίχωμα. Τα βράδια του Ιούνι, σκέφτηκε ο Μερσώ, ο άνεμος θα έφερνε προς το Σενουά, διαμέσου της θάλασσας, το άρωμα που ανάδιναν οι κορεσμένες από ήλιο αψιθιές.

Έπρεπε να τακτοποιήσει το σπίτι του και να το οργανώσει. Οι πρώτες μέρες κύλησαν γρήγορα. Ασβέστωσε, αγόρασε τάπητες τοίχου στο Αλγέρι, ξανάφτιαξε τις ηλεκτρικές εγκαταστάσεις. Και με τούτες τις δουλειές, που τις διέκοπτε μέσα στη μέρα για να φάει στο ξενοδοχείο του χωριού και να κάνει μπάνιο στη θάλασσα, ξεχνούσε γιατί είχε έρθει εδώ και αναλωνόταν στη σωματική κόπωση, με τη μέση τσακισμένη και αγκύλωση στα γόνατα, ανήσυχος για την έλλειψη μπογιάς ή για την ελαττωματική εγκατάσταση του διακόπτη αλερετούρ στο διάδρομο. Κοιμόταν στο ξενοδοχείο και σιγά σιγά έπιασε γνωριμίες στο χωριό. Με τα αγόρια που πήγαιναν τα κυριακάτικα απογεύματα να παίξουν ρώσικο μπιλιάρδο ή πινγκ-πονγκ (μονοπωλούσαν τα παιχνίδια ολόκληρο το απόγευμα και κατανάλωναν μόνο ένα αναψυκτικό, πράγμα που εξόργιζε το αφεντικό). Με τα κορίτσια που έκαναν βόλτες το βραδάκι στο δρόμο που δέσποζε πάνω από τη θάλασσα (πιάνονταν αγκαζέ και οι φωνές τους ήταν κάπως τραγουδιστές στις τελευταίες συλλαβές των λέξεων). Με τον Περέζ, τον ψαρά, που προμήθευε με ψάρι το ξενοδοχείο και ήταν κουλός. Εκεί συνάντησε και το γιατρό του χωριού, τον Μπερνάρ. Μα τη μέρα που τα πάντα τακτοποιήθηκαν στο σπίτι, ο Μερσώ κουβάλησε τα πράγματά του και ξαναβρήκε κάπως τον εαυτό του. Ήταν απόβραδο. Βρισκόταν στο δωμάτιο του πρώτου ορόφου και πίσω από το παράθυρο δυο κόσμοι διεκδικούσαν το χώρο ανάμεσα στα δυο πεύκα. Στον ένα, διάφανο σχεδόν, τ' αστέρια πλήθαιναν. Στον άλλο, πιο συμπαγή και πιο σκοτεινό, ένα μυστικό σκίρτημα νερού ανήγγελλε τη θάλασσα.

Ως εδώ είχε ζήσει σε διαθεσιμότητα, παρέα με τους εργάτες που τον βοηθούσαν ή φλυαρώντας με το αφεντικό του καφενείου. Μα τούτο το βράδυ, συνειδητοποίησε ότι δεν είχε κανέναν να συναντήσει, ούτε την ελαύριο ούτε ποτέ και ότι ήταν συντροφιά με την πολυπόθητη μοναξιά. Από τη στιγμή που δεν είχε να δει κανέναν, η επόμενη μέρα τού φάνηκε φοβερά κοντινή. Έπεισε ωστόσο τον εαυτό του πως ήταν αυτό ακριβώς που είχε ευχηθεί.

Ενώπιος ενωπίω και για πολύ καιρό, ώς τη συντέλεια. Αποφάσισε να καπνίσει και να σκεφτεί μέχρι αργά τη νύχτα, αλλά γύρω στις δέκα νύσταξε και πήγε για ύπνο. Την επομένη ξύπνησε πολύ αργά, γύρω στις δέκα, ετοίμασε το πρωινό του και το έφαγε πριν πλυθεί. Ένωθε λίγο κουρασμένος. Δεν είχε ξυριστεί και τα μαλλιά του ήταν ανάκατα. Όμως αφού έφαγε, αντί να πάει στο μπάνιο, τριγύρισε από το ένα δωμάτιο στο άλλο, ξεφύλλισε ένα περιοδικό και καταχάρηκε τελικά όταν βρήκε ένα διακόπτη που είχε ξεκολλήσει από τον τοίχο και στρώθηκε να τον φτιάξει. Κάποιος χτύπησε την πόρτα. Ήταν ο μικρός του ξενοδοχείου που του έφερε το μεσημεριανό του όπως είχε κανονίσει την προηγούμενη μέρα. Έτσι όπως ήταν και από τεμπελιά κάθισε στο τραπέζι, έφαγε ανόρεχτα για να μην κρυσώσουν τα φαγητά και βάλθηκε να καπνίζει ξαπλωμένος στο ντιβάνι του κάτω δωματίου. Όταν ξύπνησε, έξαλλος που τον είχε πάρει ο ύπνος, ήταν τέσσερις το απόγευμα. Πλύθηκε, ξυρίστηκε προσεκτικά, ντύθηκε επιτέλους και έγραψε δυο γράμματα, ένα για τη Λυσιέν κι ένα για τις τρεις φοιτήτριες. Ήταν κιόλας αργά και είχε αρχίσει να σουρουπώνει. Πήγε ωστόσο ίσαμε το χωριό για να ταχυδρομήσει τα γράμματά του κι επέστρεψε χωρίς να συναντήσει κανέναν. Ανέβηκε στο δωμάτιο και βγήκε στη βεράντα. Η θάλασσα και η νύχτα είχαν στήσει κουβέντα στο ακρογιάλι και ανάμεσα στα ερείπια. Εκείνος σκεφτόταν. Η θύμιση τούτης της χαμένης μέρας τον φαρμάκωνε. Απόψε, τουλάχιστον, ήθελε να δουλέψει, να κάνει κάτι, να διαβάσει ή να βγει να περπατήσει μέσα στη νύχτα. Η καγκελόπορτα του κήπου έτριξε. Του έφεραν το βραδινό φαγητό του. Πεινούσε, έφαγε με όρεξη και ένωσε τότε ανίκανος να βγει. Αποφάσισε να διαβάσει πολλή ώρα στο κρεβάτι του. Όμως στις πρώτες κιόλας σελίδες τα μάτια του έκλεισαν και το άλλο πρωί ξύπνησε αργά.

Τις επόμενες μέρες, ο Μερσώ πάσχιζε ν' αντιδράσει ενάντια σε τούτη τη νωθρότητα που τον κυριεύε. Καθώς οι μέρες κυλούσαν, ολοκληρωτικά γεμάτες από το τριξίμο της καγκελόπορτας και τ' αναρίθμητα τσιγάρα, τον έπιανε άγχος ενώ υπολόγιζε τη

δυσαναλογία ανάμεσα στην πράξη που τον είχε φέρει σε τούτη τη ζωή και σ' αυτή την ίδια τη ζωή. Ένα βράδυ έγραψε στη Λυσιέν και της ζήτησε να έρθει, σπάζοντας έτσι τη μοναξιά του από την οποία τόσα περίμενε. Μόλις έφυγε το γράμμα, μια κρυφή ντροπή άρχισε να τον τρώει. Αλλά όταν έφτασε η Λυσιέν, η ντροπή διαλύθηκε σ' ένα είδος χαζής και βιαστικής χαράς που τον πλημμύρισε μόλις ξαναβρήκε ένα αγαπημένο του πρόσωπο και την εύκολη ζωή που συνεπαγόταν η παρουσία του. Ασχολιόταν μαζί της, ήταν όλο περιποιήσεις, και η Λυσιέν τον κοίταζε με κάποια απορία, φροντίζοντας ωστόσο πάντα να είναι καλοσιδερωμένα τ' άσπρα λινά φορέματά της.

Ο Πατρίς άρχισε τότε να πηγαίνει περίπατο στην εξοχή, μαζί όμως με τη Λυσιέν. Ξαναβρήκε τη συνενοχή του με τον κόσμο, αποκυλώνοντας μόνο το χέρι του πάνω στον ώμο της Λυσιέν. Και βρίσκοντας καταφύγιο στον άνθρωπο, ξέφευγε από τον κρυφό φόβο του. Εντούτοις, έπειτα από δυο μέρες η Λυσιέν τού έφερε πληξή. Κι εκείνη διάλεξε αυτήν ακριβώς τη στιγμή για να του ζητήσει να ζήσει μαζί του. Αυτό συνέβη την ώρα που δειπνούσαν και ο Μερσώ αρνήθηκε κοφτά δίχως να σηκώσει τα μάτια από το πιάτο του.

Μετά από μια σιγή, η Λυσιέν πρόσθεσε με φωνή ουδέτερη:

«Δεν μ' αγαπάς».

Ο Μερσώ σήκωσε το κεφάλι. Τα μάτια της ήταν γεμάτα δάκρυα. Μαλάκωσε.

«Σου είπα ποτέ κάτι τέτοιο, μικρή μου;»

«Όχι, πραγματικά», απάντησε η Λυσιέν, «και γι' αυτό...»

Ο Μερσώ σηκώθηκε και πήγε στο παράθυρο. Ανάμεσα στα δυο πεύκα, τ' αστέρια πλήθαιναν μέσα στη νύχτα. Και ίσως ο Πατρίς να μην ένιωθε ποτέ, ταυτόχρονα με την αγωνία του, τόση αηδία για τις μέρες που είχαν περάσει.

«Είσαι όμορφη, Λυσιέν», είπε. «Δεν πάω παραπέρα. Δεν σου ζητάω τίποτα περισσότερο. Αυτό αρκεί και για τους δυο μας».

«Ξέρω», είπε η Λυσιέν. Είχε γυρισμένη την πλάτη της στον Πα-

τρεις και εξυνη το τραπεζομάντιλο με τη μύτη του μαχαιριού της. Εκείνος πήγε κοντά της και την έπιασε από τον αυχένα.

«Πίστεψέ με, δεν υπάρχει μεγάλος πόνος, ούτε μεγάλες μεταμέλειες, ούτε μεγάλες αναμνήσεις. Όλα λησμονιούνται, ακόμα και οι μεγάλοι έρωτες. Κι αυτό είναι το θλιβερό και το συναρπαστικό συνάμα στη ζωή. Υπάρχει μόνο ένας κάποιος τρόπος να βλέπει κανείς τα πράγματα κι αυτός ο τρόπος ξεπροβάλλει πού και πού. Γι' αυτό άλλωστε είναι καλό να έχει ζήσει κανείς μια μεγάλη αγάπη, ένα άτυχο πάθος στη ζωή του. Αποτελεί, τουλάχιστον, ένα άλλοθι για τις αδικαιολόγητες απελπισίες που μας βασανίζουν».

Μετά από σκέψη, ο Μερσώ πρόσθεσε:

«Ω, δεν ξέρω αν με καταλαβαίνεις».

«Νομίζω πως καταλαβαίνω», αποκρίθηκε η Λυσιέν και, στρέφοντας απότομα το κεφάλι της προς το μέρος του, είπε: «Δεν είσαι ευτυχισμένος».

«Θα γίνω», είπε παράφορα ο Μερσώ. «Πρέπει να γίνω. Χάρη σ' αυτή τη νύχτα, σ' αυτή τη θάλασσα και σε τούτο τον αυχένα που αγγίζουν τα δάχτυλά μου».

Είχε στραφεί προς το παράθυρο κι έσφιγγε το λαϊμό της Λυσιέν. Εκείνη σώπαινε.

«Τουλάχιστον», είπε σε λίγο χωρίς να τον κοιτάξει, «νιώθεις λίγη φιλία για μένα;»

Ο Πατρίς γονάτισε πλάι της και της δάγκωσε τον ώμο.

«Φιλία, ναι, όπως νιώθω φιλία για τη νύχτα. Είσαι η χαρά των ματιών μου και δεν ξέρεις πόση θέση πιάνει στην καρδιά μου τούτη η χαρά».

Η Λυσιέν έφυγε την άλλη μέρα. Τη μεθεπομένη, ο Μερσώ, ανίκανος να τα βρει με τον εαυτό του, έφτανε με το αυτοκίνητό του στο Αλγέρι. Πήγε πρώτα στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο. Οι φίλες του τού υποσχέθηκαν ότι θα πήγαιναν να τον δουν στο τέλος του μήνα. Τότε, θέλησε να ξαναδεί τη γειτονιά του.

Το σπίτι του το είχε νοικιάσει ένας καφετζής. Ρώτησε για το

βαρελά αλλά κανείς δεν μπόρεσε να τον πληροφορήσει. Υπέθεταν πως είχε πάει στο Παρίσι για να βρει δουλειά. Ο Μερσώ πήρε σβάρνα τα στέκια του. Στην ταβέρνα, είδε ότι ο Σελέστ είχε γεράσει – όχι πολύ όμως. Ο Ρενέ ήταν πάντα εκεί, με τη φυματίωσή του και το σοβαρό του ύφος. Όλοι χάρηκαν όταν είδαν τον Πατρίς κι εκείνος συγκινήθηκε.

«Ω! Μερσώ», είπε ο Σελέστ, «δεν άλλαξε καθόλου. Πάντα ο ίδιος!»

«Ναι», είπε ο Μερσώ.

Θαύμαζε την περίεργη τύφλωση των ανθρώπων που, αν και ξέρουν τι αλλάζει στους ίδιους, επιβάλλουν στους φίλους τους την εικόνα που έχουν μια για πάντα για εκείνους. Τον ίδιο, τον έβλεπαν σύμφωνα μ' αυτό που υπήρξε κάποτε. Όπως ένα σκυλί δεν αλλάζει χαρακτήρα, έτσι και οι άνθρωποι είναι σκυλιά για τον άνθρωπο. Κι έτσι, ενώ ο Σελέστ, ο Ρενέ και οι άλλοι τον ήξεραν πολύ καλά, τον θεωρούσαν τόσο ξένο και τόσο κλειστό σαν έναν ακατοίκητο πλανήτη. Τους άφησε, νιώθοντας πάντα φιλία για εκείνους. Και, καθώς έβγαινε από την ταβέρνα, συνάντησε τη Μάρθα. Βλέποντάς την, συνειδητοποίησε ότι την είχε σχεδόν ξεχάσει και ότι παράλληλα ήλπιζε να τη συναντήσει. Το πρόσωπό της παρέμενε πάντα πρόσωπο φτιασιδωμένης θεάς. Την πόθησε αλλά με κρύα καρδιά. Περιπάτησαν παρέα.

«Ω, Πατρίς», του έλεγε, «πόσο χαίρομαι. Τι γίνεσαι;»

«Τίποτα το ιδιαίτερο, το βλέπεις. Μένω στην εξοχή».

«Αυτό είναι θαυμάσιο. Πάντα ονειρευόμουν κάτι τέτοιο».

Κι έπειτα από μια παύση, συνέχισε:

«Ξέρεις, δεν σου κρατώ κακία».

«Ναι», είπε ο Μερσώ γελώντας, «παρηγορήθηκες».

Τότε η Μάρθα πήρε ένα ύφος που του ήταν εντελώς άγνωστο.

«Μη γίνεσαι κακός, εντάξει; Ήξερα πολύ καλά ότι έτσι θα τελειώναμε μια μέρα. Ήσουν περίεργο άτομο. Κι εγώ απλά ένα κοριτσόπουλο, όπως έλεγες. Τότε, όταν συνέβη αυτό, φυσικά έγινα πυρ και μανία, καταλαβαίνεις. Τελικά σκέφτηκα πως ήσουν δυ-

στυγχισμένος. Και είναι αστείο, ε, δεν ξέρω να τα λέω καλά, αλλά ήταν η πρώτη φορά που όσα συνέβηκαν μεταξύ μας με λύπησαν και μ' έκαναν συνάμα ευτυχισμένη».

Ο Μερσώ την κοίταξε έκπληκτος. Σκέφτηκε αίφνης πως η Μάρθα ήταν πάντα πολύ καλή μαζί του. Τον είχε δεχτεί έτσι όπως ήταν και τον είχε απαλλάξει από μεγάλη μοναξιά. Είχε σταθεί άδικος μαζί της. Ενώ η φαντασία και η ματαιοδοξία του της είχαν δώσει μεγάλη αξία, η περηφάνια του δεν της είχε δώσει αρκετή. Ένωθε με πόσο παράδοξο και σκληρό τρόπο ξεγελιόμαστε πάντα δυο φορές για τα πλάσματα που αγαπάμε, αρχικά προς όφελός τους και κατόπιν εις βάρος τους. Σήμερα καταλάβαινε πως η Μάρθα τού είχε φερθεί φυσιολογικά, δηλαδή ότι υπήρξε ο χαρακτήρας που ήταν πραγματικά και για το λόγο αυτόν της χρωστούσε πολλά. Ψιλόβρεχε, ακριβώς όσο έπρεπε ώστε τα φώτα του δρόμου με την αντανάκλαση να πολλαπλασιάζονται και να διασκορπίζονται. Ανάμεσα στις σταγόνες από φώτα και βροχή, έβλεπε το πρόσωπο της Μάρθας αίφνης σοβαρό κι ένωθε να τον πλημμυρίζει μια φλύαρη ευγνωμοσύνη που δεν κατάφερε να εκφράσει και που σε άλλους καιρούς θα μπορούσε να τη θεωρήσει σαν ένα είδος αγάπης. Μα βρήκε μόνο να της πει μερικά φτωχά λόγια:

«Ξέρεις, σε συμπαθώ. Και τώρα ακόμα, αν μπορούσα να κάνω κάτι...»

Του χαμογέλασε και είπε:

«Όχι. Είμαι νέα. Επομένως δεν μου λείπει τίποτα, καταλαβαίνεις».

Συγκατένευσε. Από εκείνον ως αυτήν, πόση απόσταση και συγχρόνως πόση κρυφή συνεννόηση. Την άφησε μπροστά στο σπίτι της. Εκείνη, κάτω από την ομπρέλα της, του είπε:

«Ελπίζω να ξαναϊδωθούμε».

«Ναι», απάντησε ο Μερσώ.

Η Μάρθα μειδίασε λυπημένα. Ο Μερσώ είπε:

«Ω, πήρες πάλι το παιδιάστικο ύφος σου».

Πήγε κάτω από την πόρτα κι έκλεισε την ομπρέλα της. Ο Πατρίς τής άπλωσε το χέρι και χαμογέλασε με τη σειρά του: «Γεια σου, οπτασία». Του το έσφιξε δυνατά και ξαφνικά τον φίλησε στα δυο μάγουλα και ανέβηκε τρέχοντας τη σκάλα. Κάτω από τη βροχή, ο Μερσώ ένωθε ακόμα στα μάγουλά του την κρύα μύτη και τα ζεστά χείλη της Μάρθας. Κι ετούτο το αιφνίδιο και ανυστερόβουλο φιλή είχε όλη την αγνότητα εκείνου της μικρής πόρνης με τις φακίδες, στη Βιέννη.

Πήγε ωστόσο να βρει τη Λυσιέν, κοιμήθηκε σπίτι της και την επομένη της ζήτησε να περπατήσουν παρέα στις μεγάλες λεωφόρους. Ήταν περίπου δώδεκα η ώρα όταν κατέβηκαν. Μερικές πορτοκαλιές βάρκες στέγνωναν στον ήλιο σαν φρούτα κομμένα σε φέτες. Ένα διπλό σμήνος από περιστέρια, καθώς και ίσκιοι περιστρωτών, κατέβηκε προς τις αποβάθρες και υψώθηκε αμέσως διαγράφοντας ράθυμα μια καμπύλη. Ο λαμπερός ήλιος ζέσταινε γλυκά. Ο Μερσώ κοίταζε το κόκκινο και μαύρο επιβατικό πλοίο να βγαίνει αργά από τον πορθμό, ν' αναπτύσσει ταχύτητα και να κάνει μια μεγάλη στροφή προς τη φωτεινή γραμμή που άφριζε εκεί όπου έσμιγαν ο ουρανός με τη θάλασσα. Για όποιον κοιτάζει αυτούς που φεύγουν, σε κάθε αναχώρηση υπάρχει μια πικρή γλύκα.

«Είναι τυχεροί», είπε η Λυσιέν.

«Ναι», αποκρίθηκε ο Μερσώ.

Σκεφτόταν όμως «όχι» ή, τουλάχιστον, δεν φθονούσε αυτή τη τύχη. Και γι' αυτόν τον ίδιο βέβαια, κάθε ξεκίνημα, κάθε αναχώρηση, κάθε καινούργια ζωή είχε πάντα τη γοητεία της. Ήξερε όμως ότι η ευτυχία δεν ήταν επακόλουθό τους παρά μόνο στο μυαλό των τεμπέληδων και των ανίκανων. Η ευτυχία προϋποθέτει μια επιλογή και μέσα σε τούτη την επιλογή μια συντονισμένη και νηφάλια θέληση. Σαν ν' άκουγε τον Ζαγραίο που έλεγε: «Όχι με τη θέληση της παραίτησης, αλλά με τη θέληση της ευτυχίας». Είχε περάσει το μπράτσο του γύρω από τους ώμους της Λυσιέν και στη φούχτα του ακουμπούσε το ζεστό και μαλακό στήθος της.

Το ίδιο βράδυ, στο αυτοκίνητο που τον έφερε πίσω στο Σενοιά, ο Μερσώ, μπροστά στα φουσκωμένα νερά και τους λόφους που ξεπρόβαλλαν ξαφνικά, ένωσε μια μεγάλη σιωπή μέσα του. Με το να προσποιείται ότι έκανε μερικά νέα ξεκινήματα, με το να συνειδητοποιεί την περασμένη του ζωή, είχε προσδιορίσει επιτέλους τι ήθελε και τι δεν ήθελε να είναι. Εκείνες τις χαμένες μέρες που τον είχαν κάνει να ντρέπεται τις έκρινε επικίνδυνες αλλά και αναγκαίες. Θα μπορούσε να είχε βουλιάξει εκεί και να χάσει έτσι τη μοναδική δικαίωσή του. Μα και πάλι, θα 'πρεπε να προσαρμοστεί σε όλα.

Ανάμεσα σε δυο φρεναρίσματα, ο Μερσώ αισθανόταν να τον διαπερνά η ταπεινωτική και συνάμα ανεκτίμητη αλήθεια, πως αυτή η αλλόκοτη ευτυχία που αναζητούσε έθετε σαν όρο το πρωινό ξύπνημα, τα συχνά θαλασσινά μπάνια και τη συνειδητά υγιεινή ζωή. Έτρεχε γρήγορα, αποφασισμένος να επωφεληθεί από τη φόρα του, για ν' αρχίσει μια ζωή που στη συνέχεια δεν θ' απαιτούσε πια προσπάθειες, για να συντονίσει την ανάσα του με τον πραγματικό ρυθμό του χρόνου και της ζωής.

Την επομένη ξύπνησε νωρίς και κατέβηκε στη θάλασσα. Η μέρα ήταν ήδη λουσμένη στο φως και το πρωινό πλημμύριζε από φτερουγίσματα και τιτίβισματα πουλιών. Μα ο ήλιος μόλις που άγγιζε την καμπύλη του ορίζοντα και, όταν ο Μερσώ μπήκε στο θαμπό ακόμα νερό, του φάνηκε πως κολυμπούσε μέσα σε μιαν ακαθόριστη νύχτα, ως τη στιγμή που, καθώς ο ήλιος ανέτελλε, βύθισε τα μπράτσα του σε κύματα από κόκκινο και παγωμένο χρυσάφι. Μετά βγήκε και επέστρεψε στο σπίτι του. Ένωσε το σώμα του σβέλτο και έτοιμο να δεχτεί τα πάντα. Τα επόμενα πρωινά, κατέβαινε λίγο πριν βγει ο ήλιος. Και τούτη η πρώτη ενέργειά του επηρέαζε όλη την υπόλοιπη μέρα του. Τα μπάνια εξάλλου τον κούραζαν. Συγχρόνως όμως με την αδυναμία και την ενεργητικότητα που του άφηναν, έδιναν σ' όλη τη μέρα του μια γεύση χαλάρωσης και ευχάριστης κόπωσης. Παρ' όλα αυτά, οι μέρες συνέχιζαν να του φαίνονται ατελείωτες. Δεν είχε ακόμα αποσπάσει το

χρόνο του από παλιές συνήθειες που του χρησίμευαν σαν σημεία αναφοράς. Δεν είχε τίποτα να κάνει και ο χρόνος τότε διαρκούσε όλο και περισσότερο. Κάθε λεπτό έβρισκε τη θαυματουργή αξία του, μα εκείνος δεν την αναγνώριζε ακόμα. Όπως οι μέρες μοιάζουν χωρίς τελειωμό όταν ταξιδεύεις, ενώ αντίθετα, στο γραφείο, το διάστημα από Δευτέρα σε Δευτέρα διανύεται αστραπιαία, έτσι κι αυτός, στερημένος από τα στηρίγματά του, προσπαθούσε να τα ξαναβρεί και πάλι σε μια ζωή που ωστόσο δεν τα χρειαζόταν. Έπαιρνε καμιά φορά ένα ρολόι, κοίταζε το δείκτη να πηγαίνει από τον έναν αριθμό στον άλλο νιώθοντας έκπληξη που πέντε λεπτά τού φαινόταν τότε ατελείωτα. Το ρολόι αυτό, χωρίς αμφιβολία, του άνοιξε τον δύσκολο και βασανιστικό δρόμο που οδηγεί στην υπέρτατη τέχνη της απραξίας. Έμαθε να πηγαίνει βόλτες. Μερικές φορές, το απόγευμα, περπατούσε κατά μήκος της παραλίας μέχρι τα ερείπια στην άλλη άκρη. Ξάπλωνε τότε ανάμεσα στις αψιθιές και, με το χέρι πάνω σε μια ζεστή πέτρα, άνοιγε τα μάτια του και την καρδιά του στο αβάσταχτο μεγαλείο αυτού του κορεσμένου από ζέστη ουρανού. Συγχρόνιζε το σφυγμό του με τους σφοδρούς παλμούς του ήλιου στις δύο το μεσημέρι και, χωμένος ανάμεσα στις άγριες μυρωδιές και τις συναυλίες των αποχωνωμένων εντόμων, κοίταζε τον ουρανό να περνάει από το λευκό στο καθαρό γαλάζιο, για να δροσίσει σε λίγο ως το πράσινο και να σταλάξει τη γλύκα και την τρυφερότητά του πάνω στα ζεστά ακόμα ερείπια. Επέστρεφε τότε νωρίς και πλάγιαζε. Σ' αυτή τη διαδρομή από τον έναν ήλιο στον άλλο, οι μέρες του οργανώνονταν και ακολουθούσαν έναν αργό και παράξενο ρυθμό που του έγινε τόσο απαραίτητος όσο του ήταν άλλοτε το γραφείο του, η ταβέρνα και ο ύπνος. Και στις δυο περιπτώσεις, δεν είχε απόλυτη συνείδηση των πραγμάτων. Τώρα, τουλάχιστον, τις ώρες που το μυαλό του δούλευε καθαρά, ένιωθε ότι ο χρόνος ήταν δικός του και ότι, σ' αυτό το σύντομο διάστημα που η κόκκινη θάλασσα γίνεται πράσινη, το κάθε δευτερόλεπτο φάνταζε γι' αυτόν σαν αιώνιο. Πέρα από τον κύκλο των ημερών δεν διέκρινε καμιά αιω-

νότητα ούτε καμιά υπεράνθρωπη ευτυχία. Η ευτυχία είναι ανθρώπινη και η αιωνιότητα καθημερινή. Το παν είναι να ξέρουμε να γινόμαστε ταπεινοί, να συντονίζουμε την καρδιά μας με το ρυθμό των ημερών αντί να προσαρμόζουμε τον δικό τους ρυθμό στο διάγραμμα των ελπίδων μας.

Όπως πρέπει να ξέρεις να σταματάς στην τέχνη, όπως έρχεται πάντα μια στιγμή που δεν πρέπει πλέον ν' αγγίξεις ένα γλυπτό, και όπως απ' αυτή την άποψη μια επιβολή έλλειψης νοημοσύνης βοηθάει πάντα τον καλλιτέχνη πολύ περισσότερο από τα πιο περίτεχνα αποθέματα οξυδέρκειας, έτσι χρειάζεται και μια μικρή έλλειψη νοημοσύνης για να δημιουργήσεις μια τέλεια ευτυχομένη ζωή. Όσοι δεν τη διαθέτουν, ας μερμηνήσουν να την αποκτήσουν.

Τις Κυριακές πάντως ο Μερσώ έπαιζε μπιλιάρδο με τον Περέζ. Ο Περέζ ήταν κουλός. Το ακρωτηριασμένο μπράτσο του ήταν κομμένο πάνω από τον αγκώνα. Έτσι έπαιζε μ' έναν ιδιόρρυθμο τρόπο και, κορδωμένος, στήριζε το κουλό του χέρι πάνω στη στέκα. Όταν πήγαινε για ψάρεμα το πρωί, ο Μερσώ θαύμαζε πάντα τη δεξιτεχνία του γεροψαρά, που κρατούσε το αριστερό κουπί κάτω από τη μασχάλη του και, όρθιος στη βάρκα, με το σώμα λοξά, έσπρωχνε το ένα κουπί με το στήθος και το άλλο με το χέρι του. Τα πήγαιναν μια χαρά οι δυο τους. Ο Περέζ μαγείρευε σουπιές με πικάντικη σάλτσα. Τις έφηνε στο ζουμί τους και ο Μερσώ μοιραζόταν μαζί του τη μαύρη και καυτή σάλτσα όπου βουτούσαν το ψωμί τους μέσα σ' ένα καπνισμένο τηγάνι στην κουζίνα του ψαρά. Ο Περέζ δεν μιλούσε ποτέ. Ο Μερσώ τον ευγνωμονούσε για την ικανότητά του να σιωπά. Μερικές φορές το πρωί, μετά το μπάνιο του, τον έβλεπε να ρίχνει τη βάρκα του στη θάλασσα. Πήγαινε τότε και του έλεγε:

«Να έρθω μαζί σου, Περέζ;»

«Έμπα», απαντούσε εκείνος.

Έβαζαν τότε τα κουπιά σε δυο διαφορετικούς σκαρμούς και κωπηλατούσαν αντάμα, φροντίζοντας (ο Μερσώ τουλάχιστον)

να μην μπλέκονται τα πόδια τους στ' αγκίστρια ολόγυρα στο παραγάδι. Ύστερα ψάρευαν και ο Μερσώ πρόσεχε τις πετονιές, λαμπυριστές όσο ήταν στην επιφάνεια της θάλασσας, κυματιστές και μαύρες μέσα στο νερό. Ο ήλιος έσπαγε πάνω στο νερό σε χιλιάδες κομματάκια και ο Μερσώ ανέπνεε μια βαριά κι αποπνικτική μυρωδιά που έβγαινε από τη θάλασσα σαν ανάσα. Πού και πού ο Περέζ έπιανε ένα ψαράκι. Το ξανάριχνε στο νερό κι έλεγε: «Άντε στη μάνα σου». Στις έντεκα επέστρεφαν, και ο Μερσώ με χέρια που γυάλιζαν από λέπια και πρόσωπο πρησμένο από τον ήλιο έμπαινε στο σπίτι του που του φαινόταν σαν δροσερό υπόγειο, ενώ ο Περέζ πήγαινε να ετοιμάσει τα ψάρια που θα έτρωγαν παρέα το βράδυ. Μέρα με τη μέρα, ο Μερσώ αφηνόταν σ' αυτό το είδος ζωής, όπως αφηνόταν να γλιστράει στο νερό. Και όπως μετακινούμαστε στη θάλασσα με τη βοήθεια των χεριών και του νερού που μας σηκώνει και μας κάνει να προχωράμε, του έφταναν μερικές βασικές κινήσεις, ένα χέρι πάνω στον κορμό ενός δέντρου, λίγο τρέξιμο στην παραλία, για να διατηρηθεί άκραιο και με ξύπνια συνείδηση. Έκανε έτσι μια πραγματικά απλή ζωή, έβρισκε έναν παράδεισο που δίνεται μόνο στα πιο στερημένα ή στα πιο προικισμένα με εξυπνάδα ζώα. Σ' αυτό το σημείο, όπου το πνεύμα αρνιέται το πνεύμα, άγγιζε την αλήθεια του και μαζί της την υπέρτατη δόξα και την αγάπη του.

Χάρη στον Μπερνάρ συμμετείχε και στη ζωή του χωριού. Χρειάστηκε να τον καλέσει για μια μικρή αδιαθεσία και από τότε βλέπονταν συχνά και μάλιστα μ' ευχαρίστηση. Ο Μπερνάρ ήταν σιωπηλό άτομο, μ' ένα είδος όμως πικρού χιούμορ που γέμιζε σπίθες τα μάτια του και τα γυαλιά του από ταρταρούγα. Είχε ασκήσει το επάγγελμά του για πολλά χρόνια στην Ινδοκίνα και είχε αποσυρθεί στα σαράντα του σ' αυτή τη γωνιά της Αλγερίας. Εδώ και μερικά χρόνια έκανε μια ήσυχη ζωή με τη γυναίκα του, μια εξαιρετικά λιγομίλητη Ινδοκινέζα, με κότσο και μοντέρνο ταγέρ. Ο Μπερνάρ, χάρη στα αποθέματα επιεικειας που διέθετε, προσαρμοζόταν σ' όλους τους κύκλους. Έτσι, αγαπούσε όλο το

χωριό και όλο το χωριό τον αγαπούσε. Εξοικείωσε σ' αυτό και τον Μερσώ, που ήδη γνωριζόταν πολύ καλά με τον ξενοδόχο, έναν πρώην τενόρο που τραγουδούσε στη ρεσεψιόν και, ανάμεσα σε δυο στριγκλιές της *Τόσκας*, υποσχόταν στη γυναίκα του ένα καλό μπερντάκι. Ζήτησαν από τον Πατρίς να συμμετάσχει με τον Μπερνάρ στην επιτροπή των εορτών. Και τις γιορτινές μέρες, στις 14 Ιουλίου και τις άλλες, περιφέρονταν με τρίχρωμο περιβραχιόνιο ή συζητούσαν με τα άλλα μέλη της επιτροπής, γύρω από ένα πράσινο λαμαρινένιο τραπέζι που κόλλαγε από τη ζάχαρη των αναψυκτικών, για το αν η εξέδρα των μουσικών θα έπρεπε να στολιστεί με ευώνυμα ή με φοινικόφυλλα. Θέλησαν μάλιστα να τον παρασύρουν σε μια εκλογική διαμάχη. Μα ο Μερσώ είχε γνωρίσει στο μεταξύ το δήμαρχο. «Προϊστατο της τύχης των κατοίκων της κοινότητάς του», (όπως έλεγε) εδώ και δέκα χρόνια και αυτή η σχεδόν διαιώνιση τον έκανε να πιστεύει πως ήταν ο Ναπολέον Βοναπάρτης. Αμπελουργός που είχε πλουτίσει, έχτισε ένα σπίτι νεοελληνικού ρυθμού. Κάλεσε τον Μερσώ να το επισκεφθεί. Αποτελείτο από ένα υπερυψωμένο ισόγειο κι έναν όροφο. Και καθώς δεν υποχωρούσε μπροστά σε καμιά θυσία, ο δήμαρχος είχε εγκαταστήσει ασανσέρ. Έβαλε τον Μερσώ και τον Μπερνάρ να το δοκιμάσουν. Και ο Μπερνάρ είπε ατάραχα: «Γλιστράει καλά». Από εκείνη τη μέρα ο Μερσώ ένιωσε μεγάλο θαυμασμό για το δήμαρχο. Μαζί με τον Μπερνάρ άσκησαν όλη την επιρροή τους για να τον κρατήσουν στο πόστο του που για πολλούς λόγους τού άξιζε.

Την άνοιξη, το μικρό χωριό με τις κόκκινες στέγες του τη μια κοντά στην άλλη, ανάμεσα στο βουνό και τη θάλασσα, ξεχείλιζε από λουλούδια, ροζ παλ τριαντάφυλλα, νάκινθους και μπουκαμβίλιες, και από το ζουζούνισμα των εντόμων. Την ώρα του μεσημεριανού ύπνου, ο Μερσώ έβγαινε στη βεράντα και κοίταζε το χωριό που κοιμόταν και άχνιζε κάτω από το άπλετο φως. Το μακροσκελές ιστορικό του βασιζόταν στην έχθρα μεταξύ του Μοράλες και του Μπινγκές, δυο πλούσιων Ισπανών αποίκων που χάρι στις

αλληπάλληλες κερδοσκοπίες είχαν γίνει εκατομμυριούχοι. Από τότε τους κατέλαβε ο πυρετός για μεγαλεία. Όταν ο ένας αγόραζε ένα αυτοκίνητο, διάλεγε το πιο ακριβό. Μα ο άλλος που αγόραζε το ίδιο, του έβαζε ασημένια χερούλια. Η μεγαλύτερη ιδιοφυΐα σε κάτι τέτοια ήταν ο Μοράλες, που τον αποκαλούσαν «Βασιλιά της Ισπανίας». Κι αυτό επειδή πάντα νικούσε τον Μπινγκές που έπασχε από έλλειψη φαντασίας. Τη μέρα που, κατά τη διάρκεια του πολέμου, ο Μπινγκές αγόρασε ομόλογα του Δημοσίου αξίας πολλών εκατοντάδων χιλιάδων φράγκων, ο Μοράλες δήλωσε: «Εγώ κάνω κάτι περισσότερο, δίνω το γιο μου». Και ανάγκασε το γιο του να καταταγεί στο στρατό, παρόλο που ήταν ακόμα πολύ μικρός για να επιστρατευτεί. Το 1925, ο Μπινγκές έφτασε στο Αλγέρι με μια υπέροχη Μπουγκάτι. Δεκαπέντε μέρες αργότερα, ο Μοράλες έβαλε να του φτιάξουν ένα υπόστεγο και αγόρασε ένα αεροπλάνο Κοντρόν. Το αεροπλάνο κοιμόταν συνέχεια στο υπόστεγό του. Μόνο τις Κυριακές το έδειχναν στους επισκέπτες. Όταν ο Μπινγκές μιλούσε για τον Μοράλες, έλεγε: «Αυτός ο ξυπόλυτος», και ο Μοράλες για τον Μπινγκές: «Αυτός ο ψωροφαντασμένος».

Ο Μπερνάρ πήρε μαζί του τον Μερσώ στο σπίτι του Μοράλες. Στο μεγάλο αγρόκτημα, γεμάτο σφήκες και αρώματα από σταφύλι, ο ιδιοκτήτης τους δέχτηκε με όλο τον απαιτούμενο σεβασμό, αλλά με πάνινα παπούτσια και χωρίς σακάκι γιατί δεν μπορούσε ν' ανεχτεί σακάκι και παπούτσια. Τους έδειξαν το αεροπλάνο, τ' αυτοκίνητα, το παράσημο του γιου που το είχαν κορνιζάρει και εκθέσει στο σαλόνι, και ο Μοράλες, που εξηγούσε στον Μερσώ την ανάγκη ν' απομακρυνθούν οι ξένοι από τη γαλλική Αλγερία (εκείνος είχε πολιτογραφηθεί, «μα, για παράδειγμα, αυτός ο Μπινγκές»), τους οδήγησε σ' ένα πρόσφατο απόκτημά του. Πήγαν σ' έναν τεράστιο αμπελώνα που στο κέντρο του είχαν διαμορφώσει μια κυκλική πλατεία. Σε τούτη την πλατεία υπήρχε ένα σαλόνι στυλ Λουί Κενζ από το πιο πολύτιμο ξύλο και στόφα. Έτσι ο Μοράλες μπορούσε να δέχεται τους επισκέπτες του στα κτήματά του. Στον Μερσώ, που ρώτησε ευγενικά τι γινόταν όταν έβροχε, ο Μο-

ράλες αποκριθήκε ατάραχα καπνίζοντας το πούρο του: «Το αντικαθιστώ». Στο γυρισμό, κουβεντιάζοντας με τον Μπερνάρ, προσπαθούσαν να ξεχωρίσουν τον νεόπλουτο από τον ποιητή. Ο Μορράλες, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Μπερνάρ, ήταν ποιητής. Ο Μερσώ σκεφτόταν πως θα μπορούσε να είναι ένας θαυμάσιος Ρωμαίος αυτοκράτορας της παρακμής.

Ύστερα από λίγο καιρό, η Λυσιέν ήρθε να περάσει μερικές μέρες στο Σενουά και ξανάφυγε. Μια Κυριακή πρωί, η Κλαιρ, η Ροζ και η Κατρίν ήρθαν να δουν τον Μερσώ, όπως του το είχαν υποσχεθεί. Μα ο Πατρίς βρισκόταν ήδη πολύ μακριά από την ψυχική διάθεση που τον είχε φέρει στο Αλγέρι τις πρώτες μέρες της απομόνωσής του από τον κόσμο. Παρ' όλα αυτά χάρηκε που τις ξανάβλεπε. Πήγε παρέα με τον Μπερνάρ να τις υποδεχτεί όταν θα κατέβαιναν από το μεγάλο καναρινί λεωφορείο της γραμμής. Η μέρα ήταν υπέροχη, το χωριό γεμάτο με τα όμορφα κόκκινα αυτοκίνητα των πλανόδιων χασάπηδων, τα λουλούδια άφθονα και οι άνθρωποι ντυμένοι με ανοιχτόχρωμα ρούχα. Κάθισαν για λίγο στο καφενείο, για χατίρι της Κατρίν. Θαύμαζε τούτη τη λαμπρότητα και τη ζωή και, πίσω από τον τοίχο όπου ακουμπούσε, μάντευε την παρουσία της θάλασσας. Τη στιγμή που σηκώθηκαν να φύγουν, ακούστηκε μια φοβερή μουσική σ' έναν πολύ κοντινό δρόμο. Επρόκειτο, αναμφισβήτητα, για το «Εμβατήριο των Ταυρομάχων» από την *Κάρμεν*, παιγμένο τόσο δυνατά και τόσο πληθωρικά που ήταν αδύνατο στα όργανα να συντονίσουν την έντασή τους. «Είναι ο όμιλος γυμναστικής», είπε ο Μπερνάρ. Είδαν όμως να ξεπροβάλλουν καμιά εικοσαριά άγνωστοι μουσικοί που φυσούσαν ακατάπαυστα στα πιο ποικίλα πνευστά όργανα. Πήγαιναν προς το καφενείο και στο κατόπι τους εμφανίστηκε ο Μορράλες με το ψαθάκι προς τα πίσω πάνω από ένα μαντίλι και κάνοντας αέρα με μια διαφημιστική βεντάλια. Είχε προσλάβει αυτούς τους μουσικούς στην πόλη γιατί, όπως εξήγησε αργότερα, «μ' αυτή την κρίση, η ζωή είναι πολύ θλιβερή». Κάθισε και τους έβαλε ολόγυρά του κι εκείνοι τελείωσαν το εμβατήριο που έπαι-

ζαν. Τότε, ο Μοράλες σηκώθηκε και κάνοντας μια κυκλική κίνηση είπε όλος μεγαλοπρέπεια: «Ζήτησα από την ορχήστρα να ξαναπαίξει το “Εμβατήριο των Ταυρομάχων”».

Φεύγοντας, τα χαζοπούλια ξεκαρδίζονταν στα γέλια. Όταν όμως έφτασαν στο σπίτι, μέσα στη σκιά και τη δροσιά των δωματίων που καθιστούσαν πιο αισθητή την αστραφτερή λευκότητα των τοίχων λουσμένων από τον ήλιο του κήπου, ξαναβρήκαν τη σιωπή και μια βαθιά αρμονία που η Κατρίν εξέφρασε με την επιθυμία να κάνει ηλιοθεραπεία στη βεράντα. Τότε ο Μερσώ συνόδεψε τον Μπερνάρ. Ήταν η δεύτερη φορά που ο γιατρός έβλεπε κάτι από τη ζωή του Πατρίς. Δεν είχαν ανοίξει ποτέ τις καρδιές τους ο ένας στον άλλον, ο Μερσώ επειδή ένιωθε πως ο Μπερνάρ δεν ήταν ευτυχισμένος, και ο Μπερνάρ επειδή ήταν κάπως χαμένος με τη ζωή που έκανε ο Μερσώ. Αποχωρίστηκαν χωρίς να πουν λέξη. Ο Μερσώ συμφώνησε με τις φίλες του να πάνε και οι τέσσερις εκδρομή την επαύριο, ξεκινώντας πολύ πρωί. Το Σενουά ήταν εξαιρετικά ψηλό και δύσκολο για αναρρίχηση. Προέβλεπαν μια όμορφη μέρα γεμάτη ήλιο και κούραση.

Το χάραμα, σκαρφάλωσαν τις πρώτες απότομες πλαγιές. Η Ροζ και η Κλαιρ περπατούσαν μπροστά, ο Πατρίς και η Κατρίν έκλειναν την πορεία. Ήταν αμίλητοι. Ανέβαιναν σιγά σιγά πάνω από τη θάλασσα, κάτασπρη ακόμα μέσα στην πρωινή καταχνιά. Ο Πατρίς σιωπούσε κι αυτός, απόλυτα ενσωματωμένος στο βουνό, στεφανωμένο με την κοντοκομμένη φουντωτή κόμη του από κολχικά, στις παγωμένες πηγές, στη σκιά και στον ήλιο, στο κορμί του που συναινούσε σε όλα κι έπειτα τ' αρνιόταν. Είχαν συγκεντρώσει τις προσπάθειές τους στην πορεία, με τον πρωινό αέρα στα πνευμόνια τους σαν καντό σίδερο ή σαν κοφτερό ξυράφι, ολότελα παραδομένοι σε τούτη την επίδοση, σ' αυτό το ξεπέραςμα των δυνάμεών τους πασχίζοντας να κατακτήσουν την πλαγιά. Η Ροζ και η Κλαιρ, κουρασμένες, επιβράδυναν το βήμα τους. Η Κατρίν με τον Πατρίς τις προσπέρασαν και σε λίγο τις έχασαν από τα μάτια τους.

«Είσαι καλά;» ρωτούσε ο Πατρίς.

«Ναι, είναι πολύ όμορφα».

Ο ήλιος ανέβαινε στον ουρανό και μαζί του ένα ζουζούνισμα από έντομα που δυνάμωνε με τη ζέστη. Σε λίγο ο Πατρίς έβγαλε το πουκάμισό του και, γυμνόστηθος, συνέχισε την πορεία. Ο ιδρώτας κυλούσε στην πλάτη του, ξεφλουδισμένη από τον ήλιο. Πήραν ένα μονοπάτι που έμοιαζε να περνάει σύρριζα στην πλαγιά του βουνού. Τα χορτάρια που πατούσαν ήταν τώρα πιο υγρά. Σε λίγο, τους υποδέχτηκε ο φλοίσβος των πηγών και από μια εσοχή αναδύθηκε δροσιά και σκιά. Πιτσίλισαν ο ένας τον άλλον, ήπιαν λίγο νερό και η Κατρίν ξάπλωσε στο χορτάρι, ενώ ο Πατρίς, με μαλλιά πιο σκούρα και κατσαρά πάνω στο μέτωπο επειδή ήταν βρεγμένα, μισόκλεινε τα μάτια μπροστά στο τοπίο το γεμάτο ερείπια, γυαλιστερά μονοπάτια και λάμπεις ήλιου. Κάθισε ύστερα πλάι στην Κατρίν.

«Τώρα που είμαστε μόνοι, Μερσώ, πες μου, είσαι ευτυχισμένος;»

«Κοίτα», είπε ο Μερσώ.

Ο δρόμος τρεμούλιαζε από το λιοπύρι και ένα πλήθος από πολύχρωμα μικροσκοπικά έντομα ανέβαινε προς το μέρος τους. Ο Πατρίς χαμογελούσε και χαϊδευε τα μπράτσα του.

«Ναι, μα θα ήθελα να σε ρωτήσω κάτι. Φυσικά μπορείς να μη μου απαντήσεις αν αυτό σ' ενοχλεί». Δίστασε: «Αγαπάς τη γυναίκα σου;»

Ο Μερσώ χαμογέλασε.

«Δεν είναι απαραίτητο».

Έπιασε τον ώμο της Κατρίν και, κουνώντας το κεφάλι του, της ράντισε το πρόσωπο με νερό.

«Το λάθος, μικρή μου Κατρίν, είναι να νομίζεις ότι πρέπει να διαλέξεις, ότι πρέπει να κάνεις αυτό που θέλεις, ότι υπάρχουν προϋποθέσεις στην ευτυχία. Εκείνο που μετράει μόνο, βλέπεις, είναι η θέληση για ευτυχία, κάτι σαν μια τεράστια και πάντα παρούσα συνείδηση. Τα υπόλοιπα, γυναίκες, έργα τέχνης ή κοινο-

νικές επιτυχίες, δεν είναι παρά προσχήματα. Ένας καμβάς που περιμένει να τον κεντήσουμε».

«Ναι», είπε η Κατρίν, με μάτια γεμάτα ήλιο.

«Αυτό που έχει σημασία για μένα είναι κάποια ποιότητα ευτυχίας. Δεν είμαι ικανός να γευτώ την ευτυχία παρά μόνο μέσα στην επίμονη και βίαιη αντιπαράθεση με το αντίθετό της. Αν είμαι ευτυχισμένος; Κατρίν! Γνωρίζεις την περιφνημη φράση: “Αν έπρεπε να ξαναρχίσω τη ζωή μου”, ε λοιπόν, θα την ξανάρχιζα ακριβώς την ίδια. Φυσικά, εσύ δεν μπορείς να ξέρεις τι σημαίνει αυτό».

«Όχι», είπε η Κατρίν.

«Πώς να σ’ το πω, μικρή μου. Αν είμαι ευτυχισμένος, το οφείλω στην ένοχη συνείδησή μου. Είχα ανάγκη να φύγω και να κερδίσω τούτη τη μοναξιά όπου μπόρεσα ν’ αντιμετωπίσω μέσα μου ό,τι έπρεπε ν’ αντιμετωπίσω, ό,τι ήταν ήλιος και ό,τι ήταν δάκρυα... Ναι, είμαι ευτυχισμένος στα ανθρώπινα μέτρα».

Η Ροζ και η Κλαρ κατέφθασαν. Ξαναπήραν τα σακίδια τους. Ο δρόμος τους ακολουθούσε πάντα την πλαγιά του βουνού και τους κρατούσε σε μια ζώνη με πλούσια βλάστηση. Τα μονοπάτια πλαισιώνονταν συνέχεια από φραγκοσυκιές, λιόδεντρα και τζιτζιφιές. Απαντούσαν στο διάβα τους Άραβες καβάλα σε γαϊδούρια. Ύστερα ανέβηκαν κι άλλο. Ο ήλιος βαρούσε τώρα πιο δυνατά πάνω σε κάθε πέτρα του βουνού. Το μεσημέρι, τσακισμένοι από το λιοπύρι, μεθυσμένοι από αρώματα και κούραση, πέταξαν κάτω τα σακίδια και παραιτήθηκαν από την ιδέα να φτάσουν στην κορυφή. Οι πλαγιές ήταν βραχώδεις και γεμάτες τσακμακόπετρες. Μια μικρή καχεκτική βαλανιδιά τούς προστάτηψε κάτω από τον κυκλικό της ίσκιο. Έβγαλαν τα τρόφιμα από τα σακίδια κι έφαγαν. Ολόκληρο το βουνό δονούνταν από το φως και τα τζιτζίκια. Η ζέστη δυνάμωνε και τους πολιορκούσε κάτω από τη βαλανιδιά τους. Ο Πατρίς γύρισε μπρούμυτα στο έδαφος, και, με το στήθος πάνω στις πέτρες, ανέπνευσε ένα καυτό άρωμα. Ένωθε στα σπλάχνα του τους υπόκωφους χτύπους του βουνού

που θαρρείς κι εγκυμονούσε. Η μονοτονία τους, το εκκωφαντικό τραγούδι των εντόμων ανάμεσα από τις καυτές πέτρες και τα άγρια αρώματα τον αποκοίμισαν στο τέλος.

Όταν ξύπνησε ήταν μούσκεμα στον ιδρώτα και πιασμένος. Η ώρα μάλλον ήταν τρεις. Τα κορίτσια άφαντα. Σε λίγο ακούστηκαν τα γέλια και οι φωνές τους. Έκανε λιγότερη ζέστη. Καιρός να κατέβουν. Τότε, για πρώτη φορά και στα μισά της κατάβασης, ο Μερσώ λιποθύμησε. Όταν συνήλθε, διέκρινε ανάμεσα σε τρία ανήσυχα πρόσωπα την καταγάλανη θάλασσα. Συνέχισαν το κατέβασμα πιο αργά. Στις τελευταίες πλαγιές, ο Μερσώ ζήτησε να κάνουν μια στάση. Η θάλασσα πρασίνιζε μαζί με τον ουρανό και από τον ορίζοντα ανέβαινε μια γλυκύτητα. Στους λόφους που προέκτειναν το Σενουά, γύρω από τον μικρό όρμο, τα κυπαρίσσια άρχιζαν σιγά σιγά να σκουραίνουν. Όλοι σώπαιναν. Η Κλαιρ, ωστόσο, είπε κάποια στιγμή:

«Φαίνεσαι κουρασμένος».

«Και βέβαια, κοριτσάκι».

«Ξέρεις, δεν μου πέφτει λόγος, όμως αυτή η περιοχή δεν είναι ό,τι καλύτερο για σένα. Πολύ κοντά στη θάλασσα, πολύ υγρή. Γιατί δεν πας να ζήσεις στη Γαλλία, στο βουνό;»

«Τούτη η περιοχή δεν είναι ό,τι καλύτερο για μένα, Κλαιρ, αλλά εγώ εδώ είμαι ευτυχημένος. Νιώθω σε αρμονία».

«Το λέω για να μπορείς να είσαι απόλυτα ευτυχημένος και για περισσότερο καιρό».

«Δεν ζούμε περισσότερο ή λιγότερο καιρό ευτυχημένοι. Είμαστε ευτυχημένοι. Τελεία και παύλα. Και ο θάνατος δεν αλλάζει τίποτα. Είναι ένα ατύχημα της ευτυχίας, σε τούτη την περίπτωση».

Όλοι σιώπησαν.

«Δεν με πείθεις», είπε ωστόσο η Ροζ έπειτα από λίγο.

Επέστρεψαν αργά ενώ έπεφτε το σκοτάδι.

Η Κατρίν ανέλαβε να καλέσει τον Μπερνάρ. Ο Μερσώ βρισκόταν στο δωμάτιό του και, πέρα από τη γυαλιστερή σκιά των

τζαμιών του σπιτιού, έβλεπε την άσπρη κηλίδα του παραπέτου, τη θάλασσα σαν μια λωρίδα από σκούρο κυματιστό ύφασμα και από πάνω τη νύχτα πιο φωτεινή αλλά άναστη. Ένωθε αδύναμος και, κατά κάποιο μυστηριώδη και ευεργετικό τρόπο, η αδυναμία τον ξαλάφρωνε και τον έκανε πιο νηφάλιο. Όταν ο Μπερνάρ χτύπησε την πόρτα, ο Μερσώ προαισθάνθηκε ότι θα του άνοιγε εντελώς την καρδιά του. Όχι επειδή τον βάραινε το μυστικό του. Δεν υπήρχε εχεμύθεια σ' αυτό. Αν το είχε αποσιωπήσει ίσαμε τώρα ήταν γιατί, σε ορισμένους κύκλους, φυλάς καλά τις σκέψεις σου επειδή γνωρίζεις ότι μπορεί να προσκρούσουν στις προκαταλήψεις και στην κουταμάρα. Σήμερα όμως, μ' όλη την κούραση του σώματός του και τη βαθιά ειλικρίνειά του, σαν καλλιτέχνης που, αφού επεξεργάστηκε για πολύ καιρό και δόμησε το έργο του, νιώθει κάποια μέρα την ανάγκη να το αποκαλύψει και να επικοινωνήσει τελικά με τους ανθρώπους, ο Μερσώ κατάλαβε πως έπρεπε να μιλήσει. Και, χωρίς να είναι σίγουρος ότι θα το έκανε, περίμενε ανυπόμονα τον Μπερνάρ.

Από τα κάτω δωμάτια ακούστηκαν δυο γάργαρα γέλια που τον έκαναν να χαμογελάσει. Τη στιγμή εκείνη μπήκε ο Μπερνάρ.

«Λοιπόν», είπε.

«Λοιπόν, να», απάντησε ο Μερσώ.

Τον ακροάστηκε. Δεν μπορούσε να εκφέρει γνώμη. Μα θα ήθελε να είχε μια ακτινογραφία, αν μπορούσε ο Μερσώ.

«Αργότερα», αποκρίθηκε εκείνος.

Ο Μπερνάρ σώπασε και κάθισε στο περβάζι του παραθύρου.

«Ούτε κι εμένα μ' αρέσει να είμαι άρρωστος», είπε ο γιατρός. «Ξέρω τι σημαίνει αυτό. Τίποτα δεν είναι πιο άσχημο και πιο εξευτελιστικό από την αρρώστια».

Ο Μερσώ παρέμενε αδιάφορος. Σηκώθηκε από την πολυθρόνα του, πρόσφερε τσιγάρο στον Μπερνάρ, άναψε κι αυτός ένα και είπε γελώντας:

«Μπορώ να σου κάνω μια ερώτηση, Μπερνάρ;»

«Ναι».

«Δεν κάνεις ποτέ μπάνιο στη θάλασσα, οπότε γιατί επέλεξες αυτό το μέρος για ν' αποσυρθείς από τον κόσμο;»

«Ω, ούτε κι εγώ το ξέρω. Πάει τόσος καιρός.»

Έπειτα από λίγο πρόσθεσε:

«Ό,τι έκανα ήταν πάντα από πείσμα. Τώρα, πάω καλύτερα. Πριν, ήθελα να είμαι ευτυχισμένος, να κάνω ό,τι πρέπει, να εγκατασταθώ, για παράδειγμα, σε μια χώρα που θα μου άρεσε. Η συναισθηματική πρόβλεψη όμως ήταν πάντα λανθασμένη. Επομένως, πρέπει να ζούμε όπως μας έρχεται πιο βολικά – να μη ζοριζόμαστε. Αυτό είναι κάπως κυνικό. Μα είναι επίσης και η άποψη της πιο όμορφης κοπέλας του κόσμου. Στην Ινδοκίνα, έφτασα σ' όλα τα άκρα. Εδώ, πολύ απλά, μηρυκάζω.»

«Ναι», είπε ο Μερσώ χωρίς να πάψει να καπνίζει, χωμένος στην πολυθρόνα του και κοιτάζοντας το ταβάνι. «Μα δεν είμαι σίγουρος πως κάθε συναισθηματική πρόβλεψη είναι λανθασμένη. Είναι μόνο παράλογη. Πάντως, οι μόνοι πειραματισμοί που μ' ενδιαφέρουν είναι εκείνοι όπου ακριβώς τα βρίσκεις όλα όπως τα είχες ελπίσει.»

Ο Μπερνάρ χαμογέλασε:

«Ναι, ένα πεπρωμένο κατά παραγγελία.»

«Το πεπρωμένο ενός ανθρώπου», είπε ο Μερσώ χωρίς να κουνηθεί από τη θέση του, «είναι πάντα συναρπαστικό αν το αγαλιάσει με πάθος. Και για μερικούς ένα συναρπαστικό πεπρωμένο είναι πάντα ένα πεπρωμένο κατά παραγγελία.»

«Μάλιστα», είπε ο Μπερνάρ. Σηκώθηκε με κόπο κι έριξε μια ματιά στη νύχτα, γυρνώντας ελαφρά την πλάτη του προς τον Μερσώ.

Χωρίς να τον κοιτάξει, συνέχισε:

«Είσαι μαζί με μένα ο μόνος άνθρωπος σε τούτο τον τόπο που ζει χωρίς συντροφιά. Δεν εννόω τη γυναίκα σου και τους φίλους σου. Ξέρω ότι έχουν δευτερεύουσα σημασία στη ζωή σου. Κι όμως, μοιάζεις ν' αγαπάς τη ζωή περισσότερο από μένα.»

Και γυρίζοντας προς το μέρος του:

«Για μένα, ν' αγαπάς τη ζωή δεν σημαίνει να κάνεις μπάνιο στη θάλασσα. Σημαίνει να ζεις με ιλιγγιώδη, με ξέφρενο τρόπο. Γυναίκες, περιπέτειες, χώρες. Σημαίνει να δρας, να επιβάλλεις κάτι. Μια ζωή αχαλίνωτη και θαυμαστή. Τέλος πάντων, θέλω να πω... κατάλαβέ με» (φάνηκε να ντρέπεται που είχε παθιαστεί), «αγαπώ υπερβολικά τη ζωή για να αρκούμαι στη φύση».

Ο Μπερνάρ μάζεψε το στηθοσκοπίο του κι έκλεισε την τσάντα του. Ο Μερσώ είπε:

«Κατά βάθος είσαι ιδεαλιστής».

Ο ίδιος είχε την αίσθηση ότι όλα ήταν κλεισμένα μέσα σ' αυτή τη στιγμή που οδηγεί από τη γέννηση ως το θάνατο και ότι όλα κρίνονται και αποφασίζονται σ' αυτήν.

«Βλέπεις», είπε ο Μπερνάρ κάπως λυπημένος, «το αντίθετο του ιδεαλιστή είναι πολύ συχνά ένας άνθρωπος δίχως αγάπη».

«Μην πιστεύεις κάτι τέτοιο», είπε ο Μερσώ δίνοντάς του το χέρι.

Ο Μπερνάρ τού το έσφιξε για ώρα.

«Μόνο οι άνθρωποι που ζουν με μια μεγάλη απογοήτευση ή με μια μεγάλη ελπίδα μπορούν να σκέφτονται όπως εσύ», είπε χαμογελώντας.

«Και με τα δυο, ίσως».

«Ω, δεν σε ρωτώ!»

«Ξέρω», είπε ο Μερσώ με σοβαρό ύφος.

Αλλά όταν ο Μπερνάρ έφτασε στην πόρτα, τον φώναξε, σπρωγμένος από μια ακούσια παρόρμηση.

«Ναι», είπε ο γιατρός γυρίζοντας.

«Μπορείς να νιώσεις περιφρόνηση για κάποιον;»

«Νομίζω».

«Με τι προϋποθέσεις;»

Ο άλλος σκέφτηκε.

«Είναι αρκετά απλό, μου φαίνεται. Κάθε φορά που το κίνητρο θα είναι το συμφέρον ή η λατρεία του χρήματος».

«Είναι πράγματι απλό», είπε ο Μερσώ. «Καληνύχτα, Μπερνάρ».

«Καληνύχτα».

Όταν έμεινε μόνος, ο Μερσώ βάλθηκε να σκέφτεται. Στο σημείο που είχε φτάσει, η περιφρόνηση ενός ανθρώπου τού ήταν αδιάφορη. Μα μάντευε στον Μπερνάρ κάποιους ενδόμυχους απόηχους που τον έφερναν κοντά του. Του φαινόταν ανυπόφορο ένα κομμάτι του εαυτού του να κρίνει το άλλο. Είχε άραγε ενεργήσει από συμφέρον; Είχε συνειδητοποιήσει αυτή τη βασική και ανήθικη αλήθεια, ότι το χρήμα αποτελεί ένα από τα πιο σίγουρα και πιο γρήγορα μέσα για να κερδίσει την αξιοπρέπειά του. Είχε κατορθώσει να διώξει την πίκρα που κυριεύει κάθε ευγενική ψυχή όταν βλέπει πόση αδικία και ποταπότητα έχουν η δημιουργία και οι συνθήκες ανάπτυξης ενός καλού πεπρωμένου. Τούτη την άθλια και σκανδαλώδη κατάρα, που αναγκάζει τους φτωχούς να τελειώνουν στη μιζέρια τη ζωή που άρχισαν μέσα στη μιζέρια, την είχε διαγράψει καταπολεμώντας το χρήμα με το χρήμα, το μίσος με το μίσος. Και από αυτή την πάλη ζώου με ζώο, τύχαινε πού και πού να βγει νικητής ο άγγελος, δοσμένος ολοκληρωτικά στην ευτυχία που του προσφέρουν τα φτερά και το μεγαλείο του, κάτω από τη χλιαρή ανάσα της θάλασσας. Μόνο που δεν είχε εκμυστηρευτεί τίποτα στον Μπερνάρ και το έργο του θα έμενε για πάντα κρυφό.

Το απόγευμα της επομένης, γύρω στις πέντε, τα κορίτσια έφυγαν. Τη στιγμή που ετοιμάζονταν να μουν στο λεωφορείο, η Κατρίν στράφηκε προς τη θάλασσα και είπε:

«Γεια σου, παραλία».

Έπειτα από ένα λεπτό, τρία γελαστά μουτράκια κοίταζαν τον Μερσώ από τα πίσω τζάμια και, σαν ένα μεγάλο χρυσαφί έντομο, το κίτρινο λεωφορείο χάθηκε μέσα στο φως. Ο ουρανός, αν και καθαρός, ήταν λίγο βαρύς. Μόνος στο δρόμο, ο Μερσώ ένιωθε βαθιά μέσα του ένα ανάμεικτο συναίσθημα απολύτρωσης και λύπης. Σήμερα μόνο η μοναξιά του γινόταν πραγματική, για-

τί σήμερα μόνο ένιωθε δεμένος μαζί της. Κι έχοντάς την αποδεχτεί, Ξέροντας πως από δω και πέρα θα ήταν κύριος των μελλοντικών ημερών του, πλημμύριζε από τη μελαγχολία που συνδέεται με κάθε μεγαλοσύνη.

Αντί να πάρει το μεγάλο δρόμο, Ξαναγύρισε, ανάμεσα στις χαρουπιές και τα λιόδεντρα, από ένα πλάγιο μονοπάτι που περνούσε από τις υπώρειες του βουνού κι έβγαζε στο πίσω μέρος του σπιτιού του. Τσαλαπάτησε κάμποσες ελιές και πρόσεξε πως όλος ο δρόμος ήταν σπαρμένος με μαύρους λεκέδες. Στο τέλος του καλοκαιριού, οι χαρουπιές αναδίνουν ένα άρωμα ερωτικό σ' όλη την Αλγερία, και το βράδυ ή μετά τη βροχή θαρρείς κι ολόκληρη η γη ξεκουράζεται, αφού πρώτα έχει δοθεί στον ήλιο, με την κοιλιά μουσκεμένη από σπέρμα που μοσχοβολά πικραμύγδαλο. Κατά τη διάρκεια της μέρας, η ευωδιά τους κατεβαίνει από τα ψηλά δέντρα, βαριά και αποπνικτική. Σε τούτο το μονοπάτι, μαζί με το σούρουπο και το στεναγμό χαλάρωσης της γης, το άρωμα γινόταν ανάλαφρο, μόλις αισθητό στη μύτη του Πατρίς – σαν μια ερωμένη που όταν βγαίνεις μαζί της στο δρόμο, ύστερα από ένα ολόκληρο πνιγηρό απόγευμα, σε κοιτάζει, καθώς περπατάτε πλάι πλάι, ανάμεσα στα φώτα και στο πλήθος.

Μπροστά σε τούτη τη μοσχοβολιά του έρωτα και τους λιωμένους και ευωδιαστούς καρπούς του, ο Μερσώ κατάλαβε τότε ότι το καλοκαίρι έδυε. Θα ερχόταν ο μακρύς χειμώνας. Μα ήταν ώριμος πια για να τον περιμένει. Απ' αυτό το δρομάκι δεν φαινόταν η θάλασσα, μπορούσες όμως να διακρίνεις στην κορφή του βουνού την ελαφριά και κοκκινωπή καταχνιά που προμήνυε το βράδυ. Πιο χαμηλά, φωτεινές κηλίδες χλόμαζαν ανάμεσα στις σκιές των φυλλωμάτων. Ο Μερσώ ανάσανε δυνατά την πικρή και μοσχοβόλα μυρωδιά που ευλογούσε τούτη τη βραδιά το γάμο του με τη γη. Αυτό το βράδυ που έπεφτε πάνω στον κόσμο, στο δρομάκι ανάμεσα στα λιόδεντρα και τα σχίνα, πάνω στα αμπέλια και στο κοκκινόχωμα, κοντά στη θάλασσα που σιγοσφύριζε, αυτό το βράδυ τον πλημμύριζε σαν φουσκονεριά. Παρόμοια βράδια ήταν

γι' αυτόν σαν μια υπόσχεση ευτυχίας, και όταν το ένωσε πράγματι σαν μια ευτυχία μπόρεσε να υπολογίσει το δρόμο που είχε διατρέξει από την ελπίδα ως την κατάκτηση. Μέσα στην αθώα του καρδιά, δεχόταν τούτο τον πράσινο ουρανό κι αυτή τη νοτισμένη από έρωτα γη με την ίδια τρεμούλα πάθους και πόθου, όπως όταν σκότωσε τον Ζαγραίο με την αθωότητα στην καρδιά.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ άνθισαν οι αμυγδαλιές. Τον Μάρτιο οι αγλαδιές, οι ροδακινιές και οι μηλιές σκεπάστηκαν με λουλούδια. Τον επόμενο μήνα φούσκωσαν ανεπαίσθητα στις πηγές τα νερά και κατόπιν ξαναγύρισαν στο κανονικό. Στις αρχές του Μάη έκοψαν τα σανά και τις τελευταίες μέρες θέρισαν τη βρώμη και το κριθάρι. Τα βερίκοκα ήταν ήδη μεστά από καλοκαιρινούς χυμούς. Τον Ιούνιο, τα πρώια αγλάδια έκαναν την εμφάνισή τους μαζί με τους μεγάλους θερισμούς. Οι πηγές άρχισαν κιόλας να στερεύουν και η ζέστη δυνάμωνε. Αλλά το αίμα της γης, που σε τούτη την περιοχή είχε στερέψει, έκανε αλλού τις βαμβακιές ν' ανθίζουν και ζαχάρωνε τα πρώτα σταφύλια. Έπιασε ένας δυνατός καιτός άνεμος που ξέρανε τη γη και άναψε σχεδόν παντού φωτιές. Και ύστερα, μονομιάζ, ο χρόνος προχώρησε ολοταχώς. Ο τρύγος τελείωσε βιαστικά. Δυνατές νεροποντές σάρωσαν τη γη από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Νοέμβριο. Μόλις που είχαν προλάβει να τελειώσουν τις καλοκαιρινές δουλειές και άρχισαν να σπέρνουν σιτάρι και άλλα γεννήματα, ενώ οι πηγές φούσκωσαν απότομα και ξεχύνονταν σαν χειμάρροι. Στο τέλος του χρόνου, το σιτάρι είχε αρχίσει κιόλας να φυτρώνει σε κάποια χωράφια, ενώ σε άλλα το όργωμα είχε μόλις τελειώσει. Λίγο αργότερα, οι αμυγδαλιές άνθισαν ξανά κάτω από τον παγωμένο γαλάζιο ουρανό. Η καινούργια χρονιά συνέχισε την πορεία της στη γη και στον ουρανό. Φύτεψαν τα καπνά, έσκαψαν και θειάφισαν τ' αμπέλια, μπόλιασαν τα δέντρα. Τον ίδιο μήνα, ωρίμασαν και τα μούσμουλα. Και πάλι

το κόψιμο του χόρτου, τα θερίσματα και τα καλοκαιρινά οργώματα. Στη μέση του χρόνου, μεγάλα ζουμερά φρούτα, που κολλούσαν στα δάχτυλα, στόλιζαν τα τραπέζια: σύκα, ροδάκινα και αγλάδια που τα έτρωγαν λαίμαργα ανάμεσα σε δυο αλωνίσματα. Στον επόμενο τρύγο, ο ουρανός γέμισε σύννεφα. Φτάνοντας από τα βόρεια, πέρασαν μαύρα και αθόρυβα σμήνη από ψαρόνια και τσίχλες. Γι' αυτά τα πουλιά, οι ελιές ήταν ήδη ώριμες. Τις μάζεψαν λίγο μετά το πέρασμά τους. Το στάρι φύτρωσε για δεύτερη φορά στην εύφορη γη. Μεγάλα κοπάδια από σύννεφα, που έρχονταν κι αυτά από τα βόρεια, πέρασαν πάνω από τη θάλασσα και τη στεριά, σάρωσαν τον αφρό από το νερό και το άφησαν καθαρό και παγωμένο κάτω από έναν κρυσταλλένιο ουρανό. Για πολλές μέρες, μακρινές και βουβές αστραπές όργωναν τα βράδια τον ορίζοντα. Άρχισαν τα πρώτα κρύα.

Τότε περίπου, ο Μερσώ έπεσε στο κρεβάτι για πρώτη φορά. Κρίσεις πλευρίτιδας τον έκλεισαν και τον κράτησαν ένα μήνα στο δωμάτιό του. Όταν σηκώθηκε, οι πιο χαμηλές πλαγιές του Σενουά ήταν γεμάτες ανθισμένα δέντρα που κατηφόριζαν ως τη θάλασσα. Καμιά άνοιξη δεν τον είχε βρει τόσο ευαίσθητο. Και την πρώτη νύχτα της ανάρρωσής του περπάτησε πολλή ώρα ανάμεσα στα κτήματα μέχρι το λόφο με τα ερείπια όπου κοιμόταν η Τιπαζά. Μέσα στη σιγαλιά γεμάτη από τους μεταξένιους ήχους του ουρανού, η νύχτα ήταν σαν ένα ποτάμι γάλα πάνω από τον κόσμο. Ο Μερσώ περπατούσε στα βράχια της ακροθαλασσιάς, κυριευμένος από τη βαθιά περισυλλογή αυτής την νύχτας. Λίγο πιο κάτω, η θάλασσα σφύριζε σιγανά. Φαινόταν πνιγμένη στο φεγγαρόφωτο και το βελούδο, ευλύγιστη και λεία σαν ζώο. Αυτή την ώρα, που η ζωή του τού φαινόταν τόσο μακρινή, μόνος, αδιάφορος για όλα και για τον εαυτό του, ο Μερσώ νόμιζε πως είχε βρει επιτέλους αυτό που ζητούσε και πως ετούτη η γαλήνη που τον γέμιζε είχε γεννηθεί από την υπομονετική εγκατάλειψη του είναι του, που μπόρεσε να τη συνεχίσει και να την πετύχει με τη βοήθεια αυτού του γεμάτου ζεστασιά κόσμου που τον αρνιό-

ταν χωρίς οργή. Περπατούσε ανάλαφρα και ο θόρυβος των βημάτων του τού φαινόταν ξένος, οικείος αναμφισβήτητα, όπως όμως το σούσουρο ζώων ανάμεσα στα σχίνα, ο φλοίσβος της θάλασσας ή οι παλμοί της νύχτας στα βάθη του ουρανού. Ένιωθε και το σώμα του, αλλά με την ίδια εξωτερική αίσθηση όπως ένιωθε τη ζεστή πνοή τούτης της ανοιξιάτικης νύχτας και τη μυρωδιά από αλάτι και σαπίλα που ανέβαινε από τη θάλασσα. Το τρέξιμό του ανά τον κόσμο, η απαίτησή του για ευτυχία, η φρικτή πληγή του Ζαγκραίου γεμάτη μυαλά και κόκαλα, οι γλυκές και συγκρατημένες ώρες στο Σπίτι μπροστά στον Κόσμο, η γυναίκα του, οι ελπίδες και οι θεοί του, όλα αυτά ήταν μπροστά του, μα σαν μια ιστορία που την προτιμούσε απ' όλες τις άλλες, χωρίς ιδιαίτερο λόγο, ξένη και συνάμα μυστικά οικεία, ένα αγαπημένο βιβλίο που κολακεύει και δικαιώνει την καρδιά στα κατάρθια της, μα που κάποιος άλλος το έγραψε. Για πρώτη φορά, ο Μερσώ δεν ένιωθε μέσα του άλλη πραγματικότητα εκτός από πάθος για περιπέτεια, από επιθυμία για χυμούς της ζωής, από ένα συνετό και φιλικό ένστικτο σχέσης με τον κόσμο. Χωρίς οργή και χωρίς μίσος, δεν αισθανόταν μεταμέλεια. Και, καθισμένος πάνω σ' ένα βράχο που ένιωθε την τραχιά του επιφάνεια κάτω από τα δάχτυλά του, κοιτούσε τη θάλασσα να φουσκώνει αθόρυβα μέσα στο σεληνόφως. Σκεφτόταν το πρόσωπο της Λυσιέν που είχε χαϊδέψει και τη ζεστασιά των χειλιών της. Πάνω στη λεία επιφάνεια του νερού, το φεγγάρι, σαν λάδι, σχημάτιζε πολλά περιπλανώμενα χαμόγελα. Το νερό θα πρέπει να ήταν χλιαρό σαν ένα στόμα, μαλακό και έτοιμο να χωθεί κάτω από έναν άντρα. Ο Μερσώ, πάντα καθισμένος, ένιωσε τότε πόσο κοντά στα δάκρυα βρίσκεται η ευτυχία, βουτηγμένος ολόκληρος σε τούτη τη σιωπηλή έξαρση όπου υφαίνονται ανάκατα η ελπίδα και η απελπισία μιας ανθρώπινης ζωής. Με πλήρη συνείδηση και παρ' όλα αυτά ξένος, υπερβολικά παθιασμένος και αδιάφορος, ο Μερσώ καταλάβαινε ότι η ζωή και το πεπρωμένο του τελειώναν εδώ και ότι όλη η προσπάθειά του από δω και πέρα θα συγκεντρωνόταν

στο πώς να βουλευτεί μ' αυτή την ευτυχία και ν' αντιμετωπίσει τη φοβερή αλήθεια της.

Έπρεπε τώρα να βυθιστεί στη ζεστή θάλασσα, να χαθεί για να ξαναβρεθεί, να κολυμπήσει στην ανταύγεια του φεγγαριού και στο γλιαρό νερό ώστε να σωπάσει μέσα του ό,τι έμενε από το παρελθόν και ν' ακουστεί το ενδόμυχο τραγούδι της ευτυχίας του. Γδύθηκε, κατέβηκε από τα βράχια και μπήκε στη θάλασσα. Είχε τη ζεστασιά κορμιού, γλιστρούσε στα χέρια του, κολλούσε στα πόδια του μ' ένα άπιαστο και πάντα παρόν αγκάλιασμα. Κολυμπούσε κανονικά και ένιωθε τους μύες της πλάτης του να ρυθμίζουν τις κινήσεις του. Κάθε φορά που σήκωνε το χέρι του, σκόρπιζε στην απέραντη θάλασσα χιλιάδες ασημένιες σταγόνες που, μπροστά στον βουβό και όλο ζωντάνια ουρανό, ήταν σαν την περιλαμπρη σπορά μιας συγκομιδής της ευτυχίας. Ύστερα το χέρι ξαναβουτούσε και, σαν δυνατό υνί, όργωνε, σχίζοντας στα δυο τα νερά για να βρει μέσα σ' αυτά ένα καινούργιο στήριγμα και μια πιο νέα ελπίδα. Πίσω του, με το χτύπημα των ποδιών του, γεννιόταν ένας αναβρασμός από αφρό και συνάμα ένας παφλασμός νερού, παράξενα καθαρός μέσα στη μοναξιά και τη σιγαλιά της νύχτας. Καθώς ένιωθε το ρυθμό και το σφρίγος του, μια παραφορά τον κυριέυε, κολυμπούσε όλο και πιο γρήγορα και σε λίγο βρέθηκε μακριά από την ακτή, μόνος στην καρδιά της νύχτας και του κόσμου. Σκέφτηκε αίφνης το βάθος που ανοιγόταν κάτω από τα πόδια του και σταμάτησε να κολυμπάει. Ό,τι υπήρχε από κάτω του τον μαγνήτιζε σαν το πρόσωπο ενός άγνωστου κόσμου, σαν την προέκταση αυτής της νύχτας που τον έκανε να ξαναβρίσκει τον εαυτό του, σαν την καρδιά από νερό και αλάτι μιας ανεξερεύνητης ακόμα ζωής. Ένωσε έναν πειρασμό που τον απόδιωξε αμέσως, ενώ το κορμί του αγαλλίασε. Κολύμπησε πιο γρήγορα και πιο μακριά. Γλυκά κουρασμένος, κατευθύνθηκε προς την παραλία. Εκείνη τη στιγμή, μπήκε απότομα σ' ένα παγωμένο ρεύμα κι αναγκάστηκε να σταματήσει, με τα δόντια του να χτυπούν από το κρύο και με ασυντόνιστες κινήσεις. Αυτή η έκ-

πληξη της θάλασσας τον μάγεψε, αυτό το πάγωμα διαπερνούσε τα μέλη του και τον έκαιγε, όπως ο έρωτας ενός θεού, με μια έξαρση γεμάτη διαύγεια και πάθος που τον άφηνε εντελώς αδύναμο. Επέστρεψε με πολύ κόπο στην παραλία και ντύθηκε, μπροστά στον ουρανό και τη θάλασσα, με τα δόντια του να χτυπούν και γελώντας από ευτυχία.

Καθώς γύριζε σπίτι του, ένωσε ζαλάδα. Παίρνοντας το μονοπάτι που ανηφόριζε από τη θάλασσα μέχρι τη βίλα του, μπορούσε να βλέπει αντίκρυ τον βραχώδη κάβο, τις λείες κολόνες και τα ερείπια. Και ξάφνου το τοπίο αναποδογύρισε, και όταν συνήλθε βρέθηκε ν' ακουμπάει σ' ένα βράχο, πεσμένος σχεδόν πάνω στα σχίνα που τα τσαλαπατημένα φύλλα τους ανάδιναν το άρωμά τους. Έφτασε με δυσκολία στο σπίτι του. Το σώμα του, που πριν από λίγο τον είχε οδηγήσει στα πέρατα της χαράς, τον βύθιζε τώρα σε μια απόγνωση που του έσφιγγε τα σωθικά και του έκλεινε τα μάτια. Έκανε τσάι. Μα χρησιμοποίησε μια βρόμικη κατσαρόλα για να ζεστάνει νερό και το τσάι ήταν αηδιαστικά λιπαρό. Παρ' όλα αυτά το ήπιε πριν πάει για ύπνο. Καθώς έβγαζε τα παπούτσια του, πρόσεξε, στα δίχως αίμα χέρια του, τα νύχια του που είχαν πάρει έντονο ροζ χρώμα και ήταν τόσο γαμψά που κάλυπταν τ' ακροδάχτυλά του. Δεν είχε ποτέ του τέτοια νύχια που έκαναν τα χέρια του να φαίνονται σαν σκεβρωμένα και αρωσιάρικα. Ένωθε μια μέγγενη να του σφίγγει το στήθος. Έβηξε κι έφτυσε πολλές φορές φυσιολογικά, παρόλο που στο στόμα του παρέμενε μια γεύση από αίμα. Όταν ξάπλωσε, τον έπιασαν δυνατά ρίγη. Τα αισθανόταν ν' ανεβαίνουν από την άκρη του κορμιού του και να συναντιούνται στους ώμους σαν δυο ρυάκια παγωμένου νερού, ενώ τα δόντια του χτυπούσαν πάνω από τα σεντόνια που τα ένωθε βρεγμένα. Το σπίτι τού φαινόταν αχανές και οι οικείοι θόρυβοι που άκουγε αυξάνονταν ως το άπειρο, θαρρείς και δεν συναντούσαν τοίχο για να κόψει την αντήχησή τους. Άκουγε τη θάλασσα σαν ένα κατρακύλισμα νερού και χαλκικών, τους παλμούς της νύχτας πίσω από τα μεγάλα τζάμια

και τα αλυχτίσματα των σκύλων από τα μακρινά αγροκτήματα. Ζεστάθηκε, πέταξε τις κουβέρτες, ύστερα κρύωσε και σκεπάστηκε. Μέσα σ' αυτή την αμφιταλάντευση ανάμεσα σε δυο μαρτύρια, την υπνηλία και την ανησυχία που τον κρατούσε άγρυπνο, συνειδητοποίησε αίφνης πως ήταν άρρωστος. Τον κυρίεψε αγωνία στη σκέψη ότι μπορούσε ίσως να πεθάνει σ' αυτή την κατάσταση αναισθησίας στην οποία βρισκόταν και χωρίς να μπορεί να κοιτάξει μπροστά του. Στο χωριό, το ρολόι της εκκλησίας χτύπησε, μα εκείνος δεν μπόρεσε να μετρήσει τα χτυπήματα. Δεν ήθελε να πεθάνει όπως οι άρρωστοι. Δεν ήθελε, γι' αυτόν τουλάχιστον, την αρρώστια, έτσι όπως συμβαίνει συχνά, σαν μια εξασθένιση και σαν μια μεταβατική κατάσταση ως το θάνατο. Αυτό που ήθελε ακόμα υποσυνείδητα ήταν το συναπάντημα της γεμάτης σφρίγος και υγείας ζωής του με το θάνατο. Και όχι τη συνάντηση του θανάτου μ' αυτό που ήταν κιόλας σχεδόν θάνατος. Σηκώθηκε, τράβηξε με δυσκολία μια πολυθρόνα προς το παράθυρο και κάθισε σκεπασμένος με τις κουβέρτες. Πίσω από τις κουρτίνες που ήταν διαφανείς εκεί όπου δεν είχε πολλές σούρες, έβλεπε τ' αστέρια. Ανάσανε βαθιά κι έσφιξε τα μπράτσα της πολυθρόνας για να ηρεμήσει τα χέρια του που έτρεμαν. Ήθελε να ξαναβρεί την πνευματική του διαύγεια. «Θα ήταν δυνατόν», σκέφτηκε. Την ίδια στιγμή όμως θυμήθηκε ότι είχε αφήσει το γκάζι ανοιχτό στην κουζίνα. «Θα ήταν δυνατόν», επαναλάμβανε. Ακόμα και η διαύγεια του πνεύματος κερδίζόταν με μακρόχρονη υπομονή. Όλα μπορείς να τα κερδίσεις, να τα κατακτήσεις. Χτυπούσε με τις γροθιές του τα μπράτσα της πολυθρόνας. Δεν γεννιέται κανείς δυνατός, αδύναμος ή γεμάτος θέληση. Γίνεται δυνατός, αποκτά καθαρό μυαλό. Το πεπρωμένο δεν βρίσκεται μέσα στον άνθρωπο αλλά γύρω από τον άνθρωπο. Κατάλαβε τότε ότι έκλαιγε. Μια παράξενη αδυναμία, ένα είδος δειλίας εξαιτίας της αρρώστιας, τον γύριζε πίσω στην παιδική ηλικία του και στα δάκρυά του. Ένωθε τα χέρια του παγωμένα και μια απέραντη αηδία στην καρδιά. Σκεφτόταν τα νύχια του, στη μασχάλη πα-

σπάτειπε μερικά γάγγλια που του φάνηκαν τεράστια. Έξω, όλη ετούτη η σκόρπια στον κόσμο ομορφιά. Δεν ήθελε να εγκαταλείψει τη δίψα του και τη ζήλια του για τη ζωή. Σκεφτόταν εκείνα τα δειλινά στο Αλγέρι, τότε που στον πράσινο ουρανό ανεβαίνει το βουητό των ανθρώπων καθώς σχολνούν από τις φάμπρικες στο κάλεσμα των σειρήνων. Μεταξύ της γεύσης των αψιθιών, των αγριολούλουδων που φύτρωναν ανάμεσα στα ερείπια και της μοναξιάς των μικρών σπιτιών με τα κυπαρίσσια ολόγυρα, στο Σαχέλ, υφαινόταν η εικόνα μιας ζωής που η ομορφιά και η ευτυχία τη γέμιζαν μ' απελπισία κι όπου ο Πατρίς έβρισκε κάτι σαν μια φευγαλέα αιωνιότητα. Αυτό δεν ήθελε να το χάσει, κι ούτε ήθελε τούτη η εικόνα να διαρκέσει χωρίς αυτόν. Ξεχειλίζοντας από εξέγερση και οίκτο, είδε τότε το πρόσωπο του Ζαγραίου στραμμένο προς το παράθυρο. Τον έπιασε ασταμάτητος βήχας. Ανάσαινε με δυσκολία. Πνιγόταν στις κουβέρτες του. Κρούωνε. Ζεσταινόταν. Τον έκαιγε μια ακαθόριστη απέραντη οργή και, με σφιγμένες τις γροθιές, ένιωθε το αίμα του να χτυπά δυνατά στο κρανίο του. Με άδειο βλέμμα, περίμενε το καινούργιο ρίγος που θα τον ξαναβύθιζε στον αχαλίνωτο πυρετό. Το ρίγος ήρθε και τον έριξε σ' έναν κόσμο υγρό και σφαλιστό όπου τα μάτια του έκλεισαν και φίμωσαν μέσα του το επαναστατημένο αγρίμι, που φύλαγε ζηλότυπα τη δίψα και την πείνα του. Πριν όμως τον πάρει ο ύπνος, πρόλαβε να δει ότι φώτιζε κάπως πίσω από τις κουρτίνες και ν' ακούσει με τη χαρραγή και το ξύπνημα του κόσμου κάτι σαν ένα απέραντο κάλεσμα γεμάτο τρυφεράδα και ελπίδα, που θεμελιώνει, χωρίς αμφιβολία, τον τρόπο του για το θάνατο, μα και συνάμα τον βεβαίωνε ότι θα έβρισκε ένα λόγο για να πεθάνει μέσα σε όλα όσα αποτελούσαν ως τώρα τους λόγους που τον έκαναν να ζει.

Όταν ξύπνησε, η μέρα είχε κιόλας προχωρήσει κι ένα πλήθος από πουλιά και έντομα τραγουδούσε μέσα στο λιοπύρι. Θυμήθηκε ότι εκείνη τη μέρα θα ερχόταν η Λυσιέν. Ένιωθε τσακισμένος και σύρθηκε με δυσκολία ως το κρεβάτι του. Είχε στο στόμα του

τη γεύση του πυρετού και την αίσθηση του εύθραυστου που κάνει τους αρρώστους να βλέπουν τις καταστάσεις πιο σκληρές και τους ανθρώπους πιο καταπιεστικούς. Κάλεσε τον Μπερνάρ. Εκείνος ήρθε, σιωπηλός και πολυάσχολος όπως πάντα, τον ακροάστηκε, έβγαλε τα γυαλιά του για να τα καθαρίσει. «Άσχημα», είπε. Του έκανε δυο ενέσεις. Στη δεύτερη, ο Μερσώ, που δεν ήταν εντούτοις και τόσο λεπτεπίλεπτος, λιποθύμησε. Όταν ξαναβρήκε τις αισθήσεις του, ο Μπερνάρ τού κρατούσε με το ένα χέρι τον καρπό και με το ρολόι στο άλλο παρακολουθούσε την πορεία των δευτερολέπτων. «Βλέπεις», είπε ο Μπερνάρ, «μια συγκοπή που κράτησε ένα τέταρτο. Η καρδιά σου δεν αντέχει. Μια άλλη συγκοπή μπορεί να σ' αφήσει στον τόπο».

Ο Μερσώ έκλεισε τα μάτια. Ήταν εξαντλημένος, τα χείλη του πανιασμένα και ξεραμένα, η αναπνοή του σφυριχτή.

«Μπερνάρ», είπε.

«Ναι».

«Δεν θέλω να πάω από συγκοπή. Θέλω να βλέπω καθαρά, καταλαβαίνεις;»

«Ναι», είπε ο Μπερνάρ. Του έδωσε μερικές αμπούλες. «Αν νιώσεις αδυναμία, σπάσε μια και πιες την. Είναι αδρεναλίνη».

Βγαίνοντας, ο Μπερνάρ έπεσε πάνω στην Λυσιέν που κατέφθανε.

«Πάντα χαριτωμένη».

«Είναι άρρωστος ο Πατρίς;»

«Ναι».

«Είναι σοβαρό;»

«Όχι, πάει πολύ καλύτερα», αποκρίθηκε ο Μπερνάρ. Και πριν φύγει, πρόσθεσε: «Και επ' ευκαιρία, μια συμβουλή. Αφήστε τον μόνο, όσο είναι δυνατόν».

«Α», έκανε η Λυσιέν, «ώστε δεν είναι τίποτα».

Όλη τη μέρα, ο Μερσώ πνιγόταν. Δυο φορές ένιωσε το κρύο κι επίμονο κενό που τον τραβούσε προς μια νέα συγκοπή, δυο φορές η αδρεναλίνη τον έβγαλε από τούτο το ρευστό βύθισμα. Κι

ολόκληρη τη μέρα, τα σκοτεινά μάτια του κοίταζαν την υπέροχη εξοχή. Γύρω στις τέσσερις, μια μεγάλη κόκκινη βάρκα ξεμύτισε στη θάλασσα και μεγεθύνθηκε σιγά σιγά, λουσιμένη από ήλιο, νερό και λέπια. Ο Περέζ, όρθιος, κωπηλατούσε. Τότε σκοτεινίασε απότομα. Ο Μερσώ έκλεισε τα μάτια και, για πρώτη φορά από την προηγούμενη μέρα, χαμογέλασε. Δεν είχε ξεσπίξει τα δόντια. Η Λυσιέν που βρισκόταν από ώρα στο δωμάτιο, κάπως ανήσυχη, έπεσε πάνω του και τον φίλησε.

«Κάθισε», είπε ο Μερσώ. «Μπορείς να μείνεις».

«Μη μιλάς», είπε η Λυσιέν, «σε κουράζει».

Ήρθε ο Μπερνάρ, έκανε ενέσεις κι έφυγε. Μεγάλα κόκκινα σύννεφα περνούσαν αργά στον ουρανό.

«Όταν ήμουν μικρός», είπε ο Μερσώ με κόπο, χωμένος στο μαξιλάρι του και με τα μάτια στραμμένα στον ουρανό, «η μητέρα μου μου έλεγε πως αυτά τα σύννεφα ήταν οι ψυχές των νεκρών που ανέβαιναν στον παράδεισο. Με μάγευε η σκέψη πως είχα κόκκινη ψυχή. Τώρα ξέρω πως αυτά είναι αερολογίες. Αλλά δεν παύει να είναι μαγευτικό».

Άρχισε να νυχτώνει. Εμφανίστηκαν εικόνες. Μεγαλόσωμα φανταστικά ζώα που κουνούσαν το κεφάλι πάνω από έρημα τοπία. Ο Μερσώ τα παραμέρισε ήρεμα στα βάθη του πυρετού του. Άφηγε μόνο να τον πλησιάζει το πρόσωπο του Ζαγραίου με την αιματοβαμμένη αδελφικότητά του. Αυτός που είχε δώσει το θάνατο, τώρα θα πέθαινε. Κι όπως τότε με τον Ζαγραίο, το διαυγές βλέμμα που έριχνε στη ζωή του ήταν ανθρώπινο. Μέχρι εδώ είχε ζήσει. Τώρα θα μπορούσαν να μιλήσουν για τη ζωή του. Απ' αυτή τη μεγάλη καταστρεπτική ορμή που τον είχε παρασύρει προς τα εμπρός, από τη φευγαλέα και δημιουργική ποίηση της ζωής, τίποτα δεν έμενε τώρα πια παρά μόνο η καθαρή αλήθεια που είναι το αντίθετο της ποίησης. Απ' όλους τους ανθρώπους που κουβαλούσε μέσα του, όπως ο καθένας στην αρχή αυτής της ζωής, απ' όλα τα διαφορετικά πλάσματα που ανακάτευαν τις ρίζες τους χωρίς να συγχέονται, ήξερε τώρα ποιος ήταν ο ίδιος: και

τούτη την επιλογή, που για κάθε άνθρωπο δημιουργεί το πεπρωμένο του, την είχε κάνει συνειδητά και θαρραλέα. Σ' αυτή βρισκόταν όλη του η ευτυχία, της ζωής και του θανάτου. Το θάνατο που τον είχε αντικρίσει με τον πανικό ενός ζώου, καταλάβαινε τώρα ότι να τον φοβάσαι σημαίνει να φοβάσαι τη ζωή. Ο φόβος για το θάνατο δικαιολογούσε ένα απεριορίστο δέσιμο με ό,τι ζωντανό υπάρχει στον άνθρωπο. Κι όλοι όσοι δεν έκαναν τις αποφασιστικές ενέργειες για να καλυτερέψουν τη ζωή τους, όλοι όσοι φοβούνταν και εξήραν την ανικανότητα, όλοι αυτοί έτρεμαν το θάνατο εξαιτίας της τιμωρίας που έδινε σε μια ζωή στην οποία παρέμεναν αμέτοχοι. Δεν έζησαν αρκετά γιατί δεν έζησαν ποτέ. Κι ο θάνατος ήταν γι' αυτούς σαν κάτι που στερεί για πάντα το νερό από τον ταξιδιώτη που μάταια προσπάθησε να ξεδιψάσει. Για τους άλλους όμως ήταν η μοιραία και τρυφερή κίνηση που σβήνει και απαρνιέται, χαμογελώντας στην παραδοχή όπως και στην εξέγερση. Πέρασε μια μέρα και μια νύχτα καθισμένος στο κρεβάτι του, με τα χέρια πάνω στο κομοδίνο και το κεφάλι ανάμεσά τους. Ξαπλωμένος, δεν μπορούσε ν' αναπνεύσει. Καθισμένη δίπλα του, η Λυσιέν τον παρατηρούσε αμίλητη. Πού και πού, ο Μερσώ την κοίταζε. Σκεφτόταν ότι ύστερα απ' αυτόν θα λύγιζε στον πρώτο που θα την έπιανε από τη μέση. Με το πλούσιο στήθος της θα του δινόταν, όπως είχε δοθεί και σ' αυτόν, κι ο κόσμος θα συνέχιζε την πορεία του στη ζεστασιά των μισάνοιχτων χειλιών της. Πότε πότε ανασήκωνε το κεφάλι του και κοίταζε έξω από το παράθυρο. Δεν είχε ξυριστεί, τα μάτια του, κοκκινισμένα στις άκρες και βαθουλωμένα, είχαν χάσει τη σκοτεινή λάμψη τους, και τα σκαμμένα, γλομά μάγουλά του κάτω από τις γαλαζωπές τρίχες τον παραμόρφωναν ολότελα.

Το βλέμμα του, σαν της άρρωστης γάτας, ήταν καρφωμένο στα τζάμια. Ανάσαινε και στρεφόταν προς το μέρος της Λυσιέν. Τότε χαμογελούσε. Και στο πρόσωπό του που έσβηνε και που γινόταν όλο και πιο πλαδαρό, τούτο το σκληρό και νηφάλιο χαμόγελο του έδινε καινούργια δύναμη, μια χαρούμενη σοβαρότητα.

«Είσαι καλά;» ρωτούσε η Λυσιέν με αδύναμη φωνή.

«Ναι».

Γύριζε τότε κι έχωνε το κεφάλι του στα σκοτάδια των χειρών του. Εκεί που τελειώνει η δύναμη και η αντοχή του, συναντούσε για πρώτη φορά μέσα του τον Ρολάν Ζαγραίο που το χαμόγελό του τον εξόργιζε υπερβολικά στις αρχές. Η κοφτή και γρήγορη ανάσα του άφηνε στο μάρμαρο του κομοδίνου μια υγρή άχνα που του επέστρεφε πίσω τη ζέστη της. Και μέσα σε τούτη την αρωστημένη ζεστασιά που ανέβαινε στο σώμα του, ένιωθε ακόμα πιο έντονα την παγωνιά των χειρών και των ποδιών του. Ακόμα κι αυτό εκδήλωνε μια ζωή, και σ' αυτό το ταξίδι από το κρύο στη ζέστη ξανάβρισκε την έξαρση που είχε κυριεύσει τον Ζαγραίο καθώς ευχαριστούσε «τη ζωή που του επέτρεπε να φλέγεται ακόμα». Αισθανόταν μια δυνατή κι αδελφική αγάπη γι' αυτόν τον άνθρωπο που του είχε φανεί τόσο ξένος, και κατάλαβε ότι σκοτώνοντάς τον είχε συνάψει μαζί του ένα γάμο που τους έδενε για πάντα. Αυτή η γεμάτη δάκρυα πορεία, που καταστάλαζε μέσα του σαν μια γεύση ζωής και θανάτου, καταλάβαινε πως τη μοιράζονταν από κοινού. Ακόμα και στη γαλήνια στάση του Ζαγραίου μπροστά στο θάνατο, ξανάβρισκε την κρυφή και σκληρή εικόνα της δικής του ζωής. Τον βοηθούσε σ' αυτό ο πυρετός όπως και η συγκλονιστική βεβαιότητα ότι θα διατηρούσε ως το τέλος πλήρη συνείδηση των γεγονότων κι ότι θα πέθαινε μ' ανοιχτά μάτια. Και ο Ζαγραίος είχε επίσης ανοιχτά τα μάτια του εκείνη τη μέρα και τα δάκρυα έτρεχαν. Μα ήταν η ύστατη αδυναμία ενός ανθρώπου που δεν είχε πάρει το μεριδίό του από τη ζωή. Ο Πατρίς δεν σκιαζόταν τούτη την αδυναμία. Στους δυνατούς χτύπους που έκανε ο πυρετός στο αίμα του και που σταματούσε πάντα μερικά εκατοστά πριν φτάσει στα ανεκτά όρια, καταλάβαινε πάλι ότι τούτη την αδυναμία δεν θα την ένιωθε. Γιατί αυτός είχε παίξει όπως έπρεπε το ρόλο του, είχε εκπληρώσει στην εντέλεια το μοναδικό καθήκον του ανθρώπου, να είναι δηλαδή ευτυχισμένος. Όχι για πολύ καιρό, αναμφίβολα. Ο χρόνος

όμως δεν είχε καμιά σημασία. Είναι ίσως ένα εμπόδιο ή πάλι δεν είναι τίποτα. Αυτός είχε νικήσει το εμπόδιο κι εκείνος ο αδελφός που γεννήθηκε μέσα του δεν είχε καμιά σημασία αν υπήρξε για δυο ή για είκοσι χρόνια. Ευτυχία ήταν ότι υπήρξε.

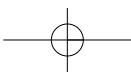
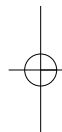
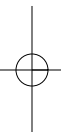
Η Λυσιέν σηκώθηκε και σκέπασε τους ώμους του Μερσώ με την κουβέρτα που είχε γλιστροήσει. Ανατρίχιασε στο άγγιγμά της. Από τη μέρα που φτερινίστηκε στη μικρή πλατεία κοντά στη βίλα του Ζαγραίου, ως αυτή τη στιγμή, το κορμί του τον είχε υπηρέτησει πιστά και του είχε ανοίξει τον κόσμο. Ταυτόχρονα όμως συνέχιζε μια δική του ζωή, χώρια από τον άντρα που ενσάρκωνε. Κατά τη διάρκεια αυτών των λίγων χρόνων είχε υποστεί μια αργή αποσύνθεση. Τώρα είχε συμπληρώσει τον κύκλο της ζωής του και ήταν έτοιμο να εγκαταλείψει τον Μερσώ και να τον δώσει πίσω στον κόσμο. Μ' αυτή την αιφνίδια ανατριχίλα που ο Πατρίς συνειδητοποίησε απόλυτα, το κορμί του δήλωνε, για μια ακόμα φορά, τη συννεοχή που τους είχε ήδη προσφέρει τόσες χαρές. Και μόνο γι' αυτό το λόγο, ο Μερσώ θεωρούσε τούτη την ανατριχίλα σαν κάτι το χαρμόσυνο. Να έχει πλήρη συναίσθηση, αυτό του χρειαζόταν, χωρίς απάτη, χωρίς δειλία –ενώπιος ενώπιω, μόνος με το σώμα του– με τα μάτια ανοιχτά μπροστά στο θάνατο. Επρόκειτο για μια υπόθεση μεταξύ αντρών. Τίποτα, ούτε αγάπη ούτε ντεκόρ, αλλά μια απέραντη έρημος μοναξιάς κι ευτυχίας όπου ο Μερσώ έπαιζε το τελευταίο χαρτί του. Ένιωθε την αναπνοή του να εξασθενεί. Ρούφηξε μια γουλιιά αέρα και με τούτη την κίνηση όλα τα αρμόνια που φώλιαζαν στο στήθος του βρόντηξαν. Ένιωθε τις γάμπες του παγωμένες και τα χέρια του μουδιασμένα. Ξημέρωνε.

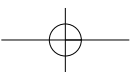
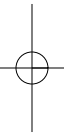
Το πρωινό που άρχισε ήταν γεμάτο πουλιά και δροσιά. Ο ήλιος ανέτειλε γρήγορα και μ' ένα σάλτο βρέθηκε πάνω από τον ορίζοντα. Η γη σκεπάστηκε με χρυσάφι και ζέστη. Ο πρωινός ουρανός και η θάλασσα αλληλοπιτσιλίζονταν με γαλάζιες και κίτρινες λάμψεις, σχηματίζοντας μεγάλες κινούμενες κηλίδες. Φυσούσε ένας απαλός άνεμος και από το παράθυρο έμπαινε ένα α-

εράκι με γεύση αλατιού που δρόσιζε τα χέρια του Μερσώ. Το μεσημέρι ο άνεμος κόπασε, η μέρα έσκασε σαν ώριμο φρούτο και, πάνω σ' όλο τον κόσμο, κύλησε σαν ένας χλιαρός και πηχτός χυμός, με μια αναπάντεχη συναυλία τζιτζικιών. Η θάλασσα καλύφθηκε μ' αυτόν το χρυσό χυμό που έμοιαζε με λάδι κι έστειλε στη γη, που έλιωνε κάτω από τον ήλιο, μια καυτή ανάσα που την έκανε ν' ανοίξει και ν' αρχίσει ν' αναδίνει αρώματα αψιθίων, δεντρολίβανου και ζεστής πέτρας. Από το κρεβάτι του, ο Μερσώ αισθάνθηκε αυτό το εντυπωσιακό συναπάντημα κι αυτή την προσφορά και άνοιξε τα μάτια στην απέραντη, κυματιστή, αστραφτερή θάλασσα, γεμάτη από τα χαμόγελα των θεών της. Αντιλήφθηκε αίφνης ότι ήταν καθιστός στο κρεβάτι του και ότι το πρόσωπο της Λυσιέν ήταν πολύ κοντά στο δικό του. Μέσα του ανέβαινε αργά, σαν να ξεκινούσε από την κοιλιά, ένα πετραδάκι που πορευόταν προς το λαιμό του. Ανάσαινε όλο και πιο γρήγορα για να επωφεληθεί από κάθε ανάπαυλα. Το πετραδάκι όλο και ανέβαινε. Κοίταξε την Λυσιέν. Χαμογέλασε χωρίς καμιά σύσπαση και τούτο το χαμόγελο επίσης ερχόταν από τα κατάβαθα του είναι του. Έγειρε ανάσκελα στο κρεβάτι του και αισθάνθηκε το αργό ανέβασμα μέσα του. Κοίταξε τα σαρκώδη χείλη της Λυσιέν και, πίσω της, το χαμόγελο της γης. Κοίταξε και τα δυο με το ίδιο βλέμμα και τον ίδιο πόθο.

«Σ' ένα λεπτό, σ' ένα δευτερόλεπτο», σκέφτηκε. Το ανέβασμα σταμάτησε. Και, πέτρα ανάμεσα στις πέτρες, επέστρεψε με την καρδιά ολόχαρη στην αλήθεια των ασάλευτων κόσμων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

7 Νοεμβρίου 1913

Γέννηση του Αλμπέρ Καμύ στο Μοντοβί της Αλγερίας. Είναι το δεύτερο παιδί της οικογένειας, μετά τον τρίχρονο Λυσιέν Ζαν Ετιέν. Ο πατέρας του, Λυσιέν Ωγκύστ, υπάλληλος των επιχειρήσεων Ζυλ Ρικόμ και Υιός, μεγαλεμπόριο και εξαγωγές κρασιού, καταγόταν από μια αλσατική οικογένεια που εγκαταστάθηκε στην Αλγερία το 1871. Η μητέρα του, Κατρίν Ελέν Σιντές, ήταν ισπανικής καταγωγής.

1914-1918

Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο Λυσιέν Καμύ επιστρατεύεται στο σώμα των Ζουάβων, τραυματίζεται θανάσιμα στη μάχη του Μάρνη και πεθαίνει στο νοσοκομείο του Σαιν Μπριέ στις 11 Οκτωβρίου 1914.

Η Κατρίν Καμύ αναγκάζεται να πάει να ζήσει με τα δυο μικρά παιδιά της στο σπίτι της μητέρας της στο Αλγέρι, στη λαϊκή συνοικία Μπελκούρ. Ο Αλμπέρ Καμύ μεγαλώνει σε μια οικογένεια άμπιπρωχη και αγράμματη, ανάμεσα σε μια μητέρα σχεδόν κουφή, πάντα σιωπηλή, που ξενοδουλεύει, μια γιαγιά σκληρή κι αυταρχική, ένα θείο ανάπηρο, κατασκευαστή βαρελιών, και τον μεγαλύτερο αδελφό του, τον Λυσιέν.

«... Δεν έμαθα την ελευθερία στα κείμενα του Μαοξ. Την έμαθα στη μιζέρια». (*Επικαιρότητες I*)

«Μεγάλωσα πρώτα απ' όλα με τη θέα της ομορφιάς που είναι και ο μόνος μου πλούτος, είχα ξεκινήσει με την πληρότητα». (*Το καλοκαίρι*)

1918-1923

Φοίτηση στο δημοτικό σχολείο. Καλός μαθητής. Ένας δάσκαλος, ο

Λουί Ζερμαίν, ενδιαφέρεται για τον μικρό Αλμπέρ, τον βοηθά στα μαθήματά του εκτός σχολείου και τον προετοιμάζει για το διαγωνισμό υποτροφίας για τα κολέγια και τα λύκεια.

1923-1930

Ο Καμύ παίρνει την υποτροφία και φοιτά στο λύκειο στο Αλγέρι. Έχει καθηγητές τον Πωλ Ματιέ και τον Ζαν Γκρενιέ. Διαβάζει Αντρέ Ζιντ.

1930

Εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα της φυματίωσής του. Ο Καμύ αναγκάζεται να φύγει απ' το σπίτι του, ακατάλληλο για τις φροντίδες που απαιτεί η κατάσταση της υγείας του, και μένει αρχικά με το θείο του κι αργότερα μόνος του.

1932

Ο Καμύ συνεχίζει τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή, στο Αλγέρι. Ξαναβρίσκει εκεί τον καθηγητή φιλοσοφίας Ζαν Γκρενιέ κι αρχίζει μεταξύ τους μια μεγάλη φιλία. Θα του αφιερώσει τα βιβλία του *Ο θάνατος στην ψυχή*, *Η καλή και η ανάποδη* και *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*, και θα προλογίσει την επανέκδοση του βιβλίου του *Τα νησιά* (1956). Δημοσιεύει τέσσερα άρθρα στο περιοδικό *Νότος*.

1933

Ο Χίτλερ ανέρχεται στην εξουσία.

Ο Καμύ γράφεται στο Αντιφασιστικό Κίνημα Άμστερνταμ-Πλειέλ που το ίδρυσαν ο Ανρί Μπαρμπύς κι ο Ρομαίν Ρολάν.

1934

Γάμος του Καμύ με την Σμιόν Ιέ, ναρκομανή και αλκοολική. Θα χωρίσουν δυο χρόνια αργότερα. Στα τέλη του 1934 γίνεται μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος. Αναλαμβάνει να κάνει προπαγάνδα στους Μουσουλμάνους. Διαγράφεται από το κόμμα το 1935, όταν το ταξίδι του Λαβάλ (υπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας, αργότερα αντιπρόεδρου της κυβέρνησης στο Βισύ και συνεργάτη των Ναζί) στη Μόσχα είχε ως αποτέλεσμα μια κάμψη της φιλομουσουλμανικής δράσης του Κ.Κ.

1935-1936

Ο Καμύ συνεχίζει τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή χάρι στα τιμητικά δάνεια που του παραχωρούν και τις διάφορες μικροδουλείες που κάνει: ως μετεωρολόγος της Φιλοσοφικής, πωλητής εξαρτημάτων γι' αυτοκίνητα, υπάλληλος σε ναυτικές επιχειρήσεις και στη Νομαρχία.

Αρχίζει να γράφει το δοκίμιό του *Η καλή και η ανάποδη*. Το 1936 παρουσιάζει τη διπλωματική του εργασία με τίτλο *Μεταφυσική του χριστιανισμού και νεοπλατωνισμού*, που πραγματεύεται τις σχέσεις ελληνισμού και χριστιανισμού μέσα από τη σκέψη του Πλωτίνου και του Αγίου Αυγουστίνου. Μαζί με μερικούς φίλους του αναλαμβάνει τη διοίκηση του Πνευματικού Κέντρου στο Αλγέρι, και θα γράψουν το έργο *Εξέγερση στις Αστουρίες* που θα απαγορευτεί αλλά αργότερα θα το δημοσιεύσει ο εκδότης Σαρλό.

1936-1937

Ο Καμύ προσλαμβάνεται ως ηθοποιός στο θεατρικό θίασο του Ράδιο-Αλγέρι. Δημοσιογραφεί στην εφημερίδα *Alger Republicain* που διευθύνει ο Πασκάλ Πια. Ο Καμύ θα του αφιερώσει αργότερα το δοκίμιό του *Ο μύθος του Σισύφου*.

Στις 10 Μαΐου του 1937 εκδίδεται το πρώτο βιβλίο του, *Η καλή και η ανάποδη*. Για λόγους υγείας, ο Καμύ δεν συμμετέχει στο διαγωνισμό για τον τίτλο του καθηγητή φιλοσοφίας μέσης εκπαίδευσης. Διαβάζει Σορέλ, Νίτσε, Σπένγκλερ, Κίρκεγκαρντ, Σαρτρ.

1939

Μελετά Επίκουρο και τους Στωικούς. Γνωρίζεται με τον Αντρέ Μαλρώ. Το Μάιο, ο εκδότης Σαρλό δημοσιεύει το έργο του *Οι γάμοι*. Τον Ιούνιο, ο Καμύ εγκαταλείπει το σχέδιό του να επισκεφτεί την Ελλάδα. «Τη χρονιά του πολέμου σκεφτόμουν να μαπαρκάρω για να κάνω κι εγώ τον περίπλου του Οδυσσέα. Εκείνη την εποχή, ακόμα κι ένα φτωχόπαιδο μπορούσε να καταστρώσει το μεγαλειώδες σχέδιο να διασχίσει μια θάλασσα αναζητώντας το φως». (*Το καλοκαίρι*)

3 Σεπτεμβρίου 1939: Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο Καμύ θα θελήσει να καταταγεί. Για λόγους υγείας, όμως, θα πάρει προσωρινή αναβολή. Ταξίδι στο Οράν (*Ο Μινώταυρος*).

1940

Δεύτερος γάμος του Καμύ με την Φρανσίν Φορ, μια Ορανέζα. Φεύγουν απ' το Αλγέρι. Στο Παρίσι δουλεύει στην εφημερίδα *Paris-Soir*.

1941

Εξαιτίας της γερμανικής κατοχής, ο Καμύ επιστρέφει στο Οράν και διδάσκει για λίγο καιρό σ' ένα ιδιωτικό σχολείο όπου φοιτούν πολλοί Εβραίοι μαθητές. Διαβάζει Τολστόι, Μάρκο Αυρήλιο, Σαντ και Πιερ ντε Λαριβέ. Γίνεται μέλος στο αντιστασιακό δίκτυο «Μάχη», του Κινήματος της Απελευθέρωσης του Βορρά.

1942

Τον Ιούλιο εκδίδεται *Ο ξένος*. Ο Μέλβιλ, ο Θεοβάντες, ο Μπαλζάκ, η Μαντάμ ντε Λαφαγιέτ κι ο Σπινόζα είναι τα κύρια αναγνώσματα του Καμύ αυτής της εποχής.

1943

Εκδίδεται *Ο μύθος του Σισύφου*. Ο Καμύ γράφει το πρώτο *Γράμμα σ' ένα Γερμανό φίλο*. Συγχώνευση των τριών αντιστασιακών κινημάτων: Ελεύθερος Σκοπευτής, Μάχη και Απελευθέρωση. Ο Καμύ γίνεται αναγνώστης των εκδόσεων Γκαλμιάρ και μένει στο διαμέρισμα του Αντρέ Ζιντ. Συναντά τον Αραγκόν για δεύτερη φορά.

1944

Συνάντηση με τον Σαρτρ. Δεύτερο *Γράμμα σ' ένα Γερμανό φίλο*. Ο Καμύ και ο Πασκάλ Πια αναλαμβάνουν τη διεύθυνση της εφημερίδας *Μάχη*. Ένας από τους συνεργάτες τους είναι ο Λουί Αλτουσέρ.

Πρώτη παράσταση του θεατρικού έργου του Καμύ *Η παρεξήγηση* στο θέατρο ντε Ματυρέν με τη Μαρία Καζαρές.

1945

8 Μαΐου: Υπογραφή συνθήκης για το τέλος του πολέμου.

5 Σεπτεμβρίου: Γέννηση του Ζαν και της Κατρίν Καμύ. Προμέρα του θεατρικού έργου *Καλιγούλας* με τον Ζερόλ Φιλίπ: μεγάλη επιτυχία.

1946

Ταξίδι του Καμύ στις Ηνωμένες Πολιτείες. Θερμή υποδοχή από τους φοιτητές.

Πρωτοδιαβάζει το έργο της Σιμόν Βέιγ. Πολιτικές συνεντεύξεις με τον Σαρτρ, τον Μαλρώ, τον Κέσλερ και τον Σπέρμπερ.

1947

Τον Ιούνιο εκδίδεται *Η πανούκλα*.

1948

Ταξίδι στην Αλγερία.

27 Οκτωβρίου: προεμίρα του θεατρικού έργου *Κατάσταση πολιορκίας* που το έγραψε σε συνεργασία με τον Ζαν Λουί Μπαρώ: αποτυχία.

1949

Μάρτιος: έκκληση υπέρ των Ελλήνων κομμουνιστών καταδικασμένων σε θάνατο.

Ταξίδι του Καμύ στη Νότια Αμερική. Η κατάσταση της υγείας του επιδεινώνεται, κι έτσι, κλεισμένος στο σπίτι του, αφιερώνεται αποκλειστικά στο δοκίμιο του *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*. Στις 15 Δεκεμβρίου θα παρευρεθεί, κατ' εξαίρεση, στην προεμίρα του θεατρικού έργου του *Οι δίκαιοι* με τον Σερζ Ρετζιανί και τη Μαρία Καζαρές.

1950

Εκδίδονται οι *Επικαιρότητες I*.

Ο Καμύ περνά το καλοκαίρι του στα Βόσγια. Εγκαθίσταται στο Παρίσι, στην οδό Μαντάμ.

1951-1952

Τον Οκτώβριο εκδίδεται *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*. Η μαχητική στάση του Τύπου, και ιδιαίτερα του περιοδικού *Μοντέρνοι Καιροί* που διευθύνει ο Σαρτρ, απέναντι στο δοκίμιο του διαρκεί πάνω από ένα χρόνο. Του προσάπτουν ότι η επανάστασή του παραμένει εξαιρετικά αφηρημένη, μη ρεαλιστική και στείρα. Ρήξη με τον Ζ. Π. Σαρτρ. Ταξίδι στην Αλγερία (*Επιστροφή στην Τιπαζά*). Βάζει υποψηφιότητα για διευθυντής του θεάτρου Ρεκαμιέ. Παρατείνεται από την Ουνέσκο όταν γί-

νεται δεκτή ως μέλος η Ισπανία του Φράνκο. Προσαρμόζει για το θέατρο τους *Δαμιοσιμένους* του Ντοστογιέφσκι.

1953

Εκδίδονται οι *Επικαιρότητες II*. Διασκευάζει και σκηνοθετεί για το θέατρο το έργο του Καλντερόν *Η αφοσίωση στο Σταυρό και τα Πνεύματα* του Πιερ ντε Λαριβέ.

1954

Εκδίδεται *Το καλοκαίρι*.
Ταξίδι στην Ιταλία.

1955

Προσαρμογή στο θέατρο του έργου του Ντίνο Μπουζάτι *Μια κλινική περίπτωση*, με τον τίτλο *Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση*.

Το Μάιο, ο Καμύ ταξιδεύει στην Ελλάδα και κάνει διάλεξη με θέμα το θέατρο. Τον Ιούνιο αρχίζει συνεργασία στην εφημερίδα *Το εξπρές* και τη σταματά το Φεβρουάριο του 1956.

1956

Ταξίδι στο Αλγέρι.

Στις 23 Ιουνίου κάνει έκκληση να σταματήσει ο πόλεμος της Αλγερίας. Παραμένει πάντα οπαδός της δικαιοσύνης στην Αλγερία, όπου Γάλλοι, Άραβες και Καβύλοι θα μπορούσαν να ζήσουν ειρηνικά και με ισότητα. Η ευχή του είναι να δοθεί στον αλγερινό λαό ένα εντελώς δημοκρατικό καθεστώς.

Στις 20 Σεπτεμβρίου, μεγάλη επιτυχία του θεατρικού έργου του Φώκνερ *Ρέκβιεμ για μια καλόγρια*, σε διασκευή και σκηνοθεσία του Καμύ, με την Κατρίν Σελέρ.

Εκδίδεται *Η πώση*.

1957

Εκδίδεται η συλλογή διηγημάτων του *Η εξορία και το βασίλειο*.

Τον Ιούνιο, στο Φεστιβάλ ντ' Ανζέ, ο Καμύ διασκευάζει και παρουσιάζει το έργο του Λόπε ντε Βέγκα *Ο ιππότης του Ολμέντο*. Επανάληψη του *Καλιγούλα*. Σε συνεργασία με τον Α. Κέσλερ και τον

Μπλος-Μισέλ, γράφει τις *Σκέψεις για τη λαμψητόμο*, όπου τάσσεται ανεπιφύλακτα κατά της ποινής του θανάτου.

17 Οκτωβρίου: Ο Καμύ βραβεύεται με το βραβείο Νόμπελ της λογοτεχνίας.

1958

Εκδίδονται οι *Επικαιρότητες III*: αλγερινά χρονικά όπου ο Καμύ προτείνει μια ανάλυση του πολέμου Αλγερίας-Γαλλίας, καθώς και διάφορες λύσεις.

Στις 9 Ιουνίου ταξιδεύει πάλι στην Ελλάδα. Μετά από τα έργα του γύρω απ' το παράλογο και την εξέγερση, ο Καμύ προβλέπει ένα τρίτο, ήδη στα σκαριά, γύρω απ' το θέμα της αγάπης. Θα το ονομάσει *Ο πρώτος άνθρωπος* και θα αποτελείται από δυο τόμους.

1959

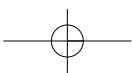
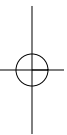
Προμέρα των *Δαμνισμένων* του Ντοστογιέφσκι σε διασκευή και σκηνοθεσία του Καμύ. Ο Καμύ σκέφτεται ν' αναλάβει τη διεύθυνση ενός θεάτρου. Όλη τη χρονιά γράφει ένα μέρος του *Πρώτου ανθρώπου*.

1960

4 Ιανουαρίου: Ο Αλμπέρ Καμύ σκοτώνεται σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα στην εθνική οδό μεταξύ Σανς και Φονταινεμπλώ, με τον Μισέλ Γκαλιμάρ. Συχνά ο Καμύ συνήθιζε να λέει στους φίλους του: «Τίποτα δεν είναι πιο συγκλονιστικό από το θάνατο ενός παιδιού, και τίποτα πιο παράλογο από το θάνατο σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα».

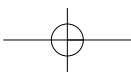
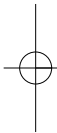
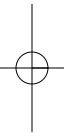
1994

Εκδίδεται *Ο πρώτος άνθρωπος* από τον οίκο Γκαλιμάρ. Το χειρόγραφο βρέθηκε στην τσάντα του Καμύ, τη μέρα του θανάτου του.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ
Ο ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ
ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΝΙΚΗΣ ΚΑΡΑΚΙΤΣΟΥ-ΝΤΟΥΖΕ
ΚΑΙ ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΣΑΜΠΑΛΟΓΛΟΥ-ΡΟΜΠΛΕΝ
ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΜΕ TIMES, DIDOT & ARTE
MISIA ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΟ
ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΣΤΑΝΙΩ
ΤΗ. ΤΗ ΜΑΚΕΤΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΕ Ο
ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ ΤΑ ΦΙΛΜ ΚΑΙ ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟ
ΝΙΚΟ ΜΟΝΤΑΖ ΕΓΙΝΑΝ ΑΠΟ ΤΟ «ΑΝΑΓΡΑΜΜΑ».
ΤΗΝ ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΕΚΑΝΕ Η «ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ ΑΓΠΙ
ΚΗΣ» ΚΑΙ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ Η «Θ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ –
Π. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ Ο.Ε.» ΤΟ 2010 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Ο Ξένος

Μυθιστόρημα

«... Αυτό που θα διαβάσει ο αναγνώστης μέσα στον *Ξένο* είναι η ιστορία ενός ανθρώπου που, δίχως τίποτα το ηρωικό στη συμπεριφορά του, δέχεται να πεθάνει για την αλήθεια. Ένωσα εξάλλου την ανάγκη να πω, κι ας μοιάζει παράδοξο, πως προσπάθησα ν' αποδώσω με τον ήρωά μου το μόνο Χριστό που μας αξίζει. Είναι φανερό λοιπόν, μετά τις εξηγήσεις μου, ότι το είπα χωρίς πρόθεση βλασφημίας, απλώς και μόνο με την κάπως ειρωνική τρυφερότητα που δικαιούται να νιώθει ένας καλλιτέχνης για τα πρόσωπα που δημιουργεί».

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ, 1954

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Η πανούκλα

Μυθιστόρημα

Ο πόλεμος –αυτή η «μαύρη πανούκλα»– ξεσπά στην Ευρώπη. Η Γαλλία σπαράζει στις όχθες του Σομ και του Λουάρ, εκατομμύρια οι αιχμάλωτοι στα κρεματόρια. Ο πόλεμος κάνει πιο έντονο το χωρισμό, την απουσία, την αρρώστια, την ανασφάλεια. Μήπως όμως δεν είμαστε πάντα υπό απειλήν, αποκομμένοι, εξόριστοι, σαρακοφαγωμένοι όπως το φρούτο από το σκουλήκι; Η *Πανούκλα*, το δεύτερο μετά τον *Ξένο* μεγάλο μυθιστόρημα του Καμύ, καταγράφει τη συμπεριφορά των ανθρώπων σ' έναν κόσμο που μοιάζει χωρίς σκοπό και μέλλον, σ' έναν κόσμο πνιγηρής επανάληψης και μονοτονίας. Κι αυτό που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους δεν είναι οι κινήσεις ή οι ομιλίες τους, δεν είναι η αυτοκρατορία της σάρκας τους, αλλά οι σιωπές, οι κρυφές πληγές τους, οι σκιές που ρίχνουν στις προκλήσεις της ζωής.

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Η πτώση

Αφήγημα

Ο Ζαν-Μπατίστ Κλαμάνς είναι ένας «ήρωας της εποχής μας»: η εξυπνάδα του να στέκεται πάντα στη «σωστή» πλευρά της ζωής τον κάνει έναν άντρα ικανοποιημένο από τον εαυτό του, έναν άνθρωπο που χρησιμοποιεί την υποκρισία για να αρέσει στους άλλους. Μέχρι που μια νύχτα ακούει μια άγνωστή του γυναίκα να πέφτει στα νερά ενός ποταμού. Αυτός ο τόσο καλός, ο τόσο ελεήμων, ο τόσο συμφιλιωμένος με τη «σωστή», ανθρώπινη συμπεριφορά, δεν θα τη βοηθήσει και τότε όλα γύρω του θα καταρρεύσουν.

Μετά τον *Ξένο* και την *Πανούκλα*, ο Καμύ με την *Πτώση* ολοκληρώνει την αριστουργηματική του τριλογία που τον έκανε διάσημο σ' όλο τον κόσμο χαρίζοντάς του και ένα από τα πιο δίκαια βραβεία Νόμπελ στην ιστορία του θεσμού.

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Η εξορία και το βασίλειο

Διηγήματα

«Τούτη η γη ήταν αχανής, το αίμα και οι εποχές συγχέονταν μέσα της, ο χρόνος γινόταν ρευστός. Η ζωή εδώ ήταν ζυμωμένη με τη γη, και για να ενσωματωθείς σ' αυτήν θα 'πρεπε να πλαγιάσεις και να κοιμηθείς για χρόνια και χρόνια πάνω στο λασπερό ή ξερό χώμα. Εκεί, στην Ευρώπη, ήταν η ντροπή και η οργή. Εδώ, η εξορία ή η μοναξιά, ανάμεσα σ' αυτούς τους νοχελικούς και δονούμενους τρελούς που χόρευαν για να πεθάνουν. Μα, μέσα στην υγρή νύχτα, γεμάτη από ευωδιές φυτών, έφτανε ακόμα στ' αφτιά του η αλλόκοτη κραυγή πληγωμένου πουλιού που είχε βγάλει η ωραία κοιμωμένη της καλύβας...»

Έξι διηγήματα με κοινό θέμα την εξορία και το βασίλειο του ανθρώπου, από τον Αλμπέρ Καμύ (Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας), το συγγραφέα του Ξένου και της Πανούκλας.

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΔΙΑΓΩΝΙΩΣ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Η καλή και η ανάποδη

Δοκίμιο

Το *Η καλή και η ανάποδη* είναι το πρώτο βιβλίο του Καμύ και τροφοδότης –όπως ο ίδιος ο συγγραφέας παραδέχτηκε στο τέλος της ζωής του– όλων των κατοπινών του έργων. Περιδιαβάζοντας από την αλγερινή γειτονιά της Μπελκούρ μέχρι την Πράγα ή τις Βαλεαρίδες νήσους, ο Καμύ ξεδιπλώνει τα θέματα που θα τον απασχολήσουν σ' όλη του τη ζωή, προσπαθώντας να περιγράψει «τη θαυμαστή σιωπή μιας μάνας και την προσπάθεια ενός άντρα να ξαναβρεί μια δικαιοσύνη ή μια αγάπη που να εξισορροπεί τούτη τη σιωπή...»

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΔΙΑΓΩΝΙΩΣ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Σκέψεις για την τρομοκρατία

Δοκίμιο

«Ούτε η επανάσταση ούτε η ανωτερότητά της ακτινοβολούν σήμερα στον κόσμο, αλλά ο μηδενισμός». Σ' αυτά τα συνταρακτικά επίκαιρα κείμενα, που συγκεντρώνονται στο βιβλίο *Σκέψεις για την τρομοκρατία*, ο Αλμπέρ Καμύ, συγγραφέας, στοχαστής και αγωνιστής, προσεγγίζει με λαμπρή διορατικότητα τα ερωτήματα που τίθενται από την εξάσκηση της απόλυτης βίας, παίρνοντας όμως μια θέση: «Όποιος κι αν είναι ο σκοπός που υπερασπιζόμαστε, θα παραμείνει πάντα ατμισμένος από το τυφλό μακελειό ενός αθώου πλήθους».

«*Η σκέψη του Αλμπέρ Καμύ βρίσκεται στην καρδιά της καυτής επικαιρότητας. Αυτή η συλλογή κειμένων του νομπελίστα συγγραφέα, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη διορατικότητα, συγκεντρώνει την ουσία των αναλύσεών του για την τρομοκρατία. Είναι πάντα συνδεδεμένα με τον άνθρωπο της δράσης.*»

ΓΚΙΓΙΩΜ ΝΤΕ ΝΤΟΥΑΡΕΝ

«*Πώς να διαφυλάξει ο άνθρωπος την αξιοπρέπειά του μπροστά στη βαρβαρότητα; Αμέσως μετά το 1945, ο Αλμπέρ Καμύ προσπαθεί ν' απαντήσει σε τούτο το τρομερό ερώτημα, επειδή καταλαβαίνει πως η εξέγερση είναι εφικτή μόνο υπό τον όρο μιας διαρκούς αυτοκριτικής. Η συγκέντρωση αυτών των στοχασμών είναι θεμελιώδης για τον σημερινό διαλογισμό, κι αυτό προτείνει τούτη η συλλογή κειμένων του Αλμπέρ Καμύ, μαζί με μια σοβαρή κριτική.*»

ΚΑΡΙΝ ΑΝΡΥ

